

Qate

Kovara Kulturt

Hûmar: 8

Hamnan, 1999

Serredaktor:

Malmîsanij

Redakstyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Instyattfê destpêkerdişt:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temstlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneytye û têkilttye (Almanya de):

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.
Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temstlkarê Norveç:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temstlkarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneytye:

Welat	serrêk	6 aşmt
Tirkiya:	40 DM. 20 DM.
Almanya:	40 DM. 20 DM.
Swed:	250 SEK. 125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM. 35 DM.

Vayt: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

Î. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpirsiyartya her nuşt yê nuştixt/nuştixe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Seyîdxan Kurij,	
Mahmut Celayîr: "Ez Wazena Ê Cenetê Vînbîyayî Hêna Vîni"	4
Firat Çelker	
Lajê Mi Berd	16
Lerzan Jandîl	
Ziwanê Kurdî (Diyalekta Kirmanckî) de Zemîrî	18
Malmîsanij	
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra - II	33
Roşan Lezgîn	
Boya Welatî	58
Kitabêdo Newe: Wextek Dîyarbekir	65
J. Îhsan Espar	
Derheqê "Boya Welatî" de	73
Ripelê Fiqrayan	85
Wendoxan ra	86
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmançî)-Frensî-VIII	88
Alfabe	96

Wendoxê delalî,

Hamnan (amnan) ame, hûmara heştina Vateyî zî amey. Na hûmara ma tikê (tenê) rew vejîyay; ma wazenê ke hûmaranê nînan zî qe nêbo bê bereykewtiş (hereykewtiş) wextê wo de vejê. Ma hêvî kenê ke wendox, abone û nuştoxê ma zî her yew (jû) hetê xo ra ma rê ardim bikerê ke kovara (dergiya) ma ewro ra pey (tepya) hîna kalîteyine û hîna başan vejîyo.

Ma verî vatbi û newe ra vanê ke bi mektuban û rexneyanê (krîtikanê) şîma ma keyfweş benê. Mesela na hûmara ma de nuşteyêk wendoxê ma Roşan Lezgînî esto: *Boya Welatî*. Roşan Dîyarbekir ra rexneyanê xo nuseno. Hem çîyanê raştan hem zî şaşan vano. Bêguman qîseyan (qalan) û nuşteyanê ma zafînî de raştî zî estê- şaşî zî. Çîyo muhîm o yo ke ma bê ku yewbînî bidejnê (bitewne) fikrê xo yewbînan rê vajê û goşdarîya yewbînan bikerê. Eke ma wina (nîya) bikerê, ma do (ko) pîya û hîna asan raştîye bivînê. Sey ê Roşan Lezgînî, mektubê ke welat ra yenê raştî zî boya welatî danê.

Wazeno welat de bimanê wazeno teberê welatî de, ma rê binusê. Helbet eke şîma wazenê ke na kovare bimano û raver (aver) şêro!

Qate

MAHMUT CELAYÎR:

”EZ WAZENA Ê CENETÊ VÎNBÎYAYÎ HÊNA VÎNÎ”

Hewt-heşt serrî yo ez semedî radyo, rojname û kovaran a roporta jan kena. Qet edetî mi nîyo ke ez roportajî ser o fikrê xo vacî. La ez Mehmudî zaf nîzdî ra sinasnena, no sebeb ra ez wazena tîya di çend çîyan binusî.

Mehmud dewê Çewlîg Kur ra yo. Kur yew dewê koy a, ha binî yew koy di ya û behr ra xêlêk berz a. 1950 ra pê mekteb ame na dewê ma. Reya verîni 1960 ra pê Kur ra panc-şeş qijî (gedeyî, domanî) semedî wendişî ra şî Xarpêt. Inan ra tena Mehmud û biray mi yê pîlî wend. Qijanî bînan nieşka (nêşîya) biwanî, înan mekteb nîme di ca verda tepîya amê dew.

Mehmudî mektebo mîyanîn Xarpêt di, lîse Dêrsim di wendi. Mehmud û biray mi semedî qijanî dew a semedî dewijan a, bî di nimûneyê holî (hewlî). Çend serrî cuwa pê, semedî wendişî ra dew ra çendna qijî şî bajar. Ma nesilê ke înan ra pê amê, ma ê xo rê sey îdol girotî (girewtî). Ê bî sebeb ke ewro a dew ra çend tenî yê ke unîversîte qedînaya estî. Mehmudî semedî dew a û semedî der û domarî ya, yew rolo averşîyaye û newekerde kay kerd. Reya verîni Mehmudî makînay fotografan ardî dewi û fotografi dewijan antî. Reya verîni mi Mehmudî mil di gîtar dî. Ma cuwa ver çîyê inayînî nisinasnaynî. Reya verîni Mehmud bi umbazanî (embazani) xo -ke cinî bî- ame dew. Reya verîni Mehmud bi gijiko derg a, bi blûcînan û bi solanî sporî ya ame a mintîqa. Reya ewilîni nesilê înan fikirî çepîtî û fikirî kurdayetî ardî dewi.

Sinî ke her wext û her ca di înanê ke çîyo newe anî werte cefa vînenî, na nesilî zî zaf cefa dî. Dewijanî peydimendan û endamanî partîyanî şovenîstan ke bajar di niştîyenî rue la elaqa înan dewijan di bî, waştîyenî ke dewijan verba înan pîj bikirî. La înan bi bawerîyê xo, bi weriştîş û rueniştîşî xo xo da dewijan qebulkerdiş. Heta o wext çîmanî dewijan di merdimo wende, taximî kincan pira bi, solî sîyay pay di bî, qirawat mil a bî û cixaro filtreyin şimitîyenî. Wendeyî zaf kême amênî dewê xo,

dewijan di tirkî qisey kerdîyenî û cuar ra ûnîyanî dewijan ra. Mehmud her serr hamnanan (amnanan) hîrê-çar aşmî dewi di mendîyenî, rey-rey zimistanan zî amênî dew. Bênatê (mabenê) ey û dewijan di zaf hol elaqa bî. Pîl a qij dewijan di qisey kerdîyenî, cuar ra niûnîyanî kesî ra. Belka dewijan reya verîni yew wendeyî di ina asan (rahat) elaqa nayinî rue. No sebeb ra dewijan o xo ra yew zanayinî. O her cay dew gêrayinî; ge ware di ge serî gilî koy a, ge yew awa serdin ser o raştî dewijan amênî. Mehmud her perrî (hetî) a mintiqa vincîye (vînce) bi vincîye gêrawû. Şane û gawanê a mintiqa hendê ey koyan, waran, deştan û awanî a mintiqa nizanî. Ey zaf rey kiştê yew awi di yan zî binî yew dari di dezgê xo nayinî rue û resimî xo viraştîyenî. Sinî ke roportaj ra zî fehm beno, Mehmud bi yew qêdeyo fanatîk girêdayeyê ê erdî yo.

Seyîdxan KURIJ

”Hunermend, parçeyanê kolajanê (franskî de ”collage”) ke mîyan di herfî û çekuyê (kelîmeyê) bêmahneyî estî keno inî kompozîsyonan ser û rêçanê zemanî verînî ina (wina) ma resneno. Yew ziwanê binî erdî yê nîmîteyî ke hema şîfrê ê anîbîyû (nêabîyo) û herikîyayîşî rêçanê firçeyan di ciwîyêno xelq kenû. Ê resim ra resim, samedî yew tebîetî mîstîkî (sîrrînî) ya melodîyan vejeno. Nê pîyerî (pêro, heme), melodîyê ke samedî yew cenetî vînbîyayî ya vajîyayî nîyî?

**Dr. Barbara Lipps-Kant
tarîxnasa hunerî**

Seyîdxan Kuriy: Wexta ke ti telebe bî, ma het herkesî waştênî ke lajî ey doktor bo, muhendîs bo, yan zî mehlîm bo. Hewesî resîmvîraştîşî ça (kura, kotî) ra ame? To sinî (senî) no qerar da, to sinî no rîye (raye, rayîr) vîcna?

Mahmut Celayîr: Der û domareyo ke ez te de ciwîyayînî mi ser o zaf tesîr xwî bi. Inî tesîr ra mi waşt ez çîyo ke ho (ha, hê) mi zerre di yo ê îfade bikirî. Hama ê serran di mi sihîr hunerî hîs kerdîyenî. Ez dinya ra durî, yew kueşe (koşe) di, yew dewê kuey (koy) di bîya pîl. Na dewî girêdayê Çewlîg (Bingöl) a. Tebîet îtay mi ser o zaf xwerî (xurîn) tesîr kerd. Mi waşt ez inî tebîetî îfade bikirî, bîyarî werte. Îfadekerdîşî inî tebîetî mi ri (rê) bi yew hedefo pîl. Mi dî ke ez hêna (hîna, hona) hol pê resîmvîraştîş a eşkena (şîna, şîkîna) hîs û fikranî xwî îfade bikirî. Vîzuelîye (görsellik), mi di hîsîko hêna giran bî. Mi waşt ez ê kueyanî girdan, deranî derxwelan, awkê wisarî ya ke pê kêf û eşq xuşena, vilikanî kueyan ke her wextî serri di yewna reng gêni û daranî guezêranê (gozêranê) girdan virazî.

Seyîdxan Kuriy: To hê (hîna) verî portrê dewijan û gravurî vîraştîyenî. Yew muddet zî to kurnê daranî valîyeran vîraştî, la cuwa pê to dest kerd ci resîmî koyan, menzera û resîmî herri (erdî) vîraştî. Ti xebatê xo ya resîmî ser o eşkenî se vacî?

Mahmut Celayîr: Huner (senet) yew gurê (karê) xelqkerdîşî yo, la bi

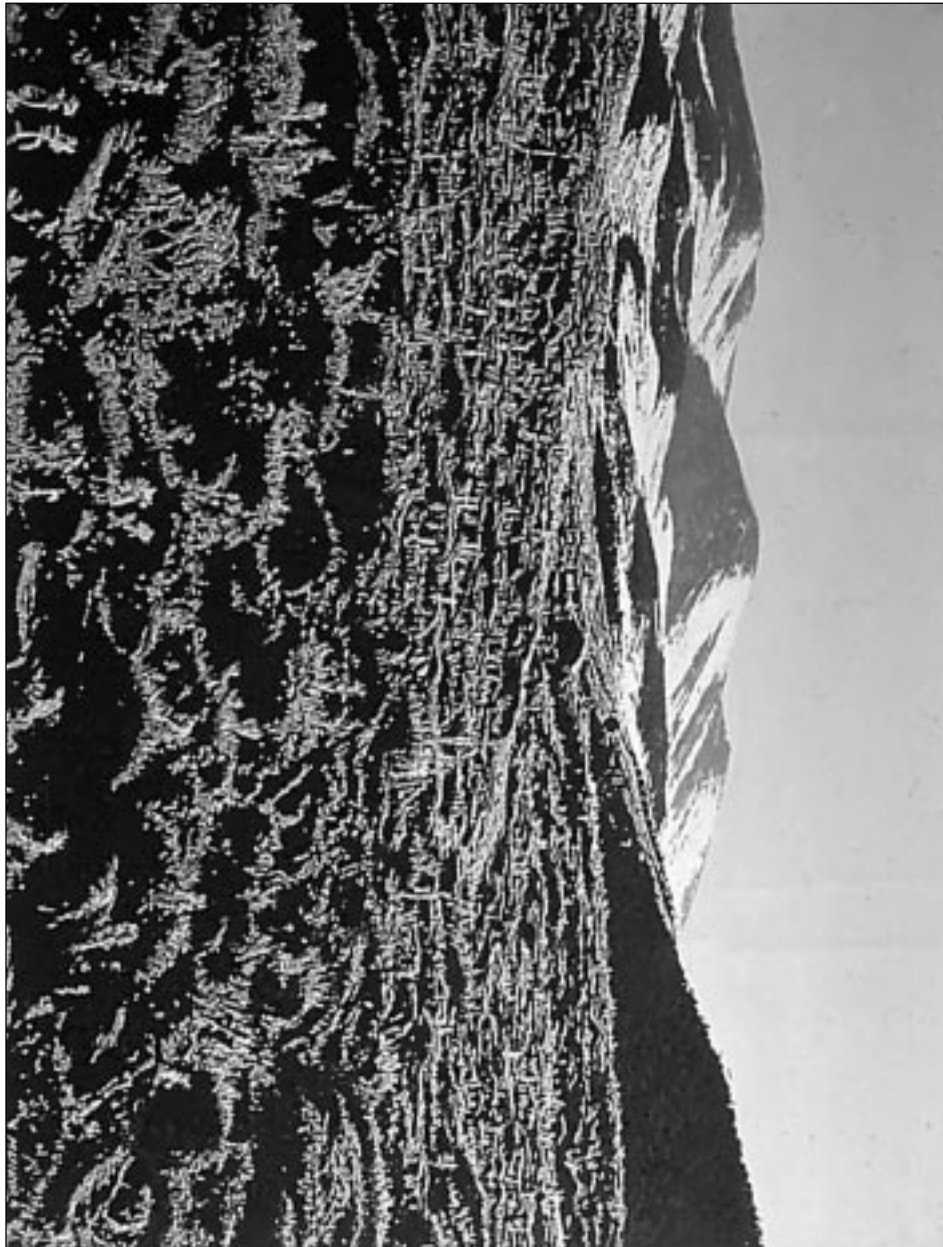
sanci û bi sihîr o. Wexto ke verba nîzamî (duzenî) şubhê ma benî zaf, o wext îhyîyacîyê ma bi hunêr bena. Ma qicê (gedeyîya, domanîya) xwi di bi umûmî zerweş (mutlu) î. Cuwa pê ke ma verra-verra benî pîl, ters kuwenû zerrê ma, îtîmadî ma kê m benû. Ma dec û kontradîksîyonan (çelişkiler) sinasnênî. Persê ma benî zaf. Resimî mi û heyatî mi xweri ra pîyagirêdaye yê. Tema resiman mi tim û tim tebiet û erd bî. Hê verî mi tena waştîyenî ke ez rindê tebietî welatî bîyarî ziwan. Verra-verra ke şuurî mi yê hunermendê (hunermendîye) bi zîyêd, şuurî mi yê sosyal û polîtîk bi zîyêd hinî ini mi ri tayn ame. Tabî hunerî ser o wendişî mi zî mi ser o tesîr kerd. Bi no qêde (qaîde, qayde) zemînî fikrî yê resmanî mi ame werte. Bi girêdayê herri, endîşê însanan, mîyanî mefhûmanî (kavramlar) tarîx û wexti di bi herr a seruvenê gird ê însanan vecîya aver (vejîya vernî).

Ez xebatê xwi ya wextî unîversîte (1972-1976) ra hetanî 1984 sey "dewreyo verîn" name kena. Resimê mi yê inî wextî hêna zaf resimî realistî hesibîyênî. 1984 ra heta 1992 mi hêna zaf resimî menzera viraştî. Ini wexti di ez hêna zaf rîtm û rîy herr a meşxul bîya. Ez xebitîyaya ke ez dramê gelê ma ya ke waranî kueyanî ma di, çayîran û deştanî hîrayanî ma di nimitî ya îfade bikirî. Cuwa pê, heta 1995 mi hêna zaf rengan û şeklan di kay kerd. Ini dewre di mi hancî (hûnc) tecrubey xwi yê îfadekerdişî (anlatım) herri ra îstîfade kerd û resimî abstraktî (soyutî) viraştî. Ez dewreyê xwi yê 1995 a pê sey "menzeraya dramatik" name kena. Ez raşt-a-raşt resimî însanan nivirazena. La ez resimanê rêçê însanan ê serî herri virazena. Resimanê mi yê dewrey verînî di mîyanî menzera di figurî merdimanî tenayan bî. Ita di mi waşt ez a tenatîyê henzar serran a însananî ma û bêwaharmendişî (bêwayîrmendişî) însananî ma ser o vindirî.

*Seyîdxan Kurij: Ti eşkenî xebatê xo ya newîye ser o ma agahdar bikirî?
Ti inkê sinî resiman virazenî?*

Mahmut Celayîr: Ez inkê hêna zaf mefhûman (kavramlar) di meşxul a. Ez wazena raşt-a-raşt resimî bi xwi ser o vindirî, persan pers bikirî. Bi no qêde zafperrê (zafhetîya) xebati, zafperrê eseran vecîyêna werte. Wexti ke yew eserê hunerî (sanat yapıtı) zafperr bû û zerrê xwi di ca

Date _____

90 x 120 cm - 1997

medû tena yew mesajî, zerrê xwi di ca bidû persanî zafan, qîmetî ini eserî hêna benû zaf. Sinî ke ma nieşkenî tena pê yew pers a cewabî heyatî bidî, eynî çî semêd eseranî huner a zî ho ca d' o. Helbet resimê mi yew perr ra tarîxê mi yê şexsî îfade kenî. La ini tarîx mi yo şexsî û tarîx şarê mi zî ho têzerre di yê. Yew perrî ma zaf arkaîk o, herri ra zaf girêdaye yo la perrî ma yo bîn ho bi dinya ya hemdem (çağdaş) a girêdaye. Ez tim û tim bi inî "gerîlîm" a meşxul bîya.

Seyîdxan Kurij: Resimî ke to 1990 ra pê viraştî, nê resiman di zergûnîye (hewzîye) ra zafêr herra sîyay esta. Ti eşkenî naye sinî îzeh bikirî?

Mahmut Celayîr: Mi hê verî resimî kueyan û daran viraştîyenî la cuwa pê mi herri bi xwi sey malzemeyî esasî dî û mi resimî herri bi xwi viraştî. Behsî herra vêşayî (veşata) ya sîyay muhîm o. Inî resiman di şuuro polîtîk mîyanî resimî menzera di estetîze benû.

Seyîdxan Kurij: Dêmek ti bi nê resiman wazenî texribat û zerarî nê herbî ke Kurdîstan di rameno îfade bikirî.

Mahmut Celayîr: Ê (e), ini texribato ke erdî ma di bû (bîyo), mîyanî ziwani resimî di ina (wina) ca genû. Ez wazena yew welatî ke tacîz bû û amû nerahetkerdiş îfade bikirî. Ez niwazena raşt-a-raşt pê ziwani polîtîkî halî welatî xwi îfade bikirî, la ez xîret kena ke pê ziwani resim a halî welatî xwi îfade bikirî. Herra vêşayî hetî, şeklî tebîetî yê parçebîyayî dewamî inî îfadekerdişî yê. Inî xeripîyayîşo (herimîyayîşo) ke esl di bîyo, ez pê xeripîyayîşî resiman û şeklan muecnena ra (musnena, nawnena).

Seyîdxan Kurij: Sey pîyerê hetanî hunerî, resim di zî ekolî estî. Ti eşkenî xo mîyanî yew ekolî di bihesibinî? Heta bîn ra, kam resaman to ser o zaf tesîr kerdo?

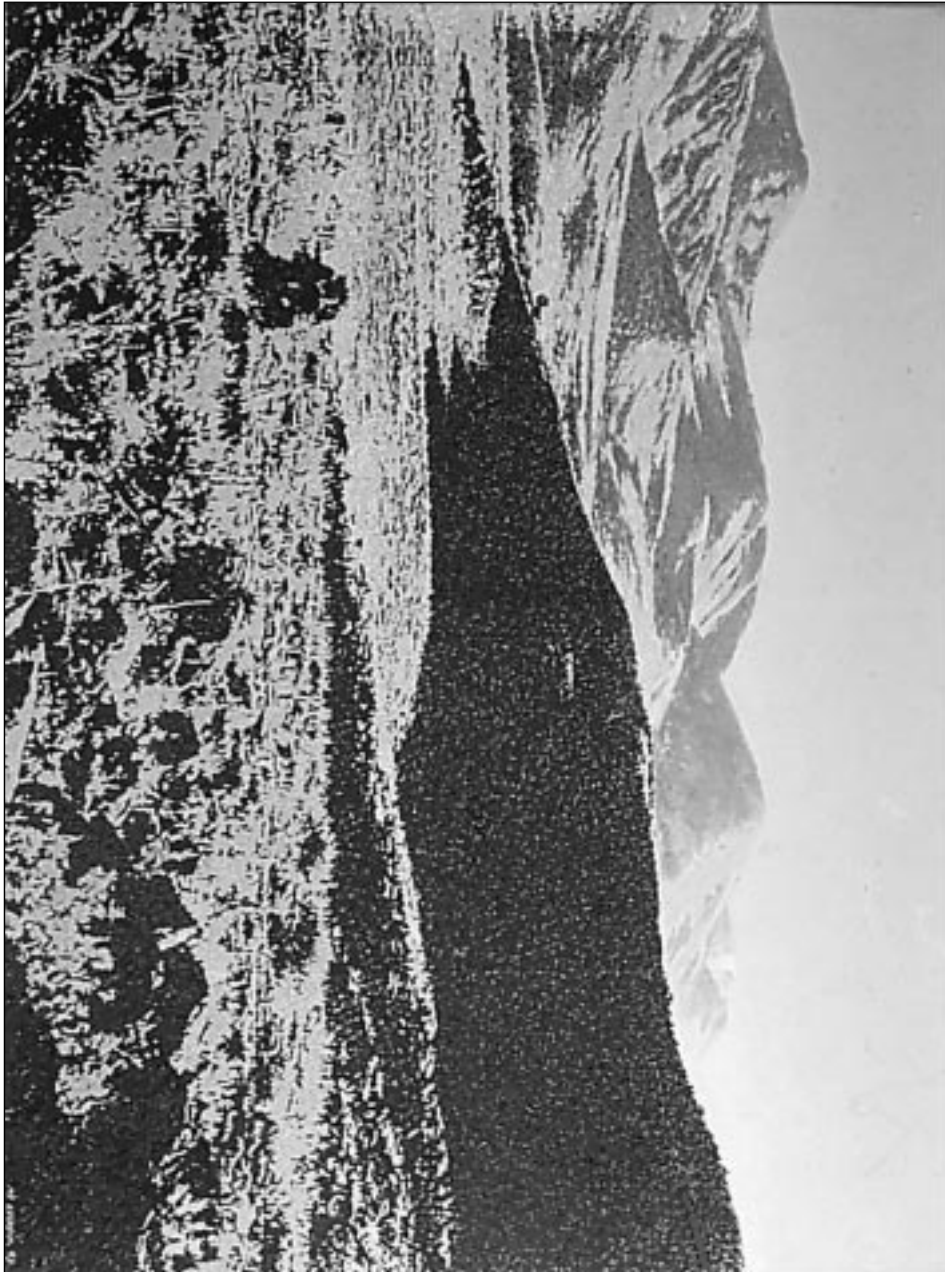
Mahmut Celayîr: Êr (ewro) hinî zor o ke kî (kes) mîyanî ekolan di tam ca bidû hunermendan. Çiko (çike) îfadekerdişî şexsî bî zaf û ini semed ra ma eşkenî vacî ke her hunermendî ekolî xwi xelq kerd (viraşt). Tabî tayn (tayê) meylê newê vecîyênî la inî zaf niramênî. Muhîm a ya ke hunermend ziwani xwi yê şexsî û orîjînal vînû. Ez nieşkena xwi

mîyanî ço (yew) ekolî di bihesibinî. La hunermendê ke mi ser o tesîr kerdû estî. Ez zî pê tradîsyonî girdî yê seserran ê resimî wîye (weye) bîya. Hê verî mi ser o tesîrî Brueghel û Dürerî bi, la êr ez bi taybetî (xususî) Van Goghî ra muteessîr bena. Inî westê (westayê) gird ê resimî menzera yê. Bi taybetî bênatê (beyntarê) Van Goghî û herri di yew elaqaya xemini esta. Ini him pîyanikerdişo (pênêkerdişo) şexsî, yanî xwi bi xwi di pîyanikerdiş o him zî verba nîzamî yew serewedartiş (serehewanayîş) o. Ez tesbît kena ke ini xusus di ez manena Van Goghî. Yew tradîsyonî girdî resimî menzera yê almanan estû. Albrecht Dürerî ra bigîr heta Caspar David Friedricheî, owca (uca) ra heta êr, heta resenû Anselm Kieferî sahayêka hîray. Anselm Kiefer ê resamanê hemdeman ra yo ke mi ser o zaf tesîrî xwi estû. Kiefer temsîlkarane muhîman ê resimî almanan ê êr (ewro) ra wû. Wi (o) tarîxê xemin a şarî xwi û melonkolîya şarî xwi pê resimanê herri îfade kenû. Ifadeyî Anselm Kieferî ke pê şuurî tarîxî û malzemeyê mîtolojîkê ke kulturî unîverselî (cîhanşumûlî) ri verar (verade, verike) akerda xemilnayî yê, ma ri mîsalê holî (başî) yê.

Seyîdxan Kuriy: Ti zî nê serranî peyinan mîtolojî ya zaf elaqedar benî. Na elaqeya to resimanî to ser o sinî tesîr kena?

Mahmut Celayîr: Raşt a, mîtolojî ya zaf elaqay mi esta. Meraqî mi yê derheqî kuekî (kokê) kultur û tarîxî şarî ma di, ez bi taybetî berda hetî ê mîtolojî ra ke çimey xwi Iran û Mezopotamya wû. Mîtolojî yew çimo (çimeyo) zaf gird û wîyekerdox (weyekerdox) o. Ez mîtolojî ra zaf çî musaya. Mîtolojî, pê sembolan îfadekerdişî pîyanikerdişî (pênêkerdişî) însanan û tebîetî yo. Ez xebitîyena ke ina dinyaya sihîrina mîtolojî, mîyanî resimanî xwi di pê yew qêdo endîrekt bimuecnî (bimusnî). Guerê (goreyê) fikrê mi ma se şar (xelq) tena mendî. La wexti ke ez kuekî ma yê mîtolojîk pers kena, ez vînena ke ma ehend (honde) tena nî. Mîyan tarîxî di pîyeri kulturî girdan a dayîş û girotişî ma bû (bîyû). Ini şuurî tarîxî û kulturî bawerê ma bi ma kenû pê. Gereka (ganî) hunermendê kurdan ini xusus di zaf dîqqet bikirî. Gereka ma çerçewê teng a herêmî (mîntiqayî) û folklorîki ra vecimi teber, elaqay kulturî xwi û kulturî bînan ser o vindirim (vindirî) û ina (abiasan) biresim

Date _____

90 x 120 cm - 1997

îfadekerdişanê unîverselan.

Seyîdxan Kuriy: Elaqeyî huner û polîtîka ser o ti eşkenî se vacî?

Mahmut Celayîr: Sînorî bênatê polîtîka û hunerî zaf hessas o. Ma nieşkenî çîki (çîyekî) polîtîka ra cîyeser (cêser) bikirî. Hela hunerî ma qetîyen nieşkenî polîtîka ra abirnî. La rûmet (değêr) û sahay hunerî bi xwi estî. Huner mîyanî heyatî ra yenû û benû yew aktîvîtey xelqkerdişî. Inay ra yew sihîrî yi estû. Hunero ke orîjînaleyê xwi û xoserîyê xwi nêpawû (queri mekirû) quwetî xwi kenû vîn. Ina mehna di polîtîka semêd hunerî ya bena taluke. Semêd ma kurdan a ina pers hêna zî muhîm a. Çiko ma mîyanî aktîvîteyanî zaf polîtîkan di ciwîyênî. Tayn hunermendî ma xwi teslîmî malzemê hedrî (hazirî) yê ke polîtîka pêşkêş kena kenî. Halbukî gereka hunermend bi xwi malzemê xwi bialawû. Ferqî hunerî o yo ke zafhetin o û însanî ri perspektîfanê cîya-cîyayan anû. Huner nieşkenû sey polîtîka her çî tena sîya û sipye (sipî) bivînû.

Seyîdxan Kuriy: Kurdan di tradîsyonî resimî esto? Tarîxê kurdan di cay resimî çî yo?

Mahmut Celayîr: Ma se millet erê (herey, berey) vecîyayî sehnê tarîxî û mehna Rojawanî di ma dewrey rueşnbîyayîşî (roşnbîyayîşî) zî niciwîyayî. Inay ra ma hetî yew tradîsyonî resimî niviraziyo. La yew pêserbîyayîşî (birikim) mayo kulturî û hunerî yo ke dewreyanî arkaîkan ra heta êr yenû estû. Ehend rahet nîyû ke inî rûmetî pîyerî hunerî hemdemî di xwi bidî teber. Ini semed ra zaf muhîm o ke hunermendî waharî (wayîrî) şuurî tarîxî bî. Kurdî rîyê netewabîyayîşî di çend ke aver (raver) şî huner di zî ehend zîwanî xwi yê orîjînalî xelq kenî. La çî heyf ke êr ina saha di xebat zaf kêma, nivecena.

Seyîdxan Kuriy: Bênatê to û hunermendanî kurdan sinîn o?

Mahmut Celayîr: Ez zafîn sinasnena, elaqay ma esta. Ez bi xwi mîyanî çî muessesî di ca nigena. Çiko hunermendê yew karî tenatî (tenayîye) ya. Helbet însan eşkenû hetî polîtîka ra aktif bû, o çîyo bîn o. La hedîsê xelqkerdişî, xwiserbîyayîş û dîsîplîn wazenû. Bi taybetî Ewropa di sey hunermendî ciwîyayîş rahet nîyû. Inî semedan ra bênatê

hunermandan di pîyabîyayîş zaf temîn nibenû. La ez bi taybetî hunermandanî kurdan taqîb kena û umbazê ma, dostatîyê (dostîya) ma esta.

Seyîdxan Kurij: Ez inkê wazena yew persa taybetî bipersî. Ma merdimî pê (cê) yê, ma eynî ca ra yenî, ma eynî çî diyî. Ma qowxê cematî dî, ma dî cematî ma sinî bi vila, sinî cêser kot (kewt). Nê serûbinbîyayîşî cematî ma, ma hetanî tîya ardî, ma eşî nê welatanî xerîban. Ti sey yew însanî hunermendî sinî binî tesîrî nê bedilîyayîşî cematî di mendî?

Mahmut Celayîr: Raşt a Seyîdxan, ma qijî yew kîyî (keyî) yê. Raşt a zî heyatî ma di bedilîyayîş û serûbinbîyayîşî zaf ca gênî. Ma tim û tim mîyanî qowxî û koçkerdişî di ciwîyayî. Ma yew dewê kuey ra vecîyayî amê îtayan. Mi tim xwi ra pers kerd: Ez aîdî kamcay a? Mi waşt ez hêna wahaî tayn rûmetan ke mi dest ra amêbî girotiş bî û o erdo ke ez aîd bîya mi xwi ri kerd muqeddes. Inî xeripîyayîşan (herimîyayîşan) û xemanê girdan hunerî ri bawerîyê mi kerdi pê. Ini rîyo (rayiro) derg berpirsîyarê (mesulîyetê) ma kenû zîyêd. Barî ma barî herkesî ra hêna giranêr o. A dewê kueya astaranî altunînan a qijkekê (domanîya) ma ma dest ra giroti. Ez xem û hêrsî inay mîyan di ya. Ini semed ra ez resimî herri virazena, ez wazena ê cenetê vînbîyayî hêna vînî.

Heyatê Mehmud Celayîrî

- ◆ 1951 de, dewa Kur -a ke yew dewa koy û pabesteyê (girêdayeyê) Çewlig a-de mara (maya) xo ra bi. Mektebo mîyanîn Xarpêt di, lise Dêrsim de wendi.
- ◆ 1972-1976 de qismê grafîk ê Mektebê Berzê Huneranê Rindan ê Istanbulî yê Dewlete (Istanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu) wend.
- ◆ 1976-1978 de Enstituyê TV yê Eskîşehîrî de karê grafîk û dekorê studyoyî kerd.
- ◆ 1982-1984 de Tiyatroyê Dewlete yê Istanbulî (Istanbul Devlet Tiyatrosu) de se realizatorê dekorê sehneyî xebitîya.
- ◆ Mahmut nika Stuttgart de roşeno.

Pêşangehî (Sergî)

- 1977 Galerîya Hunerî ya Taksîmî (Taksim Sanat Galerisi), İstanbul
1978 Galerîya Hunerî ya Deryayê Sipî (Akdeniz Sanat Galerisi), Anqara
1981 Galerîya Hunerî ya Taksîmî (Taksim Sanat Galerisi), İstanbul
1985 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
1986 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), Anqara
1987 Galerîya Oberlichtî (Galeri Oberlicht), Berlîn
1987 Galerîya Art-Intercultura (Galerie Art-Intercultura), Hamburg
1988 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
1989 Galerîya Oberlichtî (Galeri Oberlicht), Berlîn
1989 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), Anqara
1990 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
1992 Galerîya Arkeonî (Arkeon Galerisi), İstanbul
1992 Galerîya Halkbanke (Halkbank Galerisi), Anqara
1993 Galerîya Urielî (Uriel Galerisi), Stuttgart
1994 Galerîya Zapatayî (Galerie Zapata), Stuttgart
1995 Tiyatroyê Wangenî, Stuttgart
1996 Galerîya W. Hennigî, Leîpzîg
Resimê Celayîrî nê pêşangehan ra teber Almanya û Tirkîya de gelekî peşangehanê grûbkiyan de zî nawîyayî (ameyê musnayîş).

Xelatê ke Mahmut Celayîrî Girewtî

- 1974 Musabeqeya Hunerî ya Otela Intercontinental (Intercontinental Oteli Sanat Yarışması)
1978 Xelatê Komeleya Hunermendanê Vizuelan (Görsel Sanatçılar Derneği Ödülleri)
1983 Xelatê Girdê Pêşangeha 17. a DYOî (DYO 17. Resim Sergisi Büyük Ödülleri)
1984 Musabeqeya İlm û Hunerî ya ENKA (ENKA Bilim ve Sanat Yarışması), mansiyon
1985 Musabeqeya Resimî ya TALENSî (TALENS Resim Yarışması), mansiyon
1986 Xelatê Musabeqaya Çapa Orijinale ya VIKINGî (VIKING Özgün Baskı Yarışması Ödülleri)

Date

90 x 120 cm - 1997

LAJÊ MI BERD

Zaliman lajê mi guret berd
Na cemê şandî
Nêverda xo rê lewê panî
Xêlê zeman o xebere çîn a
Tepe-tepa çêverî de
Çimê mi çar benê ra
Çimê mi perrenê
Belka êno cîgera mi, qijkekê mi
Hona qij bî
Zimêlanê ey newe areq daybî
Şermok bî
Kes nêdejna serê hardî ra
Her roj her roj xeyalanê mi der o
Vindena goş nana ser
Ha ewro êno ha meşte
Şîyo nêşîyo fanolîya eya sure pê çêverî de dardekerdî ya
Sifre ke nana ro, ey rê kî yew koçike nana ro
Vana "Beno ke çêver de vejîyo, bêro"
Çimê mi perrenê
Çîn o, çîn o, çîn o

Eke merdo kî merdeyê ey wazena
Teselîya mi kuna
Çîçegan bena mezele ser
Çîn o, çîn o, qijkekê mi
Vejîna tever, êna zerre
Tim-tim zerrê mi der o
Mi vîr ra nêşono
Ey gelê însanan, şîma ra vana!
Zaliman lajê mi berd
Hona qij bî
O pîyayê heskerdişî bî
Hona destê yew çêneke nêguretî bî
Şermok bî
Tifilê doman bî
Zaliman guret berd
Yew cemê şandî
Huyayîşê ey mi de mend

Firat ÇELKER

çêneke: kêneke, keyneke

çêver: ber, kêber

ey: dê

huyayîş: huwayîş, wuyayîş

pîya: mordem, merdim

tever: teber

yew: jû

ZIWANÊ KURDKÎ (DÎYALEKTA KIRMANCKÎ) DE ZEMIRÎ

Lerzan JANDÎL

Ziwanê kurdkî (dîyalekta kirmancî (zazakî)¹ de hîrê zemîrê yewhûmarî (yewmarî) û hîrê zemîrê zafhûmarî (zafmarî) yê kesî (şexsî) estê û nê zemîrî sey (zê) nameyan ênê antene (ontene). Labelê kirmancî de kesê hîrêyîne, yê kurmanckî (kirdaskî) ra cîya yo (wo). Kesê hîrêyîne yê yewhûmarî di hebî yê. Yew nêrî yew zî (jî) makî (makekî) yo.

1. Her çîqa ke tayê cayan de êno vatene zî, ez bingeqeseya (kavram) "zazakî", "dimilkî", "dimilî", "dumbelî" ûêb. raşt nêvîna. Ma bi xo, xo ra nêvato "ma zaza yîme, ziwanê ma zazakî yo". No name şaranê xerîban, kesanê xerîban no ma ra. Û hûmarê nê nameyan nêzdîyê des nameyanê taybetîyan û qasê nameyê aşîran ê. Zemanî ke mordem na raştîye pers kero, kesê ke bi "zaza" yêne êne namekerdene yan zî naskerdene xo ra vanê "kirmanc" yan zî "kird" û tayê cayan de zî "dimilî", ziwanê xo ra zî vanê "kirmancî", "kirdkî" yan zî "dimilkî". Hemberê nayê de zî kesanê ke kurmanckî qesey kenê ra vanê "kirdas" û dîyalekta înan ra zî "kirdaskî", nêvanê "kurmanc" yan zî "kurmanckî". Bîngeqeseya "zaza" û "zazakî" -her çîqa ke verde zî literatur de derbaz bena zî- bi taybetî 1820 ra nat hetê akademîkan ra ama nivîsnayene. Ewro zî saya sarê "rewşenbîranê" nezanan tayîna bîya aktuel û her kes zî vano: "Ez zaza ya". Rind, baş, wa ti "zaza" bê. Labelê mi ra zî naye mevace. Sebata ke manayêde xirabe ama dayene, mordeman û mordematîye qij vîna, kena nizm. Qe yew kurd nêwazeno ke kes ey ra "kird" vaco. Hama kirmancê ma xo hênî qij, xirab û nizm vînenê ke, bi xo xo ra vanê "Ez zaza ya". Manaya çekuyê "zaza" zî sey -angorê zanayan û bawerîya min- çekuyê "kird" yî xirab a. "Zaza" manaya "lal, pelt, kekeş, bêheş û bêfam" de amo û êno vatene. Rind! Ma kam nê "zazakî" ser ro xebetîyo yan zî ser ro xebetîno? Teyna da-vîst mordem. Zafêrîyê xo yan tirkî nivîsnênê yan zî kurmanckî. Seke nivana „na dîyalekte xo ra ziwan nîya“!

1- Zemîrê halê xoserî² yan zî zemîrê grûpa yewîne³

Formê yewhûmarîye

1. ez
2. ti⁴
3. o⁵ (n⁶)
3. a⁷ (m⁸)

Formê zafhûmarîye

1. ma
2. şima⁹
3. ê¹⁰

2- Zemîrê halê anti¹¹ yan zî zemîrê grûpa dîyîne¹²

Formê yewhûmarîye

1. mi¹³
2. to¹⁴
3. ey¹⁵
3. aye¹⁶

-
2. "Halo xoser" bi kirmanckî "halê rast", bi latînkî "casus reqtus" û bi tirkî zî "yalın hal" o.
 3. Ez naca demo ke mesela gramerî derbaz bo hurêndîya "jû" de "yew" gêna (cêna). Labelê wendox şîkîno hurêndîya "yew"î de, "jû", "zû", "yo" zî bigîro (bicêro) ke bişikîyo fam bikero.
 4. Tayê cayan de hurêndîya "ti"yî de "to" zî êno vatene labelê no raşt nîyo. Ganî "to" halo ante de bêro vatene. Xêca "to", "tu" û "tiye" zî êno vatene.
 5. Hurêndîya "o"yî de Dêrsim de "wo", Pali de "wi", Hêni de "hi", Licê de "ew", Motkî de "aw", Pîran de "yo", "o" û tayê cayan de zî "yû" yan zî "ay" vacîno.
 6. n nêrî
 7. Hurêndîya "a"ye de Pali, Çewlîg û Pîran de "a", „ya“, tayê cayan de zî "aya" vacîno.
 8. m makî (makekî)
 9. Hetê Dêrsim û Erzinganî de hurêndîya "şima!" de "sima" êno vatene.
 10. Hurêndîya "ê"ye de Dêrsim de "yê", Pali û Çewlîg de "yi", Pîran de "yê" û "jey", Hêni de "hîn" û tayê cayan de zî "ay", "ayî", "ey", "yey", "iy", "yî" vacîno.
 11. "Halo ante" bi kurmanckî "halê tewange/çivane", bi latînkî "casus obliquus" û bi tirkî zî "-i, -e, -de, -den hali" yo.
 12. Dideyîne/didîne zî vacîno.

Formê zafhûmarîye

1. ma
2. şima
3. înan¹⁷

Xebetnayena zemîran

Zemîrê grûpa yewîne (ez, ti, o/a, ma, şima, ê), demê nikayinê de, hem bi karanê (fîlanê) transîtîfan¹⁸ hem zî intransîtîfan¹⁹ ênê antene.

1.1- Zemîrê grûpa yewîne bi karanê transîtîfan

Demo nikayin

<i>kesê yewhûmarî</i>	<i>kesê zafhûmarî</i>
Ez vînena ²⁰ (vînayene)	Ma vîne(nî)me
Ti ²¹ wena (werdene)	Şima wenê
O nivisneno (nivisnayene)	Ê nivisnenê
A wazena (waştene/wayştene)	

13. Tayê cayan de "min" zî vanê. Ez bi xo "min" raşt vînena. Labelê sebeta ke meylê kombîyananê ma "mi" ser ro bî, ez zî "mi" xebetnena. Hama na nêna a manaya ke ez zî "mi" raşt vînena.
14. Hurendîya "to" de Dêrsim de "tu", Pali û Çewlîg de "tû" zî vacîno.
15. Ez bi xo "ey" raşt nêvînena. Labelê sebeta ke meylê kombîyananê ma "ey" ser ro bî ez zî "ey" nivisnena. Hurendîya "ey" de, Gîngim de "ê", Dêrsim de "êy", Pali û Çewlîg de "yi", "yî", Pîran de "yê", "jey" Sêwregi de "ey", Hêni de "ayo" vacîno.
16. Hurendîya "aye" de Dêrsim û Sêwregi de "ay", Pali de "yê", Çewlîg û Pîran de "a", "ja", "ya", "yay"; Hêni de "ayê" zî vacîno
17. Hurendîya "înan" de Dêrsim de "yîne", îna" û "înan"; Pali û Çewlîg de "yîn"; Pîran de "înî", "yîne", "yînî", "jînî"; Hêni de "ayno" (nêrî) "ayni" (makî); Sêwregi de "eyna" û tayê cayan de "yêy", "yînî" û "yîyî" zî vacîno. Meylê kombîyananê ma "înan" ser ro bî. Labelê ganî mordem biperso, qeyî "înan"? Gîngim de "îna", tayê cayan de "îne, eyna, yînî, yîyi, yîne" yo. Eke "înan" raşt o, ganî "ma" zî "man", "şima" zî "şiman" bo.
18. "Karo transîtîf" tirkî de "geçişli fiil" o.
19. "Karo transîtîf", bi latînkî ci ra "transîtîf" vacîno; yanê objeyêde xo ya halê antî esta. "Karo intransîtîf" zî bi latînkî ci ra "intransîtîf" vacîno; yanê objeyêde xo ya halê antî çin a.
20. Sebeta ke naca mesela antena karan nîya, ez antişê cayanê bînan nênivisnena, ez na mesela ser ro nivisêde bîn de vindena.
21. Tayê cayan de kesê diyînê karî sebeta nêrî û makî cîya ancîno: ti wenî (nêrî), ti wena (makî).

1.2- Zemîrê grûpa yewîne bi karanê întansîtîfan

Demo nikayin²²

<i>kesê yewhûmarî</i>	<i>kesê zafhûmarî</i>
Ez mirena (merdene).	Ma mire(nî)me.
Ti şonî/şona (şiyene).	Şima şonê.
O êno/yeno (amayene).	Ê kunê ra/rakewenê.
A kuna ra/rakewena (rakewtene).	

1.3 - Zemîrê grûpa yewîne (ez, ti, o/a, ma, şima, ê), bi karanê întansîtîfan, demanê vîarteyan de û raweyan (kipan) de ênê antene.

Demo vîarteyo dîyar²³

Ez merda.	Ma merdîme.
Ti şî./Ti şîya.	Şima şî(yî).
O ame.	Ê amê(yî).
A kewte ra./A rakewte.	

Demo vîarteyo nikayin²⁴

Ez merdêne.	Ma merdêne.
Ti şîyêne.	Şima şîyêne.
O amêne.	Ê amêne.
A kewtêne ra.	

Demo vîarteyo nedîyar o verîn²⁵

Ez merd(î) ²⁶ bî ²⁷ .	Ma merd(î)bî.
Ti şîbî.	Şima şîbî.
O amêbî.	Ê amê(yî)bî.
A kewt(î)bî ra.	

22. Latinkî "tempus", almankî "praesens"

23. Latinkî "perfectum", almankî "perfekt"; manaya xo: demê verîyo ke qedîyo.

24. Latinkî "imperfectum", almankî "împfekt"; manaya xo: demê verîyo ke qedîyene ra zaf ver (rew) o.

25. Latinkî "plus quam perfectum", almankî "plusquam perfekt".

26. Kirmanckî de xêlê cayan de herfa "î" zî êna mîyanê koka karî û suffiksanê deman. Sey werdîbî, kerdîbî, nivisnayîbî, kiştîbî, eştîbî (eyştîbî), vatîbî û êb.

27. Sebeta ke bî karê bîyene o, anegorê bawerîya mi ganî cîya bêro nivisnayene, yanê "merdene"+"bîyene". Ê naca de zî "merd" + "bî".

Demê verîn ê raweya şertî²⁸

Ez bimerdêne.

Ma bimerdêne.

Ti bişîyêne.

Şima bişîyêne.

O bikewtêne ra/rabikewtêne. Ê bikewtêne ra/rabikewtêne.

A bikewtêne ra/rabikewtêne/birakewtêne/rakewtêne²⁹.

Nimûneyî: Xwezila ti bişîyêne. Kane ke to biwerdêne. Eke o bikewtêne ra, ez şîyêne. O bimerdêne ke to rehet bikerdêne.

Raweya waştene³⁰

Ez bikerê. Ma bikerîme.

Ti bikerê. Şima bikerê.

O bikero. Ê bikerê.

A bikero.

Demo vîyarteyo nedîyar³¹

Ez merdane. Ma merdîme.

Ti merda. Şima şîyê.

O şîyo. Ê şîyê.

A kewta ra.

Nimûneyî: Delîl vano ke o şîyo dewe. Vane cîrana ma ere domanan kewta ra. Ez pê hesîya ke dewijê ma şîyê waran.

28. Almankî de ci ra Konjuktiv II vacîno. Manaya xo de xwezila, kanê ke, wa bibîyene, eke, ...ke estê. Yanê hem manaya waştene û hem zî manaya şertî esta.

29. Karê bi veredatan bi nê çar qeydeyan zî şîkîne bêre vatene: bikewtêne ra / rakewtêne/rabikewtêne/birakewtêne. Labelê ganî ziwane nivisî de yew bêro tercîhkerdene.

30. Almankî de ci ra Konjuktiv II vacîno. Manaya xo de xwezila, kanê ke, wa bibîyene, eke, ... ke estê. Yanê hem manaya waştene û hem zî manaya şertî esta.

31. Almankî de ci ra Konjuktiv I vacîno. Manaya xo de îddîa esta, êno vatene labelê nîyamo diyene yan zî nîyamo kerdene. Amo heşnayene, hênê vanê.

2- Zemîrê grûpa dîyîne (mi, to, ey/aye, ma, şîma, înan), bi karanê transîtifan demanê verî de ênê antene:

Demo vîyarteyo dîyar

Mi pirtûk (kitab) dî.	Ma pirtûk dî.
Mi qeleme dîye.	Ma qeleme dîye.
Mi pirtûkî dîyî ³² .	Ma pirtûkî dîyî.
To nan (non) werd.	Şîma pîyaz werd.
To nane (none) werde ³³ .	Şîma zerfetî werde.
To nanî (nonî) werdî.	Şîma pîyazî werdî.
Ey roman nivisna ³⁴ .	Înan pale xebetna.
Ey nameye nivisnê.	Înan holike rijnê.
Ey romanî nivisnayî.	Înan paleyî xebetnayî.
Ey roman nuşt.	
Ey nameye nuşte.	
Ey nameyî nuştî.	
Aye çay waşt.	
Aye awe waşte.	
Aye kincî waştî.	

Demo vîyarteyo nikayin

Mi domanî dîyêne.	Ma domanî dîyêne.
To mast (most) werdêne.	Şîma mast werdêne.

32. Zaf karan de eke kar bi "-î" biqedîyo, zafhûmarîye de "-î"yêde bîn nêno vatene. Nimûne: Mi yew pirtûk dî. Angorê gramerî zafhûmarîye de ganî "-î" yêde bîn bêro vatene. Û ganî "Mi pirtûkî dîyî" bêro vatene. Labelê pratîk de no nêno vatene. Mesela: Yewhûmar "Pî nan (non) weno." Zafhûmar wunca "Pî nan wenê." Angorê gramerî ganî zafhûmarîye de "Pîyî nan wenê." bo.

33. Kirmanckî de xêlê cayan de karî demê vîyarteyî de gor kesan û cinsan ênê antene. Çend nimûneyî: "To werd." "To çi werd?" "Mi nan werd." Naca "nan" nerî yo, herfe nêna pêynîya karî. "Şîma çi werd?" "Ma yew nane werde." Naca "nane" makî ya û "-e"ye êna pêynîya karî. "Înan çi werd?" "Înan di nanî werdî." Naca "nanî" zafhûmar ê û "-î" êno pêynîya karî ge-ganê zî herfa nêmvenge, herfa "y"ye êna miyanê karî û nê suffîksî, sey dîye, dîyê. Wendox ganî nê halî bigêro çîmanê xo ver.

34. Eke kar bi "-nayene" (nivisnayene, xebetnayene) biqedîyo, nêrî "-a", makî "-ê", zafhûmar zî "-î" gênê (cênê).

Ey pirtûk nivisnêne. Inan pirtûk nivisnêne.
Aye awe waştêne.

Demo vîyarteyo nedîyar o verîn

Mi domanî dibî. Ma domanî dibî.
To mast werd(î)bî. Şima mast werd(î)bî.
Ey pirtûk nivisnay(î)bî. Inan pirtûk nivisnay(î)bî.
Aye awe waşt(î)bî.

Demê verîn ê raweya şertî

Mi bidîyêne. Ma bidîyêne.
To biwerdêne. Şima biwerdêne.
Ey binivisnêne/binuştêne. Inan binuştêne.
Aye biwaştêne.

Raweya waştene

Ez bikerê Ma biroşîme
Ti bikerê Şima bikerê
O biwano Ê binivisnê
A binivisno

Demo vîyarteyo nedîyar

Mi mêrik dîyo. Ma mêrik dîyo
Mi cênike dîya Ma cênike dîya
Mi domanî dîyê³⁵ Ma domanî dîyê.
To mast werdo (a/ê). Şima mast werdo.
Ey roman nivisn/nuşto (a/ê). Inan roman nivisn/nuşto (a/ê).
Aye kar waşto (a/ê).

35. Mi dîyo; naca çîyo ke amo dîyene çîyêde nêrî yo. Mi dîya; naca çîyo ke amo dîyene çîyêde makî yo. Mi dîyê; naca zî çîyo ke amo dîyene çîyê zaf ê. Kirmanckî de no qeydeyê gramêrî zaf muhîm o. Bê nê qeydî xêlê cayan de zîwan nêno famkerdene.

A- Tawo ke demê nikayinî de zemîrê grûpa yewîne kerdoxî³⁶ bê, zemîrê grûpa diyîne benê tamamker (tümleç) û rolê zemîranê halê xoserî zî vînenê.

Bi karanê transîtîfan

Ez *to* vînena. Ma *şîma* vînen(îm)e/vînenê.
 Ti *ey* ana. Şîma *înan* anê.
 O *aye* beno. Ê *ma* benê.
 A *mi* wazena.

B- Demanê vîyarteyan de, zemîrê grûpa diyîne kerdoxê karanê întansîtîfan ê û zemîrê grûpa yewîne hurêndîya halê xoserî gênê.

Mi *ti* dîya. Ma *şîma* dî(yî).
 To *o* qeherna/qarna. Şîma *ma* qehernayî/qarnayî.
 Ey *a* tirtê. Inan *ê* tersnayî.
 Aye *ez* tersna.

C- Zemîrê grûpa diyîne hurêndîya zemîranê wayîriye (milki) de zî ênê vatene.

Astorê mi Banê ma
 Maya to Karê şîma
 Pirtûkê ey³⁷ Dara înan
 Çîmîyê aye

D- No hal seba nameyanê nedîyaran zî derbaz beno.

Astorêde³⁸ mi Banêde ma

36. Angorê bawerîya mi ganî suffiksê dawîye "-ox"î ser ro tayîna bêro xebe tiyene. Çimke nê demanê pêynîyan de gumra çekuyê newîyî bi "-ox"î ênê viraştene. Se "kerdox", "wendox", "aredox" ûêb. Hetanî nika hetê ma [Gingim] de ez teyna raştê "werdox"î bîyane. Nameyê zafêrî bi "-van" "-wan", "-ij", "-ik", "-ek" ênê viraştene; sey "gawan", "golikvan", "berxvan", "bilurvan", "avdelij", "hesenij", "leylik", "lacek". "-ox" kotî ra amo ez nêzanena.
37. Tayê cayan de zemîranê nişankerdene (işaretî) de, kesê hîrêyînê *n* û *m* yê yewhûmarîye û kesê hîrêyînê zafhûmarîye de herfa "d"ye êna verê zemîrî.
38. Antena nameyanê nedîyaran de zî ferqî estê. Labelê ez naye ser ro nêvindena. Ez naca teyna yew nimûne dana. Eke name nêrî bo "astorêde" mi, eke name makî bo "astorêde mi" zî vacîno.

Birayêde to Karêde şima
Pirtûkêde ey Darêde înan
Çiyêde aye

E- Zemîrê grûpa dîyîne rolê halê anteyî (casus obliquus) zî vînenê.

Ez **to ra** vana. Ma **şima ra** vat.
Ti **mi ra** wazena. Şima **ma ra** waşt.
O **aye ra** gêno (cêno). Ê **înan ra** gênê.
A **ey ra** remena.

Ez **ey re**³⁹ vana. Merga **ma de** vaş zaf o.
To de şekir esto? Leweyê **şima de** kar çin o?
Ey de nêweşîye esta. **Înan re** bere.
Xape **aye der** a.

Ez dana **to ro**. Ma danîme (dame) **to ro**.
Ti **merge ro** şona. Şima **merge ro** şonê.
O **qule ro** derbaz bena. Ê **qule ro** derbaz benê.
A **ko ro** şona.

3- Zemîro muşterek: "Xo"⁴⁰

"Xo" seba kesan û cinsan pêrîne, seba deman pêrîne derbaz beno; xo nêvurneno û hurêndîya zemîrê ke tamamkerê karî yê zî, gêno.

3.1- "Xo" sey tamamkerê karî

Zemîrê kesî xo
Ez **to** vînena. Ez **xo** vînena.
Ti **mi** vînena. Ti **xo** vînena.
O **aye** vîneno. O **xo** vîneno.
A **ey** vînena. A **xo** vînena.

39. Hurêndîya "ey re" de xêlê cayan de "dê re", "dê rê", "î re" û "î rê" zî êno vatene.

40. Dêrsim de tayê cayan de hurêndîya "xo"yî de "ho", tayê cayanê bînan de zî "xwi" êno vatene.

Ma <i>ş</i> ima vînenîme.	Ma xo vînenîme.
Şima ma vînenê.	Şima xo vînenê.
Ê înan vînenê.	Ê xo vînenê.
Mi ti dîya.	Mi xo dî.
To ez dîya.	To xo dî.
Ey a dîye.	Ê xo dî.
Aye o dî.	Aye xo dî.

3.2- "Xo" bi karanê transîtîfan û întasîtîfan

Demê nikayinî û demanê vîyarteyan de

Ez to vînena.	Ez xo vînena.	Mi xo dî/dîyêne/dîbî ⁴¹ .
Ti mi vînena.	Ti xo vînena.	To xo dî.
O aye vîneno.	O xo vîneno.	Ey xo dî.
A ey vînena.	A xo vînena.	Aye xo dî.
Ma ş ima vînenîme.	Ma xo vînenîme.	Ma xo dî.
Şima ma vînenê.	Şima xo vînenê.	Şima xo dî.
Ê înan vînenê.	Ê xo vînenê.	Înan xo dî.

3.3- "Xo" bi karanê refleksîfan (dönüşlü fiiller)

Demê nikayinî û demanê vîyarteyan de

Ez xo kena derg./Ez xo derg kena.	Mi xo kerd derg./Mi xo derg kerd.
Ez xo erzena.	Mi xo eşt/eyşt.
Ez xo pêgêna.	Mi xo pêguret.
Ez awe kena xo ro./Ez awe xo ro kena.	Mi awe kerde xo ro (xo ro kerde).
Ez çi wele xo ro kerî?	Mi çi wele kerde xo ro?
Ti rûyê xo terena.	To rûyê xo terd.
A porê xo şane kena.	Aye porê xo şane kerd.

Ma destanê xo şunîme/şuwenîme.	Ma destê xo şutî.
Şima xo vilêznenê ra.	Şima xo vilêzna ra.
Ê xo xecelnenê.	Înan xo xecelna.

41. "Mi xo dî" demo vîyarteyo dîyar o. "Mi xo dîyêne" demo vîyarteyo nikayin o. "Mi xo dîbî" demo vîyarteyo nedîyar o verîn o.

3.4- "Xo" sey zemîrê wayîriye, sey kerdoxî, sey tamamkerî; "xo" bê îstîsna halê anteyî de hurêndîya zemîranê wayîriye pêrine gêno.

Dara mi derg a. (Dare kerdox a.)	Ez dara xo ya derge birnena. (Ez kerdox o.)
Beranê (wosnê) to xurt o.	Ti beranê (wosnê) xo yê xurtî perjnena.
Gayêdê paygiran o.	O gayê xo yê paygiranî rameno.
Leçega aye sur a.	A leçega xo ya sure girê dana.
Banê ma berz o.	Ma banê xo yê berzî dawasnênîme.
Loxa şima giran a.	Şima loxa xo ya girane benê.
Mişoneyê înan newe yo.	Ê nîşenê (wenîşenî) mişoneyê xo yê neweyî.

3.5- Demo ke cumle de zaf kerdoxî bibê, "xo" hurêndîya kerdoxê pêynîye (pêrine) gêno.

Ez û birayê mi (ma) şonîme keyê (çê) apê **xo**⁴².
 Ez û ti (ma) dawarê **xo** çiraynenîme.
 No layik û na kêneke (çêneke) teba pîyê **xo** ra şonê dewe.
 Mi û to merga **xo** çînite.

3.6- Demo ke zemîrê wayîriye hurêndîya kerdoxan pêrine megêro, teyna înan ra hurêndîya yew zemîrî bigêro, mordem nêşikîno "xo" bixebetno.

Ez û ti, ma nanê **to** rênîme ra.
 Şima û ê şonê malê **înan** ver.
 Alan û Şekire şonê malê (bizan û mîyanê) **Şekire** ver.
 Dîlane, Zozane û pîyê **aye** (pîyê Zozane) ma de nîyadanê.

3.7- Demo ke cumleye de kesî pêro yew bê, cumle de xêlê kerdoxî bibê, teyna înan ra yew sey zemîrê wayîriye êno xebetnayene.

Ez û pîyê **xo** ênîme.
 A û maya **xo** şonê.
 Ma û şima banê **xo** virazenîme.
 Layik û kênekê (çênekê) dewe malê **xo** benê bêriye.

42. Keremê xo balê xo bide ci: "Ez û birayê xo ma şonîme kê (çê) apê ma/mi."

3.8- Sebeta ke zemîrî ne cayê yew kerdoxî, ne zi cayê pêrîne gênê, naca de "xo" nêno xebetnayene:

Ez, ti û maya to şonîme.

Lajêk, cênike û mêrdê aye ênê.

Ma şima û pîyê ma şonîme.

Dîlane, Zozane, Gulbahare û maya înan mal (bizan, mîyan) doşenê.

3.9- Çend nimûneyî seba rind famkerdena "xo"yî.

Ez ere biza **xo** gêrena.

Ti ere kardîya **xo** gêrena.

O karê **xo** der o.

Dîlane, Zozane, Gulbahare teba maya **xo** ra malê (bizanê, mîyanê) **xo** doşenê.

Mêrik nêweşîya **xo**, **xo** de vejeno.

Dela nê de nîyadê, **xo** se kerdo derg (xo senê derg kerdo)!

Kutik sîya **xo** de gineno waro.

Şima **xo** teyna dîyo!

Ez to û birayê **xo** vînena.

Şima qe **xo** ra nêşermayînê ke çîyêde nîyanên kenê!

Mordem ganî virêndî û pêynîya **xo** bizano!

4- Zemîro hurdmînhet/dihet (karşılıklı): "yewbînî"⁴³

"Yewbînî" zî sey "xo"yî nêvurîno. Teyna hurêndîya kerdoxanê formê zafhûmariye ke cumle der ê û eleqa xo yewbînî de esta, gêno.

Ma xatirê **yewbînî** (jûbînî, jûvînî) zanenîme.

Şima **yewbînî** de qesey nêkenê?

Ê **yewbînî** ra hes kenê.

Înan û nînan daybî **yewbînî** ro.

Ma malê xo **yewbînî** ra pare kenîme.

Ma dereza (datîza, dedza) û birazayanê **yewbînî** nas kenîme.

Ma mordemê **yewbînî** me.

Ê **yewbînî** ser ro mendî.

43. "Yewbînî" tayê cayanê bînan de sey "jûbînî", "jûvîn(î)", "yewbînan", "zûbîn(î)", "zûvîn(î)" zî êno vatene. Ez sebeta yewîya (jûtîya) zîwanê ma "yewbînî" tayîna (hîna) rind vînena.

4.1- Xebetnayena "yewbînî", sey tamamkerê karî yê dîrektî yan zî îndîrektî.

Sebeta ke mordem bişikîyo ferqa "xo" û "yewbînî" rind fam bikero, çend nimûneyî: Naca mordem rind vînenê ke "yewbînî" teyna hurêndîya kerdoxanê zafhûmaranê ke girêdayê yewbînî yê û eleqa xo yewbînî de esta, gêno.

xo

Ez awe kena **xo** ro.

/Ez awe **xo** ro kena.

Ti pîyê **xo** ra vana.

O hêgayê **xo** çînenê.

A kincanê **xo** derzena.

Ma awe kenîme **xo** ro.

Ma **xo** ra hes kenîme.

Ma **xo** rê ban hêrna (erîna). Ma **yewbînî** rê banî hêrnayî (erînayî).

Domanan **xo** şut.

yewbînî

Ma awe kenîme **yewbînî** ro.

/Ma awe **yewbînî** ro kenî.

Şima pîyanê **yewbînî** ra vanê.

Ê hêgayanê **yewbînî** çînenê.

Ê kincanê **yewbînî** derzenê.

Ma awe kenîme **yewbînî** ro.

Ma **yewbînî** ra hes kenîme.

Ma **yewbînî** rê banî hêrnayî (erînayî).

Domanan **yewbînî** şut.

4.2- Bi "yewbînî" mordem kirmanckî de karanê pêrabesteyan (bileşik filler) zî virazeno.

Mezela yewbînî kinitene

Xatirê yewbînî zanitene

Yewbînî (nê)waştene

Yewbînî (nê)antene

Yewbînî kîştene

Şima qeyî mezela yewbînî kinenê?

Ma xatirê yewbînî zanênîme.

Ê yewbînî nêwazenê.

Lac û pî yewbînî nêancenê.

Ceng de mordem yewbînî kîşeno.

4.3- "Yewbînî" sey zemîrê wayîrîye

xo

Ez û ti ma malê **xo** çiraynenîme.

Ma keyê (çê) **xo** der îme (xo d' îme).

Şima daranê **xo** birnenê.

Ê şonê dewanê **xo**..

yewbînî

Ez û ti ma malê **yewbînî** çiraynenîme.

Ma keyanê (çêyanê) **yewbînî** der îme.

Şima daranê **yewbînî** birnenê.

Ê şonê dewanê **yewbînî**.

4.4- "Yewbînî" sey tamamkerê veredatan

Yewbînî de qesey (nê)kerdene	Ma yewbînî de qesey nêkenîme.
Yewbînî rê kilamî vatene	Dewijî yewbînî rê kilaman vanê.
Yewbînî ra hes kerdene	Domani yewbînî ra hes kenê.
Yewbînî ra vatene	Ma xo rê yewbînî ra vanîme.
Yewbînî ro dayene	Dişmenî danê yewbînî ro.

Têverşanayena zemîranê kirmanckî

Grûpa 1.

Gim.	Dêr.	Pali	Çew.	Piran	Sêw.	Hêni	Lice	Motkî	Kird.	Sor.	Far.
ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	min	men
tî	tî	tî	tî	tî	tî	tî			tu	to	to
to	to										
tiye	tiye										
o	o	wî	wî	o	o	hî	ew	aw	ew	ew	û
wo	wo			yo							
a		ya		a	a					-	-
				ya							
ma				ma	ma				em	ême	ma
şima				şima	şima				hûn	êwe	şoma
ê	ê	yî		ê	ê	hîn			ew	ewan	îşan
yê	yê			yê							anha

Gim. Gimim
Dêr. Dêrsim
Çew. Çewlig
Sêw. Sêwregi
Kird. kirmanckî/
kirdaskî
Sor. sorankî
Far. fariskî

Grûpa 2.

Gim	Dêr.	Pali	Çew.	Piran	Sêw.	Hêni	Licê	Motkî	Kird.	Sor.	Far.
mi	mi	mi	mi	mi	mi	mi	mi	mi	min	min	men
to	tu	tû	tû	to	to				te	to	to
tiye	êy	ey	yî	yê	ey	ayo			wî	ew	û
ê	ay	yê	yay	jey	ay	ayê			wê	-	-
aye				a, ja							
				ya, yay							
ma	ma	ma	ma	ma	ma	ma	ma	ma	em	ême	ma
şima	sima	şima	şima	şima	şima	şima	şima	şima	we	êwe	şoma
îna	îne		yîn	yîne	eyna	ayno			wan	ewan	îşan
îne	yîne		yîmî	yîmî	ayni	ayni					anha
	înan										
xo	ho	xwi		xwi	xwi				xwe	xo	xod
	xo	xwe									

LEHÇEYA HEWRAMKÎ (GORANKÎ) RA - II

Malmîsanij

EDEBÎYATÊ HEWRAMKÎ RA DI ŞÎRÎ

Di şîrê Seydî Hewramî (1784-1848) yê ke mi herfanê erebkî ra taday herfanê latînkî û tercumeyê tirkî kerdî, ez tîya de neşr kena. Seydî Hewramî yew qismê emrê xo Şarî Hewraman de, yanî Hewramanî Text de vîyarnayo.

Mihemmed Emîn Kardoxî nuseno ke Seydî wextê xo de zerrî devista hîrê kênekan.

Nameyê nê kênekan Nîşat, Şîrîn û Reyon (Rêhan) biyo û şîranê ey de zî nameyê nînan vêreno ¹³.

SENGÊ HEWARAN

1

Sengê hewaran, sengê hewaran

Sengê sîyareng, konehewaran

2

Cay bezmê rendan, nîşangey yaran

Textê xalxalan, nazik nazdaran

3

Ce zell mezanû sufîd seng enî

Êste sebeb çêş, sîyareng enî?

13. Dîwanî Seydî, Kokirdinewe w şî kirdinewe: Mihemmed Emîn Kardoxî, Silêmanî, 1971, r. 5

4
 Ko n 'eyş û nişat[ê] newweharan-it?
 Ko n ahûy rendan, pol nazaran-it?
 5
 Serxar, çûn to koy 'enberpûşan bê
 Dayim ame-şo, we lay to-şan bê
 6
 Êste cay ewan, çol en, wêranî
 Ehwalê ewan to çêş mezanî?
 7
 Sa ke êd-şineft sengî sîyareng
 Be ah û nale, lê-m ama be deng
 8
 Ehwalê derd-im, dêwaney bêhoş!
 Mer nimezanî, çî bî-m sîyapoş?
 9
 Ew sa min hamraz[ê] xal-qetaran bîm
 Tekyegay rendan, pol nazaran bîm
 10
 Reng-im sufîd bê, çûn rengê kafûr
 Şewqê cemîn-im, diyar bê ce dûr
 11
 Nagah, pey teqdîr, çerxî purrsitem
 Ême w nazaran cîya kerd ce hem
 12
 Êste ne pa-m hen, bilû-şan we şon
 Ne wêm mezanû, mawa-şan çî ko n!
 13
 Felek er zanê-ş çêş aman pê-man
 Dûrî nazdara[n], nermane pê-man
 14
 Kerda-ş dûçarê dûrî w cîyayî
 Nîya-ş be dill da daxê sîyayî

ahû: ceylan
armanay: göstermek
nermane: göstermezdi
be: 1)-e 2)ile
berg: giysi, libas
bezm: içkili, eğlenceli meclis
bê: idi, oldu
bilû-şan: b. luway
biyey: olmak
bîm: idim
ce: -den
cemîn: yüz
çerx: çark
çêş: ne
çî: b. ce
çiko: nerede
çî: neden
çî [ce î]: bundan
çol: boş
çol: boştur
çûn: gibi
da: -de
dill: gönül
er: eğer
er zanê-ş: eğer bilseydi
'eyş: yaşama, sevinç
êd: bu
ême: biz
êste: şimdi
hamraz: sırdaş
hen: var
hewar: yayla
hîcran: ayrılık, hicran
î: bu
kerdey: yapmak, etmek
kerda-ş dûçarê dûrî: o beni
 uzaklığa duçar etti
ko: büyük taş
ko n: nerededir
kone: eski

kûre: ateş ocağı, ateş yeri
lê-m: benim için
luway: gitmek
bilû-şan we şon:
arkalarından gideyim
mawa: mesken, yer, me'vâ
nazar: b. **nazdar**
nazdar: nazlı
ne: -de
newwehar: baharın başlangıcı
nîşange: nişan alınan yer,
nişangâh
nîşat: sevinç, neşe
nîyay: koymak
nîya-ş: koydu
pa: ayak
pey: için
pey min: benim için
pê: -e
pê-man: bize
pol: grup
poşenan: giyiyorum
purr: dolu
rend: güzel
rêz: hürmet, saygı
roy restaxêz: kıyamet günü,
ayağa kalkma günü, mahşer
günü
sa: zaman
ew sa: o zaman
sa ke: -ince, vakta ki
seng: taş
sitem: zulüm
sîyareng: siyah renkli
sîyaw-iş kerden: o karartmış
sufid: beyaz
-ş: o
-şan: onlar, onların
tekyage: sırt dayama yeri
wêm: kendim
xal: ben
zel: ezel

15

I dax her pey min, ta roy restaxêz

Çûn hîcranî yar, girten-im be rêz

16

Ayirê hîcran kewten ne cerg-im

Sîyaw-iş kerden ser ta pay berg-im

17

Çî kûrey ayir min ne çoşanan

Ce sîney Seydî sîyaw poşenan.

Tercume

1

[Ey] yaylaların taşı, yaylaların taşı

Eski yaylaların siyah renkli taşı

2

Güzellerin eğlence meclisinin yeri, sevgililerin
hedefi

Benlilerin, nazik nazlıların tahtı

3

Biliyorum ezelden [aşlında] beyaz [renkli] taşsın

Sebep ne [ki] şimdi siyah renklisin?

4

Nerede ilkbaharlarının sevinç ve neşesi?

Nerede güzellerin ceylanları, nazlı grupların?

5

Anber kokuluların kayası idin (?)

Daima senin yanına gelip giderlerdi

6

Şimdi onların yeri boştur, virane[dir]

Onların ahvali hakkında sen ne biliyorsun?

7

Bunu duyunca siyah renkli taş

Ah ve inilti ile bana seslendi (dile geldi):

8

Ey şuursuz divane! Derdimin ahvalini
Yoksa bilmiyor musun, neden böyle karalara büründüğümü?

9

O zaman ben sırdaşıydım benlilerin (?)
Güzellerin, nazlılar grubunun sırtlarını dayadığı yerdim

10

Rengim beyazdı, kâfur rengi gibi
Yüzümün şavkı uzaktan görünürdü

11

Ansızın, kader için [gereği], zulüm dolu felek
Bizi ve nazlıları birbirinden ayırdı

12

Şimdi ne ayağım var [ki] arkalarından gideyim
Ne [de] kendim biliyorum meskenlerinin nerede olduğunu!

13

Eger felek başımıza ne geldiğini bilseydi
Nazlılardan uzaklığı (ayrılığı) bize göstermezdi

14

O beni uzaklık ve ayrılığa duçar etti
Gönlüme siyah dağı koydu (gönlümü dağladı)

15

Bu dağ hep benim içindir, kıyamet gününe dek
Yârin ayrılığı gibi saygıyla aldım

16

Ayrılık ateşi ciğerime düşmüş
Karartmış baştan ayağa giysi[leri]mi

17

Bu ateş ocağından ben coşuyorum (kaynıyorum) ¹⁴
Seydi'nin sinесinden karalara bürünüyorum.

14. Mihemed Emîn Kardoxî na beyte yewna tewir tadaya kurdkîya başûr. Eke
ma tirkî vajî, wina tadaya:

”Ocakta bu başıma gelmedi, çoşmadım (kaynamadım)

Belki Seydi'nin sinесinin içinin ocağından karalara büründüm”

(Dîwanî Seydi, r. 125)

ane: o
aro: bugün
astî: bırakmış
awat: arzu
awat-waste: arzulandığı gibi
ba min binalû: inliyeyim
ban: 1)çatı 2)üst
baş: iyi
[to] bay: olası
be: 1)-e 2)ile
beqa: eskisi gibi kalma, vefa
beyn: dostluk
beynet: vefa
bêbeynet: vefasız
bêdewa: ilaçsız, çaresiz
biryân: kesildi
bî: 1)oldu 2)olsun
bolend: yüksek
ce: -den
ce la-m: yanımdan
cehd: çaba
ceste: beden
cext: acele
cime-cim: hareket
çenî: ile
çerxê çepgerd: soldan dönen çark
çê-t [ce to]: senden
çi: ne (ne kadar da, ne de, nasıl da)
çiman: sanki, adeta
çî: neden
çûn: gibi
dane: tahıl
dastan: destan, hikaye, masal
dax: dağ, yanık yarası
de: ver
des: el
desas: ehli

HARE SEXT ENÎ

1
 Hare sext enî, hare sext enî
 To xo kemqîmet, sengê sext enî
 2
 Çi bolendîqbal, sahêbbext enî
 Yar aman we la-t, cehd û cext enî
 3
 Teraşîdey dest[ê] serostadê baş
 Ceste-t purr zexm[ê] qulingey sengtaş
 4
 Yadgar[ê] osay qedîmzemanan
 Desasê deskêş, xeyatey xawan ¹⁵
 5
 Çiman taşyay têşey Ferhad bî
 Deste-t ce nemam[ê] darê şimşad bî
 6
 Aro qîblew min, be lence w lare
 Teşrîf-iş we lay to aman hare
 7
 Şîrîn en nîştên, dane medo pê-ş
 Hare-ş har kerden, dewr medo ne wêş
 8
 Megêlo be dew, çûn çerxê çepgerd
 Heya-hû-ş germ en, menalo ce derd
 9
 Dû lîmoy weşbo-ş terhê şemame
 Cime-cim-şan e ne yexey came

15. Nusxeya Dîwanî Seydî ya ke Mihemmed Emîn Kardoxî çap kerda de, herunda çekuyê "xawan" de "xanan" nuşte yo, la vatişê Siyamend Hewramî gore yewna nusxa de "xawan" nuşte yo û no çeku rast o. Semedo ke hetê mena ra hîna munasib o, mi zî wina nuşt (Dîwanî Seydî, r. 199).

10
 Kes çûn to azîz ce lay yar nebî
 Hare, çi ¹⁶ weşî, sa çî har mebi?
 11
 Tay turrey zulfan[ê] sîyay 'enberbo
 Serawêz kerden, ta we banê to
 12
 Dexîl en, dest-it be destî yar en
 Pence-ş rêş nebo, hare, hawar en!
 13
 Şîrîn be sed naz mekêşo deste
 Dane medo pê-t, çûn awat-waste
 14
 Dane-ş mesanî çûn sitemkaran
 Mekerî-ş we gerd, tûtiyay şaran
 15
 Taqet şî ce la-m, wat-im: "Ey hare,
 Be mewday elmas bay pare-para!"
 16
 To destê Şîrîn destekêş-it en
 Awat-it biryan, nalley çêş-it en?
 17
 To pencey Şîrîn keften-it we ser
 Çî sarêş nebî zamanê xeter?
 18
 Ba min binalû rwan ta şewan
 Zedey hîcran im, derd-im bêdewa n
 19
 Harey herasan, herdey herdegêl
 Kem dewr de ne wê-t, çûn dîwaney
 wêll

deskêş: 1)körüñ elinden tutup yol gösteren 2)eldiven
destekêş: desteyi çeken
dew: koşma
dewr medo wê-ş: dönüyor
dexîl en: rica ederim, aman! (medet!)
dîll: b. **dille**
dille: gönül, yürek
dulber (dîlber): gönül götüren (gönül alan)
dulsitan (dîlsitan): gönül kapan
e: -dir
en: -dir
'enberbo: anber kokulu
ew sa: o zaman
gerd: toz
 [to] **ginay:** düştün
har kerdey: kudurtmak
har kerden: kudurtmuş
herasan: hayal kırıklığına uğramış, cesareti kırılmış, me'yus
herde: yabancı, avare
herdegêl: çöl avaresi, dağ yabanisi
hergîz: asla
heya-hû: inilti sesi, vaveyla
horêza: kalktı
keften: düştü
kesas: kesat
kota bî: bitti (sona erdi)
la: yan, nezd
la-m: yanım
la-t: yanın
lence w lare: nazlı ve edalı yürüyüş
lîmo: limon
mawa: mesken, yer, me'vâ
mebî: olursun/oluyorsun
medo: veriyor
megêlo: dönüyor
mekêşo: çekiyor
mekeri-ş: onu yapıyorsun

16. Merdim şîno nê çekuyanê "çi weşî", se "çi weşî" zî biwano. Mihemed Emîn Kardoxî yo ke dîwanê Seydî Hewramî neşr kerdo, nê çekuyî se "çi weşî" nuştî û se "weşî ra" tercume kerdî (Dîwanî Seydî, r. 201).

mekr: hile	20
menalo: inliyor	Ane Şîrîn en, dulber, dulsitan
mesanî: alıyorsun	Dill çê-t mesanû, be mekr û dastan
mesanû: alır	21
mewda: kesici aletin keskin tarafı, ucu	Be beyn û beqa-ş hîç mebe xerre
meynetbar: mihnetbar, kederli, zahmetli	Cefa-ş sed bar en, wefa-ş yek zerre
mezanê: biliyorsun	22
ne: 1)-de 2)-den	Çenî kes ta ser hergîz yar niyen
nebi: olmadı	Yarê sahibşert wefadar niyen
nemam: taze fidan, nihâl	23
ne'rete: nara	Katê mezanê horêza be qes
niyen: değil	Çûn bêbeynetan ce to-ş kêşa des
osa: usta	24
pare-pare: parça parça	Şî be maway wê-ş, teşrîf berdewe
pê: -e	To-ş astî we lay dax û derd-ewe
pê-ş: ona	25
pê-t: sana	Kota bî seda w ne'rete w deng-it
pêçiyay: sarılmak, bağlanmak	Bêqîmet ginay, kesas bî seng-it
purr: dolu	26
purrsoz: yakıcı acılar dolu	Be dilley purrsoz, meynetbar-ewe
qes: kasıt, niyet	Pêçiyay be derd, dûrî yar-ewe
quling: taş yontma işinde vs. kullanılan bir çeşit çekik	27
rêş: yara	Ew sa çenî zam[ê] bêdeway xeter
rwan: günler	Mat mebî, bêdeng, ce Seydî beter ¹⁷
sa: zaman	
ew sa: o zaman	
sarêş nebi: iyileşmedi	
seng: taş	
seng-it: taşın	
sext: muhkem, katı	
-ş: de	
-ş: onun	
-şan: onların	

17. Mihemed Emîn Kardoxî gore, tayê nusxeyan de na beyte wina ya:

”Ew sa ce des zam[ê] bêdeway xeter

Mat mebî, xamoş, ce Seydî beter”

(Dîwanî Seydî, r. 204).

Uate

Tercume

1
[Ey] el değirmeni katısın (sertsin), el
değirmeni katısın
Sen zaten kıymeti az, katı taşsın

2
Ne kadar da yüce talihli, şans
sahibisin
Yâr yanına gelmiş, sen çabalıyor ve
acele ediyorsun

3
İyi başustanın eliyle yontulmuş[sun]
Bedenin taş yontan çekicinin [darbe]
yaralarıyla dolu

4
Eski zamanlar ustasının yadigarı
Çekenin elinde ehli, ham iplik [gibi
yumuşak]

5
Sanki Ferhad'ın keseri ile
yontulmuşsun
Desten şımşır ağacının fidanındanmış
gibi [kibirlisin]

6
Bugün kıblem [sevgilim], nazlı ve
edalı yürüyüşüyle
Senin yanına teşrif buyurmuş ey el
değirmeni

7
Şirin'dir oturmuş, ona (el değirmenine)
tahıl veriyor
El değirmenini kudurtmuş, (el değir-
meni) kendi etrafında dönüyor

şar: şehir
şemame: güzel kokulu ve renkli bir kavun
çeşidi
şew: gece
şımşad: şımşır
şiyey: gitmek
şî: gitti
ta: dek, -e kadar
ta ser: sonuna dek
ta: saç teli
taşay: yontulmuş olan
terh: gibi, şekil
têşe: büyükçe keser
turre: saç lülesi
tûtiya: göz için kullanılan bir çeşit toz, tutya
(sürme)
waste: istenen
we: -e
we la-t: yanına
we lay: beraber
we ser: üstüne
wê: kendi
wê-ş: kendisi, kendi
wê-t: kendin
wêll: başıboş, terkedilmiş
xaw: ham
xerre: kibirli
xeyate: iplik (ipekten yapılmış iplik)
xo: zaten
yar: yâr
yexe: yaka
zam: yara
zexm: yara

8

Koşarak dönüyor, soldan dönen çark gibi
Vaveylası sıcak (içten), dertten inliyor

9

Onun "şemame" gibi hoş kokulu iki limonu [göğüsleri]
Hareket halindeler giysinin yakasından

10

Yâr nezdinde kimse senin gibi [kadar] aziz olmadı
Ey el değirmeni, [bu] ne güzellik, neden kudurmuyorsun?

11

Anber kokulu siyah saç demetinin telleri
Senin üstüne (çatına) dek sarkmış (asılmış)

12

Rica ederim, elin yârin eliyledir
Eli yaralanmasın, ey el değirmeni, aman ha!

13

Şirin yüz [bin bir] nazla desteyi çekiyor
Tahıl (tane) veriyor sana, arzulandığı gibi

14

Tahılını alıyorsun zorbalar gibi
[Öğütüp] şehirlerin tutyası [gibi] toz haline getiriyorsun

15

Takatım kalmadı, dedim: Ey el değirmeni,
Elmasın keskin tarafıyla parça parça olasın [inşallah]!

16

Şirin'in elidir desteni çeken (Desteyi çekenin Şirin'in elidir)
Arzun yerine geldi, [artık bu] inlemen nedir [böyle]?

17

Şirin'in eli sana dokundu (üstüne düştü)
[Buna rağmen] neden iyileşmedi tehlikeli yaralar[ın]

18

Ben inliyeyim gece gündüz
[Çünkü] hicranzedeyim, derdim devasızdır

Vate

19

Ey şaşkın el değirmeni, çöl avaresi
Az (yeter) dönüver, başıboş divane[ler] gibi

20

Şirin'dir o, gönül alıp götürən, gönül kapan
Gönlünü alır senden hile ve [kandırıcı] hikayelerle

21

Onun dostluğu ve vefasıyla hiç kibirlenme
Cefası yüz yüktür, vefası bir zerre

22

Kimse ile sonuna dek asla yâr değildir
Şart sahibi olan yâr vefadar değildir

23

Bir zaman [gelir] bakarsın (anlarsın) kalktı niyetle (kasıtle)
Vefasızlar gibi senden de el çekti

24

Teşrif buyurdu, kendi meskenine gitti
Seni de yara ve dertle beraber bıraktı

25

[Artık] seda, nara ve sesin tükendi
Değersiz düştün (kaldın), taşının pazarı kesat oldu

26

Yakıcı acılar dolu, çok kederli yüreğinle
Dertlere büründün, yârdan uzak

27

O zaman tehlikeli çaresiz yara ile
Susarsın (şaşırsın), sessiz, Seydi'den beter

FERHENGEKÊ HEWRAMKÎ (GORANKÎ)-TIRKÎ

Kilmnuştayî

b (biewnîre/biewnî, nîyade)

m (makî)

n (nêrî)

a (m. û n.): o

A

a: evet

ad (al) (n): o

ade (ale) (m): o

adê (alê): onlar

ageh: ora, orası

amay: gelmek

am o şiyay: geliş-gidiş, gelip gitmek

ane: b. hane

ane (n): o

anê (m): o

anî: onlar

Anî weş ênê. (Onlar hoştur.)

Anî kurrê min enî. (Onlar benim oğullarımdırlar.)

ardî (m): un

armanay: göstermek

aro: bugün

asaw: değirmen

asin: demir

aştî day: barıştırmak

aştî biyay: barışmak

awa kerdey: açmak

awat: arzu

awat-waste: arzulandığı gibi

awî (m): su

awî: mavi

awr: gebe (hayvan için)

awra: aç

awra biyey: acıkmak

ayir: ateş

B

ba bo: olsun

baba (n): dede

babe (n): baba

bal: kol

bantilêr: loğ, yuvak

baş: iyi

bawo: dede

bay: bükmek, eğirmek

bazday: koşmak

be: 1)-e 2)ile

be rê we: yolda

beheşt: cennet

belam: ama, fakat

belê: evet

belkû: belki

bencan: patlıcan

beq (n): erkek keklik

ber: dışarı

ber luway/ber livay: dışarı çıkmak, dışarıya gitmek

ber şiyey: kaçmak

beran: koç

beran biyey: koyunun döllenme ihtiyacı duyması, kösnüme

berdey: götürmek

bere: kapı

berg: giyecek, elbise

berz: yüksek

berz biyay: yükselmek

betêwet: özellikle, bilhassa

bexêl: cimri

bey: b. beye

Vate

beye: ayva
bezm: bezm; içkili, eğlenceli meclis
bêwerjenî: dul kadın
biçî: neden, niçin
bijmey: hapsürmek
bilcî: alıç
bine: ağaç gövdesi
bira: erkek kardeş
birajen: kardeş karısı
birney: sesli ağlamak, hıçkırarak ağlamak
birriyay: kesilmek
birriyey: kesmek
biray: b. **birriyay**
biryan: kesildi
bisek: şalvarın uçkur geçirilen kısmı
biyey: olmak
bize: keçi
bizile: oğlak
bizûsk: kıvılcım
biber: biber
bînay: b. **vînay**
boll: üzüm tanesi
bor: koyu gri
bule: b. **wule**

C

ca: yer
car: kez
çaş: yavru katır
ce: -den
ce la-m: yanımdan
ce to: senden
Min ce Mehabado amanî./Min Mehabado amana. (Mehabad'dan geldim.)
cencere: döven (harmanda kullanılan döven)
ceste: beden
cext: acele
ci: 1)-de (içinde)
"Zerrey boy zilf-it kewten ne berzan
Ci berzan kerden boy gulan herzan"
2)-den (b. ce)
Min ci Mehabad amena. (Mehabad'dan geldim.)

cil: giysi, elbise
cil: semer, palan
cilo herî: merkep (eşek) semeri
cilo hesere: katır semeri
cilî: çamaşır
cime-cim: hareket
ciya: ayır
ciya asey: yerde bırakmak (geride bırakmak)
ciya mendey: geri kalmak, yerde kalmak
ciyayî: ayrılık
com'e: cuma
cuwano: tay (at yavrusu)
cûcele: civciv
cwarcame: bağdaş (bağdaş kurmak)

Ç

çak: iyi
çaştî (m): yemek, sabah yemeği, kahvaltı
çem: göz
çemçe: kaşık
çenî: nasıl
Çenî yeni? (Nasılsın?)
çenî: iğne
çenî: ile
Çenî kê ame? (Kim ile geldi?)
çeqçeqe: değirmende ses çıkaran tahta
çeço: bıçak
çeço seney: bıçak vurmak, bıçaklamak
çerm: deri (hayvan derisi)
çerme: beyaz, ak
çerx: çark
çeşte (m): b. **çaştî**
çew [ce ew]: -den, ondan
çew dima: ondan sonra
çêl (m): dişi keklük
çêmine: böyle
çêr: aşağı, alt
çêrgicî: gömleğin altında giyilen uzun entari
çêrpawerê: (uzun) don
çêrpantol: erkek donu
çêş: ne
Îne çêş a? (Bu nedir?)
Înê çêş ênê? (Bunlar nedir?)
Çêş en? (Nedir?)

çê-t [ce to]: senden
çêw: b. çêwe
çêwe: şey
çi: ne (ne kadar da, ne de, nasıl da)
çi: b. ce
çiçe: meme
çiko: nerede
çil: kırk
çiman: sanki, adeta
çitir: bir yaşını doldurmuş keçi
çiwar: dört
çiwarde: on dört
çixe: kovmak için köpeğe seslenirken kullanılan bir sözcük
çi: neden
çî [ce î]: bundan
çol: boş
çom: nehir
çop: oyunda (halayda) başı çeken, baş oyuncu
çuçike: çömelleme, çömellik durumda
çünke: çünkü
çuwale: deriden yapılmış kova
çûn: gibi

D

dada (daza): nine, büyükanne
dadê: abla
dam: tuzak
danay (dzanay): bilmek
dane: tahıl
dar: 1) ağaç 2) damın üzerini örtmekte kullanılan kalın direk
dara: zengin
darey: orak
dastan: destan, hikaye
dax: dağ, yanık yarası
day: vermek
de: b. deh
dega: köy
deh: on
delaqe: pencere
dere: dere
dere dere: tay tay (çocuk dilinde)
derya: deniz

derze: insanın sırtlayarak taşıdığı ekin, ot veya çalı yükü
des: b. dest
desas: ehli
desgirtey: nişanlı
deskêş: b. destkêş
desmal: mendil
dest: el
destekêş: desteyi çeken
destkêş: 1) eldiven 2) körün elinden tutup yol gösteren
destliwa: zengin
dew: koşma
dezmal: b. desmal
dêlêşewiyay: b. zêloşewiyay
dêr: geç
didan (dizan): dış
dijman day: küfür etmek, sövmek
dijmani: küfür, sövgü
dilber: dilber (gönül götüren)
dile: içinde
dill: b. zill
dille: b. zill
dille wene şiyey: gönül düşmek, gönül kapturmak
dilsitan: gönül kapan
dima: arka, geri
dima meney: geri kalmak
dimahî: son
dimaw: sonra
dimawter: daha sonra
dimaw îne/dimaw îneye: bundan sonra
dimayîn: sonuncu
ditey: sağmak
divê: iki
diwê: b. divê
diyey: görmek
doşaw: pekmez
doşeke: döşek
dowlemen: zengin
dowri: tabak
doxwa: ayrıncı çorbası
doyne: keşkek
duba kerdey: iki kez yapmak, tekrarlamak

Vate

dudilq: böğürtlen
dudirre: böğürtlen çalsı
dulber: b. **dilber**
dulsitan: b. **dilsitan**
duwanze: on iki
duwardî (duwarzî): makas
duzerî: pencere
dû: b. **divê**
dûr: uzak
dûrî: uzaklık

E

e: evet
ebroy: kaş
eç kerdey: vurmak (çocuk dilinde), dövmek (çocuk dilinde)
eç kere: vur (çocuk dilinde)
eda (eza): anne
eda giyan: aneneciğim
egeh: bura, burası
ejnawîyey: b. **eşneway**
em: b. **min**
emin: b. **min**
'enber: anber
'enberbo: anber kokulu
encene: uçkur
enguse: parmak
er: eğer, şayet
er zanê-ş: eğer bilseydi
er gerekten: istersen
ere kewtey: aşağı düşmek, yere düşmek
ere niştey: oturmak
ere niyay: yere koymak
biniye re: yere koy
ere visey: sermek
bîyav ere: ser
ere wisey: b. **ere visey**
biwiz-eş ere: yere at
erê: evet
ero: b. **aro**
esp: at
eşkofe: yeni açan ağaç yaprağı
eşkuçî (m): kuru üzüm
eşneway: duymak, işitmek

eşnewîyey: b. **eşneway**

ew: o

ew-îç: o da

ew sa: o zaman

ex: ah!

eyr: b. **ayir**

eyr ene gîsnay: ateş yakmak, tutuşturmak

gîsne-ş ene: yak, tutuştur

ez: ben

Ê

êd: bu

ême: biz

êr: b. **ayir**

êr ene gîsnay: ateş yakmak

êr ewekerdey: ateş yakmak

êrga: ocak (ateş yakılan ocak)

êste: şimdi

êş: acı, ağrı

êşay: acımak, ağrıtmak

êşnay: acıtmak, ağrıtmak

êşow: bu gece

êwring: koyun ve keçi kırkmakta kullanılan büyük makas

F

fa'l: atın döllenme ihtiyacı duyması, kösnüme

felek: felek

fênik: serin

fêr kerdey: öğretmek

fire: çok

fireter: daha çok, daha ziyade

firo: ağız (sütten yapılan ağız)

firray: uçmak

fiş: fazla

fişter: daha fazla

G

gawe: öküz

gawesin: saban kulağı (saban demiri)

gaz gîrtey: ısırarak

gela: yaprak

gelenî: küşne, karaburçak

game: oyun

game kerdey: oynamak

game bikere: oyna

gerd: toz

gere: b. hole gere

gere kerdey: harman dövmek

germ: sıcak

gesay: ısırmak, sokmak (arı vb.)

gewre: büyük

gewreter: daha büyük

gewreterin: en büyük

gês: saç örgüsü

gêsk: bir yaşını doldurmuş keçi

gici: giysi, elbise; gömlek, kadın entarisi, mintan

gide: gelmesi için keçiye seslenirken kullanılan bir sözcük (Birkaç kez tekrarlanır.)

gijere luway: saldırmak (dövüşmek üzere davranmak)

gileniye: gözbebeği

gilerey: düşmek

gim biyey: kaybolmak

gim kerdey: kaybetmek

gip: yanak

gireway: ağlamak

girênay: yemek yapmak

girolîye: yuvarlak

girtey: almak

giwar (gwar): yavru keklük

giyan: can

gizi: süpürge

gizi day: süpürmek

goçan: baston, ucu eğri sopa

gore: b. gewre

goreter: b. gewreter

goreke: buzağı

gorewê: çorap

goş: kulak

goşt: et

goşware: küpe

guftûgo: sohbet

gul: cüzzam

gulale: küçük

gulaleter: daha küçük

gun (n): erkeklik bezi, taşak

guni: çuval

gup: b. gip

guwale: büyük saman çuvalı, harar

guwan: meme (hayvan memesi)

H

halê: koruk

hamin: yaz

hamraz: sırdaş

hane: çeşme, kaynak

har kerdey: kudurtmak

har kerden: kudurtmuş

hardî (m): b. ardî

hare: el değirmeni

harey: öğütme

hawrişe: b. horêşe

heçkuçî (m): b. eşkuçî

heft: b. hewt

hejge: b. heşe

helçî: mantar bitkisi

hele: yumurta

helîze: ayran tuluğu

hellsî (m): b. hersî

heloç: erik

hemro: b. mirve

hemroy koyî: ahlat, yabanarmudu

hemrû: b. mirve

hemter: yine

henar: nar

hengî (m): arı

Hengi da po. (Arı soktu.)

Hengi dan-îç-îş min o. (Arı beni de soktu)

Hengi min-îç-îş gesa./Heng emin-îş gesan.

(Arı beni de soktu.)

hengam: adım

hengivîn: bal

hengûrî (m): üzüm

henî: karpuz

her: eşek

her: her

her divê: her ikisi

her nebo: hiç olmazsa

her newo: b. her nebo

herasan: hayal kırıklığına uğramış, cesareti kırılmış, me'yus

Vate

herçile: dam loğunu çekmek için kullanılan ağaçtan yapılmış çatallı araç
herd: yer
herde: yabancı, avare
herdegêl: çöl avaresi, dağ yabanisi
herdî: tarla
hergîz: asla, hiç
herijne: dirsek
herman: iş
Herman-em hene. (İşim var.)
hermanker: işçi
herre: çamur
hersî (m): gözyaşı
herzan: ucuz
hes: katı (sıvı olmayan yemek vb.)
hesare: yıldız
hesere: katır
hesirwe: kaynana
hesure: kayınbaba, kayınpeder
heşde: on sekiz
heşe (m): ayı
heşpişe (m): b. **heşpişi**
heşpişi (m): bit
heşt: sekiz
hetta: hatta, üstelik
hevde: on yedi
hewar: yayla
hewo: kuma
hewr: bulut
hewsar: yular
hewt: yedi
heya-hû: inilti sesi, vaveyla
hêleke: elek
hênase: nefes
hêş: karasaban
hêşta: daha, henüz
hêştar: b. **hêşta**
hêzim: odun
hiçe: kovmak veya sürmek için eşek, katır veya ata seslenirken kullanılan bir sözcük
himal: damın üzerini örten direklerin üzerine sıralandığı ana direk, kiriş
hîcran: ayrılık, hicran
hîn: şey

hînî: b. **hîn**
hît: çift (çift sürme)
hîtyar: çiftçi
hîzî: dün
hîzî şewe: dün gece
hole gere: döven dövmeye başlamadan önce hayvanları harman yığını üzerinde dolaştırarak bu ekin yığını düzeltme işi
holî: yavru (hayvan yavrusu)
holyer: sığa, esek yavrusu
horêşe: tavşan
hor geray: kaldırmak
hor gêlay: geri dönmek, dönmek
hor kêşay: yukarı çekmek
hor kêşe: yukarı çek
horr: heybe
horripriya: halay, dans
horzay: kalkmak
horze: kalk
hoşe: salkım (üzüm salkımı)
hot: b. **hewt**
how: birine seslenirken "hey!" anlamında kullanılan bir ünlem
hul: gri, külrengi
hur geray: b. **hor geray**
hur gêlay: b. **hor gêlay**
hur kêşay: b. **hor kêşay**

I

inde: bunca, bu kadar

inno: kadar

Inno min mewe. (Benim kadar oluyor./Benim kadardır.)

Î

î (m. û n.): bu

î piya: bu adam

Î kurre kurrû min a. (Bu oğlan benim oğlumdur.)

Î kurrê kurrê min enî. (Bu oğlanlar benim oğullarımdırlar.)

-î: -lik

şîrîni: tatlılık

weşî: iyilik

-iç: b. **-iř**

ew-iç: o da

îme: b. **ême**

îne: bu

Dimaw îne çayêw biwerîmi. (Bundan sonra çay içelim.)

Dimaw îne çayêw biwerîmê. (Bundan sonra tekrar çay içelim.)

înê: bunlar

Înê weř ênê. (Bunlar hoştur.)

îni: b. **înê**

-iř: de, dahi

îtir: artık

J

jakiyay: buruşmak

jan: mide ağrısı

jek: yeni doğurmuş olan hayvanın sütü

jenî (m): kadın, karı

jereji (m): keklik

K

kaka: ağabey

kalek: kavun

kam: 1)kim 2)hangi, hangisi

kardî (m): bıçak

kařkay: keřke

kawetir: güvercin

kawir: iki yařındaki koyun

kaye: oyun

kaye kerdey: oynamak

kaye mekere: oynama

ke: ki

keçel: kel

keçeli: kellik

kekî (m): pire

keklemuřen: örümcek ađı

kel biyey: keçinin döllenne ihtiyacı duyması, kösnüme

keleke: böğür, yan taraf

kem: az

kemey menebê: az kalsın, nerdeyse

kem û fire: az çok

keme: gözer, kalbur

kemer: kaya

keney: kazmak

kerdey: yapmak, etmek

kerge: tavuk

kerret: kez, kere

kerrê: küf

kesas: kesat

keř: dađ

kewanû: b. **keywanû**

kewçi: kepeçe

kewe: mavi

kewo: b. **kewe**

kewtey: düşmek

keywanû: ev hanımı

kê: kim

kiçe: kovmak için koyuna seslenirken kullanılan bir sözcük

kil: b. **kill**

kilař: elle yapılan bir ayakkabı çeřidi

kilke: parmak

kilkwane: yüzük

kill: sürme

killû çemi: göz sürmesi

kina: b. **kinaçê**

kinaçê (m): kız

kinaçê çemi: gözbebeđi

kinîwal: bir bitki

kirr biyay: kuluçka[da] olmak

kiř: tavuđu kovmak için kullanılan bir sözcük

kite: kedi

kix: pis (çocuk dilinde)

kiyasey: göndermek

adê kiyana: onlar gönderiyorlar

kîr: penis, erkeklik organı

kîselî: kaplumbađa

ko: dađ

ko: nere

ko n: nerededir

koge: nere

kolle: yavru (köpek yavrusu)

kone: eski

kose: köse

kuçe: gelmesi için köpeđe seslenirken kullanılan bir sözcük (Birkaç kez tekrarlanır.)

Vate

kul: keskinliği olmayan (kör)

kule: çekirge

kull: kısa

kulm: yanak

kulok: kalça

kune: su koymak için kullanılan ve daha çok teke derisinden -bütünlüğü bozulmadan- yapılan bir çeşit tuluk

kurr: oğlan, oğul

kusî (m): ferç, rahim

kuştay: öldürmek

kute: b. **kuçe**

kuway: dövmek

kûre: ateş yeri, ateş ocağı

kwisî (m): b. **kusî**

L

la: yan, nezd

la-m: yanım

la-t: yanın

la kerdey: geriye dönmek

lacang: yanağın iki yanındaki saç, favori

lafaw: sel

lalo: dayı

lalojen : dayı karısı

laloza: dayızade (dayı oğlu, dayı kızı)

laloza: dayızade çocuğu (dayı çocuğunun çocuğu)

lamişt: avuç

lanî kem: en azından

lapperreke: böğür, yan taraf

lawna: ninni

leluwe: salıncak

leme: karın

lence w lare: nazlı ve edalı yürüyüş

leq: dal

letere: kirmen, iğ

lewere: bir turtıl çeşidi

leye: kilim

lê: -de (içinde)

lêf: yorgan

lêla kerdey: uyumak (çocuk dilinde), yatmak (çocuk dilinde)

liçi: dudak

ling: ayak

livay: b. **luway**

liwase: el ayası

liway: b. **luway**

lîmo: limon

lorriyay: otlamak

lorrnay: otlatmak

luway: gitmek

bilû-şan we şon: arkalarından gideyim

lûlî (m): kaval

lûte: burun

M

maç kerdey: öpmek

maçi mekere: öpme

mahere (m): dişi eşek

mama: nine, büyükanne

mamo: amca

mamojen: amca karısı

mange: ay (30 gün, kamer)

marray: kırmak

mas: yoğurt

mazi: sırt

mecim'e: büyük tepsi

meçek: bilek

megez: sinek

mejg: beyin

mele kerdey: yüzmek

meme: meme

meney: b. **mendey**

mendey: kalmak

merdum: adam

meye: koyun

meyne: kısarak

meynet: mihnet, keder, zahmet

meynetbar: mihnetbar, kederli, zahmetli

mezuk: kertenkele

mêjû: mercimek

mêriyay: kaldırılmak

mêwî: tevek, asma çubuğu

mêwew milko ême: bizim bağın teveği

midiray: b. **mindirey**

midirey: b. **mindirey**

mil: boyun

mile: fare
milk: bağ (üzüm bağı)
min: ben
mindirey: 1) durmak 2) (yağmur) dinmek
mirçile: serçe
mirve: armut
misay: alışmak (b. musay)
misnay: alıştırmak
mişt: iki elin birleştirilmesi suretiyle oluşturulan iki avuç
mitey: (su) serpmek, dökmek
bimic-eş: dök
miyancı: aracı, arabulucu
miyancı kerdey: aracılık yapmak, arabuluculuk yapmak
mure: boncuk
mure pore kerdey: (ipe) boncuk dizmek
musay: 1) öğrenmek 2) alışmak 3) huy edinmek
mûye: kıl, saç

N

na: hayır
name: mektup
Î nameye bere kiyane. (Bu mektubu götür gönder.)
namê: ad, isim
namiyay: eğilmek
nan: ekmek
naway: binanın topraktan olan tabanını yassı bir taşla bastırıp düzgünleştirme işi
naxûn: tırnak
nazar: b. **nazdar**
nazdar: nazlı
ne: hayır
ne: 1)-de
ne rûy: üzerinde
 2)-den
nebene (n): boğa
nedîbidî (nezîbizî): sonradan görme, görgüsüz
nemam: taze fidan, nihâl
nerm: yumuşak
newejne (m): düve
newwehar: baharın başlangıcı
nextê: az
nextê menebê: az kalsın, nerdeyse

nêlle: b. **nîlle**
nêllemil: damın üzerini örten direklerin üzerine sıralandığı ana direk, giriş
nimed (nimel): keçe
niwey (nwey): nohut
nizgere: hık (hık tutma)
nîlle: boyunduruk
nîmero: öğle
nîşan day: göstermek
nîşange: nişan alınan yer, nişangâh
nîşat: sevinç, neşe
nîyay: 1) koymak 2) dikmek (ağaç dikmek)
no: dokuz
nozde: on dokuz
nuejni: b. **newejne**
nusay: yazmak
nusiyay: yazılmak
nuwe: yeni
nuweştey: dinmek (yağmur vb.)
nuwêl: kaldıraç

O

o: b. **û**
osa: b. **ostad**
ostad: usta

P

pa: ayak
pada (pala): ayakkabı
palî: ona
palî waçe: ona söyle
pantol: pantolon
panze: on beş
pase: öyle
pawerê: kadınların giydiği uzun don
paywe: ayakta
paywe mindirey: ayakta durmak
pelewer: kuş
pelpîne: bir bitki (semizotu?)
penc: beş
penca: elli
pene: -e, ona, onlara
pene xuway: -e gülmek, ona gülmek
pene xunay: -e güldürmek, ona güldürmek
pene-ş: onunla

Vate

pepke: yılanın çöreği (yılanın daire biçiminde kıvrılıp durması)

pepûle: kelebek

peraverê: bugünden önceki üçüncü gün

pitir peraverê: bugünden önceki dördüncü gün

perê: dünden önceki gün

perê şewe: dünden önceki gece

perî: b. **perê**

peroš: düşüncesizce, abuk sabuk

persay: sormak

peşt: b. **peştî**

peştî: sırt

pey: 1)-e 2)için

Pey min amen. (Benim için gelmiş.)

pey to: senin için

peyîz: sonbahar

pê: -e

pê-man: bize

pê-ş: ona

pê-t: sana

pêray: yarından sonraki gün

pêse: böyle

pêsew: gibi

pêşe: iş, meslek

pêşe: kemik

pêwere: birlikte, beraber

piçî: b. **biçî**

pird: b. **pirdî**

pirdî: köprü

Pirdew Duawî: Duaw Köprüsü

pirr: dolu

pirray: koşmak, atlamak

pirukiyay: kopmak

piruknay: koparmak

pirûstiyay: bozulmak (süt vb.)

piçek: küçük taş, çakıl

pîk: balyoz

pîmay: ölçmek

pîne: yama

pînekê: uyuklama

pîs: çürümüş (yumurta vb.)

pîya: erkek, adam

pol: grup

pop: küçük dal

pore: -e (ona)

pore aloçnay: -e asmak

pore kerdey: -e sokmak, -e asmak, -e geçirmek (iğneye iplik geçirmek vb.)

pore kere: as (ceket vb.)

pore luwey: birbirine girmek

post: deri

purr: b. **pirr**

Q

qanqile: yuvarlak

qeleme: kalem

qengerî: kenger

qes: kasıt

qewmî: akrabalık

qije: saç

qile-qil: kahkaha (sesi)

qiliçke: kuyruk

qilincke: b. **qiliçke**

qise kerdey: konuşmak

qîsr: kısır

qol: kol

qolinc: sırt (omuzların arası)

qore: koruk

qowmî: b. **qewmî**

qulebal: bir çeşit kolsuz yün giyecek

quling: taş yontma işinde vs. kullanılan bir çeşit çekiç

qulincek: çimdik

qumqume: bir semender cinsi

qurp: geçirme

qurwaqî: kurbağa

R

ra: yol

razi: masal

red kerdey (rel kerdey): geçirmek

remay: kaçmak, tüymek

remnay: kaçırmak

rend: b. **rind**

reng: renk

rengîn: renkli

req: sert

reş: siyah, kara
rewiye: gidişat
rez: bağ
rêqne: kuş veya tavuk pisliği
rêş: yara
rêz: hürmet, saygı
rijnay: yıkmak
rind: güzel
ristgarî: kurtuluş
riş: sakal
rişe: kök
ro: gün
çiwâr rvê: dört gün
rwan/rwan: günler
roy restaxêz: kıyamet günü, ayağa kalkma günü, mahşer günü
rocyar: güneş
rocyarpîrs: ayçiçeği
roçin: baca
roçî: oruç
roşn: aydın, aydınlık
roxane: nehir
rustgarî: b. **ristgarî**
ruwen: yağ
ruwasî: tilki

S
sa: zaman, vakit
ew sa: o zaman
sa ke: -ince, -diği zaman, vakta ki
sall: yıl
sarêş biyey: iyileşmek (yara vb.)
sawî (m): elma
say: b. **sawî**
sebay: yarın
sed: yüz
ser başqe: üstelik
ser şiyey: taşmak (kaynayan su vb. için)
serd: soğuk
serebirriyay: kesmek (baş kesmek)
ser-eş borre: başını kes
seringa: yastık
seroçêr: aşağıya doğru, yokuş aşağı
serostad: başusta

serpope: ağacın en yüksek yeri, zirve
seway: b. **sebay**
sewz: yeşil
sext: muhkem, katı
sêfezemîni: patates
sêm: gümüş
sênze: on üç
sêx: şiş
sifid: beyaz, ak
silezû: arpacık, itdirseği
simelê: bıyık
simer: b. **simerî**
simerî: saman
sist: birine hitaben "sus!" anlamında kullanılan bir sözcük
sitem: zulüm
sî: otuz
sîni: sini, büyük tepsi
sîpale: çamaşır
sîreku: binanın topraktan olan tabanını düzleştirip pekleştirmek için kullanılan düz ve yassı taş
sîya: b. **sîyaw**
sîyareng: siyah renkli
sîyaw: siyah, kara
sîyaw-iş kerdên: o karartmış
soçay: yanmak
soçinay: yakmak, yandırmak
soh: sabah
sotey: yanmak
sufid: b. **sifid**
sun: kımıl
sûr: kırmızı
sûrpiyaz: kızıl renkli ve iri olan bir cins yabani arı
sûrpiyaz dêwnay: yaban arısının yuvasıyla oynamak (yuvasını bozmak)

Ş
-ş: o, onun, ona
-ş: b. **-iş**
şam: akşam yemeği
-şan: onlar, onların
şane: tarak
şane: omuz
şanze: on altı

Vate

şar: şehir, kent
şax: boynuz
şek: üç yaşındaki koyun
şelemîne: şalgam yemeği
şemame: güzel kokulu ve renkli bir kavun çeşidi
şeme: cumartesi
şeney: atmak
şexplax: tokat
şera: biçilip yerde dizilmiş olan ekin yığını
şew: b. **şewe**
şewe: gece
şélanî: kaysı
şift: b. **şot**
şil: sulu (katı olmayan yemek vb.), cıvık
şimardey: saymak
şime: siz
şimşad: şimsir ağacı
şimşêr: kılıç
şiş: altı
şitey: yıkamak
şirin: tatlı
şirinî: tatlılık
şiyey: 1) gitmek 2) benzemek
A zaro babe-ş meşo. (O çocuk babasına benziyor.)
şoknay: silkmek, sallamak
şoriyay: yıkanmak
şot: süt
şot ditey: süt sağlamak
şotî: ılık
şoxî: şaka
şuwane: çoban

T

ta: dek, -e kadar
ta ser: sonuna dek
ta: saç teli
tal: acı
tali: acılık
tancı: tazi
tare: bir tane
taşey: traş olmak
tate (n): baba
taway: muktedir olmak, yapabilmek

taze: yeni
tejne: susuz, susamış
tejne biyey: susamak
tekanay: silkmek, sallamak
tekke: tekke
tekyage: sırt dayama yeri
temate: domates
temen: ömür, yaş
tenya: yalnız, sadece
ter: yağ (kuru olmayan)
-ter: daha
weşter: daha iyi, daha hoş
terh: gibi, şekil
-terîn: en
gewreterîn: en büyük
tewer: ağaç kesmekte vs. kullanılan büyük balta
tewerdas: tahra
tewerzîn: küçük balta
teyli: dardağan
têj: 1)acı 2)sivri
têjo kerdey: (değirmen taşını vb.) çentiklemek, diş açmak, dişemek
têşe: büyükçe keser
têwetî: özellikle, bilhassa
tibr: gelmesi için koyuna seslenirken kullanılan bir sözcük
tifi (m): dut
tika: rica
tikakar: ricacı
tilişiyay: sökülme (giysi için)
tiwonî: taş
to: sen
tom: çekirdek
toreke: torba
toriyay: arası bozulmak, küsmek
torzîn: b. **tewerzîn**
tu: b. **to**
tubri: sağma sırasında ineğe seslenirken kullanılan bir sözcük
tubrr: gelmesi için tavuğa seslenirken kullanılan bir sözcük
tulehesp: tay (at yavrusu)
tun: acı
turre: saç lülesi

tuwerdas: b. **tewerdas**
tuwerg: dolu
tûnike: külot
tûte: köpek
tûtekolle: köpek yavrusu
tûtikole: b. **tûtekolle**
tûtiya: göz için kullanılan bir çeşit toz, tutya (sürme)

Û
 û: ve

V
va: rüzgar
vaham (m): b. **vamî**
vamî (m): badem
varan: yağmur
varay: yağmak
Varan varo. (Yağmur yağıyor.)
varroke: piliç
vate: söz
vatey: söylemek, demek
to vaçe: sen söyle
vatey vellîn: atasözleri (eski sözler)
vehamî (m): b. **vamî**
veçinî: kalbur
vela kerdey: dağıtmak
vell: b. **ver**
kot vellî: öne geçti
vellê: b. **werê**
vellîn: b. **werîn**
ver: ön
verday: boşamak
vere: kuzu
verg: kurt
verû: b. **ver**
Kitêbeke-ş niya verû min. (Kitabı önüme koydu.)
verwe: kar
vêçnay: seçmek
vêrega: b. **wêrege**
vêtey: elemek
vilî (m): çiçek
vilik: böbrek
virastey: dikmek (dikiş dikmek)
min virazû: ben dikeyim

visey: b. **wistey**
vînay: görmek
vîr şiyey: unutmak
vîs: yirmi

W

wa: b. **va**
wa amey: (rüzgar) esmek
wallê: kız kardeş, baci
war: aşağı
waran: b. **varan**
waray: b. **varay**
Waran miwaro. (Yağmur yağıyor.)
Werwe werêne. (Kar yağdı.)
wardey: yemek
wareza: yeğen (kız kardeş çocuğu)
warroke: b. **varroke**
wasey: b. **wastey**
waste: istenen
wastey: istemek
wate: b. **vate**
watey: b. **vatey**
to biwaçe/to vaçe: sen söyle
watey wellîn: b. **vatey vellîn**
waz biyey: açılmak
waz kerdey: açmak
waz-iş kere: aç
we: -e
we ca awirdey: yerine getirmek
we la-t: senin yanına
we lay: beraber
we ser: üstüne
weçine: b. **veçinî**
wehar: bahar
wehe: kovmak için ineğe seslenirken kullanılan bir sözcük
well: b. **ver**
wellê: b. **werê**
wellîn: b. **werîn**
wene day: vurmak
be-ş-wene: vur
wene-ş de: vur
weney: okumak
weniyay: okunmak
wenoz: uyuklama, kestirme

Wate

wer: güneş

wer kewtey: (güneş) doğmak

wer pirray: (güneş) doğmak

wer: b. **ver**

wer ce: -den önce

werbero: kar küremek için kullanılan kürek

werçemteng: cimri

werday: b. **verday**

wer-iş de: (onu) boş

were: b. **vere**

weretaw: güneş

weretaw kewtey: (güneş) doğmak

weretaw pirray: (güneş) doğmak

werê: önce

werg: b. **verg**

werin: önceki, eski, birinci, ilk

werise: kıldan yapılan ve yük bağlamak vb. işlerde kullanılan ip, urgan

werm: uyku, rüya

werm dîyey: rüya görmek

werwe: b. **verwe**

werz: mevsim

werzû haminî: yaz mevsimi

weş: hoş, sağ, iyi

weş amay: hoşuna gitmek

weş kerdey: yapmak (ev vb.)

weş şiyay: sevmek

weşter: daha hoş, daha iyi

weşi: hoşluk, sağlık, iyilik

weştey: yağmak

Werwe weştêne. (Kar yağdı.)

weywe: gelin

weywik: gelin

wezi (m): ceviz

desêw wezi: on ceviz

wê: kendi

wê-m: kendim

wê-ş: kendisi, kendi

wê-t: kendin

wêje: esneme

wêjen: sakız

wêll: başıboş, terkedilmiş

wêrege: akşam

wêrei: b. **wêrege**

wêş: 1)kendisi, kendi 2)zaten

wêtey: b. **vêtey**

wilat: ülke, vatan

wilaw kerdey: b. **vela kerdey**

wilî (m): b. **vilî**

wiloşîn: bulgur pilavı

wirastey: b. **virastey**

wirde: ufak, küçük

wirde-wirde: ufak ufak, azar azar

Varan wirde-wirdey/wirdêw varo. (Yağmur çiseliyor./Yağmur hafiften yağıyor.)

wisey: b. **wistey**

wistey: atmak

biwiz-eş/buz-eş: at

wişk: kuru

wiyarde: geçen, geçmiş

wiyardey: geçmek

wiyerdey: b. **wiyardey**

wînay: b. **vinay**

wîr kerdey: düşünmek

wîr şiyey: b. **vir şiyey**

wîs: b. **vis**

wulat: b. **wilat**

wule: kül

wulî (m): b. **vilî**

wulk: b. **vilk**

wulle: delik

wunî (m): kan

wuriznay: kaldırmak

wur pêzine: kaldır

wuşk: b. **wişk**

wutey: uyumak

X

xak: toprak

xal: ben

xalî: boş

xaneqa: hânkah, dergâh, zaviye

xaw: ham

xeber: haber

xele: tahıl

xem: gam

xemgîn: üzgün, gamlı, kederli

xerbize: kavun

xerçeng: yengeç
xerre: kibirli
xewer: b. **xeber**
xeyate: iplik (ipekten yapılmış iplik)
xeylê: çok, hayli
xêr: hayır
To be xêr amê./Xêr amay. (Hoş geldin.)
xêre: çizgi, hat
xêzeran: evin çatısını çatmakta kullanılan ince çubuk veya tahta parçası
xîşte: geniş ve düz taş
xiyar: hıyar, salatalık
xîge: yağ tuluğu
xo: zaten
xug: domuz
xule: toprak
xunay: güldürmek
xuway: gülmek

Y

ya ... ya ... : ya ... ya ...
yad day (yal day): öğretmek
yane: ev
yanze: on bir
yar: yâr
yawer: yardım
yawergici: kadın donu
ye: b. **yue**
yerê: üç
yew: arpa

yektirînişa: birbirinin
Destê yektirînişa girt. (Birbirinin elini tuttu[lar].)
yexxe: kovmak için keçiyeye seslenirken kullanılan bir sözcük
yo: b. **yue**
yotirîn: birbirine
yo-şan: birbirine
yue: bir
yû: b. **yue**

Z

zale: öt kesesi
zam: yara
zama: damat
zaro: çocuk
zema: b. **zama**
zemîn: tarla
zengen: kazma
zerd: sarı
zerdewale: sarı renkli bir cins yabancı arı
zerdexene: tebessüm
zexm: yara
zêloşewiyay: kusmak
zill: gönül, yürek
zimsan: kış
zinc: çene ucu
ziwan: dil
zuxal: ateşin yanmasından sonra artakalan kömür parçası

BOYA WELATÎ¹

Roşan LEZGİN

Aşma reşemî ya sera 1998'de ez çendêk şîbiya Stenbol. Mabendê rojnama A. Welat de raya verine kovara Vate min ew ca de vîna. Embazanê mabendê rojnamî derbarê kovara Vate de tayin agahî dayî min û min ra waştî, ke ez zî tîyara pêy na kovar rê binusî. Bi rastî zî, ez bi vetişê na kovare ra zaf û zaf kêfweş biya. Labelê, teklîfê nûsînayîşî ra zî tayîn şermaya biya. (Sedemê nê şermê min o bi, ke min xo sey nuştoxan nêvînayne. Xora, di derûniya şaranê bindestan de xo qic vînayîn est o. Ez zî ferdêkê şarêko bindest a) Stenbol de qet firsendê min nêviraziya, ke ez bişkî Vate başe baş biwanî. Gama, ez ageyrawa welat zî keysê min nêvirazîya, ke ez xo dir na humara Vateyî biyarî welat.

O roj û no roj, kovara Vateyî her tim di vîra min de bî. Min her tim zî waştêne, ke ez na kovara ma ya erjîyayerê binûsî. Labelê, ta nika nûstiş nê bi qismet. Nêzana ez çi vajî? Nê nûstiş belkî kemanî min bî, belkî zî, rewşa awerte ya welatî ke ma hayê te de jîyenê. Bes, ez na yewe baş zana ke merdimo ke eşkeno pê nûse bigêro destê xo û bi ziwanê Kurdî binûso, hela di serde zî, ke hayê yewî tayin çiyar ra bibo, a game, nustiş mecburîyeta. Ez rind zana ke nûstişê seba Vateyî ra ez zaf herey menda. Emser, yanê aşma reşemî ya 1999'de, Amed de yew kovara Vate (humarên 3-4 ke pêwayê) kewt destê min. Sere ra heta peynî -bêyî ke

1. Nê nuştayî (yazî) de şaşeyê rastnuştîşî (îmla) zaf ê. Semedo ke nuştox wayirê îddiyanê girdan (xişnan) o, ma sey nuştoxî nuşt, nêvurîna (nêbedilna). - Vate

mabeyn bidî ci -min na kovar wend. Bi rastî zî, di warê wendişî de min zaf zehmetî dî û ez gelêk cayan de bêhemdî arqiliya wa.

Her çendî, ke ziwane na kovara ma ya erjiyaye mendê seyê ziwaneko koyin û kûvî ke tîmar nêvînawo zî û her çiqas gelêk çewtî, xeletî û alûzî te de bibê zî, ez hewêna bi pêro zeregerminiya xo silam dana no hewldanê nê embazanê erjiyayê û delalan, na ked, renc û xewatê yînan pîroz kena.

Tiya ra pey, ger ez beşkî tekîliyêka bi rêk û pêk kovara Vate dir saz bikerî, ez go her humarên tiya ra pey rê binusî. Ger destûrê nê embazan bibo, di na nuwîsa xo ya verine de, ez wazena tayn vînayînên xo yên derbarê ziwane Kurdî û bi taybetî zî rewşa Kirmanckî ser biyarî ziwane. Tayn zî wazena vînayînê xo yo derbarê ziwane kovara vateyî ser, kombiyayîşê nê embazanê delalan ke Ewropa de seba rastkirdinê gramera zarava Kirmanckî virazenê, bidî nîşan. Labelê, na nuwîs ra pey heta ke ez mecbûr nêmanî, ez go persa ziwani hêviya ziwanzanan verdî.

Baş o. Ez go çi binûsî? Ger min ra biyo (ke ez xo o mêrde nêvîna) ez go şima rê çîrokanê generalanê qicekî ke senî bi destan û engîştanê xo yên narînan keran şanê panzeranê Almanî ke di kolananê Ameda rengîna de nika seyê lawiranê berateweran borenê. Nê generalên qicekî, ke herûnda bi xaran û kapan kay bikerê, nika seyîna bi narincokan kay kanê, ke zafê rayan linganê xo yan zî milanê xo sergoyan ser ro war de verdênê. Û seyîna ke nê generalê hewt-heşt serey, des serey nika ra îşkencexanan, qereqol û zîndanan şinasnenê û veciyenê vernî Dadgehanê Ewlekarî! ke sûcê yînan şikitişê sereyê polisan o. Yan zî, adir wekerdişo, slogan eştiş an zî bi her di engîştanê xo yên qicekan yew tîpa "V" viraştişo... Ez eşkena şima rê boya veyşanî, xizanî, û viranî û boya vilikanê koyanê berzan, zozananê rengînan ke seyîna nika qeraxê bajarane nas û xerîwan de vilisyenê, beşrawî. A zî nêbo, ez eşkena boya donê veyşayî ke di serê Balixçîleran de kebabê cegere ra bena vila, yan zî helmo germ ê çayêka qaçaxa ke vereşanêk di Berêkoy de, verasniya çîneyeran de werêyena, yan zî boya çixara titûnê qaçaxî beşrawî... Û keleha rengesmere ra, Çemê Dîjle ke nika melûl melûl û barîk, bêveng herekêna, Bexçanê Hewsêlî ra, Seyrantepe, Baxleran, Xaçepêk, Mêrgehmed û heta ke Ofise ra zî, ez eşkena boya welatê şêrînî, yan zî

Vate

qehremanî û xayinî ke seyîno serê sedserano ke hayê di qirikê yew bînan de û yew yewî ra nênano ro, bişrawî... Qet çîyêk çînêbo, ez eşkena na zerê xo ya ke manena seyê dewa min a veşînayî, beşrawî... Bes, ke şîma eşkenê min ra çî biwazêne. Tewre fekrawo, yan zî dikan dekerdewo. Xora, hendî pêûs li manana ke kaxizo çîl sipî bi hubrê xo bilewetno... Hêy homa!... Qey xerîwî her parê ma wa, loow?.

Ziwanê Kovara Vateyî

Belê... Ma hewêna ageyrin kovara Vateyî ser. Min sere ra heta peynî na kovare wende. Labelê, wa tu embaz li xo nêgêro û nêherediyo, bi rastî zî min di tu nuwîs û heta vacêne to hevoka ke ez te de li çewtî û xeletîyan narqilî, çînê bî. Qey Homayî, seba çî hendêk zaf çewtî? Nê embazên delal û erjiyayey ke hayê kom benê û keranê hîmê rêziwanê kirmanckî nanê ro, nêzana, seba çî hendêk zaf çewtî kenê?

Erê, rast a. Yewî ta nika dest nêsto na zarava tepiya mendî (mewlûdê seydayê Xasî û tayn xewatên ke nê seranê peyînan de viraziyay, zêde derd derman nêkenê). Labelê, rayê merdimî çiqas derg bo zî, merdim bi gaman şîno sere. Wa ma vîrî de bo ke, gamên rast û şedênayey merdimî benî sere, ke merdim averê bi, bena ke zehmetî di aw de zî şo. Kemaniya yewine ke xo dana tewer û ver bi çim bena na yewa ke, di warê metodolojiya rastkirdinê zarava Kirmanckî de benê. Di cîhan de gelêk şaran û netewanê bînan zî, na gelemşe û teşqeyên ke ziwanî ke ma hayê te de, yînan zî viyarnawo. Ger yew ziwan de çend hewî zaravay û feki bibê, pêwîsto zarava ke en zaf aver şîya û di warê rêziman û standartkirdnî de gelemşeyên xo çareser kirdê, zarava tepya mendî zî, ganî paştta xo bişano zarava ya averşiyayî û giramerê ya xo rê bingeh bigêro. Ez bawer kena ke no awir hetê pêro ziwanzanan wa qebûl beno. Nanîyê, di hewî zaravê ziwanê Kurdî (Sorani û Kurmancî) estê ke hetê reziwanî wa zafê persgire û gelemşeyî xo dima verdeyê û di warê standartbiyine de gelêk raye giroto. A game, ganî ma zî di warê giramerî de xo rê zarava ke herî zaf nîzdî ma wa, ma xo rê esas bigêrin û bi no şêwaz kirmanckî aver berin.

Ger merdim baş balê xo bido welatê Kurdan û ziwane yînan ser, go bayso ke zarava herî zaf nîzdî Kirmanckîya, zarava Kurmancîya. Him hetê erdnîgarî ra, him hetê bazarî ra (têkîliya aborî-dayîş û girotiş) him hetê orf, edet tore û folklorî ra, him hetê merdimatî û gunî ra, him hetê etîmolojî û vengsazîya peyv û ziwani ra. Kurmancî û Kirmanckî tînzîdiyê yewbînanê. Belê, bi vinayîne min pêwîsto ma xo rê giramerê Kurmancî bîngê bigêrin û di demêko kurt de ma na zarava waro mendî birasnî her di zaravanê (Sorani ve Kurmancî) aver şiyayan û hendî seba ziwaneke hewpar o netewî serêyê xo bi dejnî.

Erê, ez wina vana, gelemçe û kemanî hawa ça de?

Kemanî ya pile na yewa; nê embazên ke wazênê giramerê zarava Kirmanckî saz bikerê û na zarava ver bi standartbiyine wa berê, ez bawera ke zafê yînan bi zaravanê Sorani û Kurmancî nêzanê û nêşkenê pê yînan qîsey bikerê. Belkî yê bi Swêdî, Almanî, Ingîlîzî ûsn. zanênê, labelê. na yew seba standartkirdinê zarava Kirmanckî qîm nêkenê. Nê embazên ke sitandarkirdinê zarava Kirmanckî ser xewetiyênê, ganî bi Sorani û Kurmancî zaf zaf rind bizanê. Ganî her hîrê me ziwane şaranê cîrananê kurdan ke bi sedserano tesîrê yînan kurdan û ziwane yînan ser viraziyawo, yanê bi tirkî, erebî û farisî zî bizanê.

Tirkî ne te de, hadê ma vacin, ma fek erebî û farisî ra zî vera bidin. Nê, ma Sorani ra zî fek vera bidin. Nê embazî bi Kurmancî zî nêzanê. Naniya, makê çewtî, xeletî û şaşiyane ke kovara Vate de, yan zî "Mêlê Kombiyayîşanê Ewropa" de benê, nê yê.

Kemaniya diyine zî; Miyanê ziwanzananê kurdan de ramanêko wina qebul vîna wo: Ger yew zarava de peyvêka ke lazima û di ya zarava de çiniya. Ganî a zarava wa a peyva pewiste xo rê miyanê zaravanê kurdî yê bînan ra peyda bikerê û biyaro bixewetno. Nê, ger înan de nêvîna wa farisî ra deyn bigêro. Belkî, nê embazê delal û zanayey teqez hay li na raman estê zî, labelê, hewêna sedemê kemanîya nêzanebiyîna bi zaravanê Kurdî yê bînan, di no war de zî, zêde raye nêgênê. Di encam de, ne Kirmanckî xo kena hîra û ne zî peyvên xerîwî ke dekwetê miyanê Kirmanckî, ya rehet verdenê. Di ser de zî, bi saye nê embazanê Ewropa de yê, nê seranê peyînan de peyvî ta Swêd ra yenê risenê kiyê ma.

(prepozîsyon û postpozîsyon û konjoksiyon û suffiks û... û... nêzana çi.?)

Kemaniyêka bîne zî na wa; Nûşttoxê kovara Vate seba ke zaf weş bi tirkî zanê û her tim bi tirkî qisey kenê, di nuwîsanê yînan ra seranser boya tirkî yena. Yanê, mantiq û raman bi tirkîya, nuwîs bi kurdiya. Gama ke merdim nê nuwîsan bi veng waneno, fonetîka vengê Kurdî yo melodîk, qet nayseno. Belkî nuwîs bi kirmanckîya, labelê,perinê tirkî peradayewo û tamê zîwanê kirmanckî nê nuwîsan ra qet nêna.

Kemaniyêka bîne; Min nuwîsa kak **J. Ihsan ESPAR**’î ya sernuwîsa xo ”Beyi Se Bena?” (Vate-humar 3.û 4, çar-panc ray zî wende, labelê, min tu çiyêk te ra fam nêkird. (belkî, kemîzîrekî min ra bo zî!). Labelê, min te de nêvet ke, ka na nuwîse estanika, çîroka, raman an zî pexşana, çi ya? Her çi têmiyan şaye wo. Xora, hema zîwan alûznaye û heta fek bi gelemşe û teşqelewo. Ger kompozîsyon zî alûz bi, a game, kiyê wendoxî zî şîya ra. Û hendî karê to çiniyo biqîre, vacê: ”Yew kovar nêwaneno.”

Di zîwanê qisekirdîşî de bena ke merdim herûnda ke vaco: ”min” an zî ”vat” de, her di tîpanê peynînan ê peyvanê winayinan biqurtino, labelê, ganî di zîwanê nûştişî de peyva xo rast bikero. (**mi=min, va=vat**). Brz.**ESPAR**, vengê tîpa ”eyn” a erebî ke kewta miyanê zîwanê Kurdî, yo hewêna na tîpe beno miqate û ya paweno. Sey mînak: Peyva ”**saet**” (katjimêr-demjimêr) ke di kurmancî de wina nûsiyêna, yo bi no tewir nûseno; ”**se’et**” anzî peyva ”**mane**” (wate) zî ”**ma’eney**”. Hewêna, herûnda ”**ya**” de ”**aye**” (seba cînî) nûsneno. Kak **Ihsan** hetê etomlijîya peyvan ra zî, zaf çewtiyan rêz keno. Sey mînak: ”...û *Serdar asnawer nêbi*,...” (Vate 3. R. 51) min fam nêkird ke senî ”asnaber” beno ”asnawer.?”.

Nuwîsa kak **Mehmet UZUN**’î ya bi sernuwîsa xo ”**A. Nobel û Xelata Nobelî ya Edebiyatî**” de, (Vate- 4.r. 40) ‘...Heto bîn a, nameyê Nobelî herb (ceng)...’ Peyva ”**herb**” an zî ”**ceng**” seba çi nêbena ”**şer**” an zî ”**lej**”? Peyva **lej** peyvêka orjînal bi kurdiya. **Lej** an zî **Leş**, yenê wateyê **herbî** û yo ku **lej** keno zî, ci ra **lejkir** an zî **leşker** yeno vatiş.

‘**Zûn (zîwan), Kultur û Edebiyat de Rola Muesseseyan** (vate 4. R. 47). Bena ke kak **Mehmet UZUN** di zîwanê qisekirdinî de herûnda

peyva **"ziwanî"** de vaco **"zûn"**. Labelê, di warê nûştişî de her di zaravayên avarşiyayan (Kurmancî û Soranî) de **"ziman"** xewetnenê. Ma hetê vengsaziya peyvan ra, "zûn", "ziwan" û "ziman" bidin tê ver. Gelo, kamcî peyvî nizdî yewbînanê? Ganî, ma zaravanên Kurdî tênizdî biyarîn. Rastî, na yewa.

No çi înatî? Ez nêzana kam çi rê xizmet keno?

Ez rind zana ke, tênizdîbiyina zaravan û yewina ziwanê netewî, teqez go tesîr li yewbiyina netewa kurd zî bikiro.

Hewêna, peyva **"kultur"** eşkayne bibayne **"çand"**, **"edebiyat"** bibayne **"wêje"** û "muessese" zî bibayane **"sazî"**. Sey mînak: **"Ziwan, Çand û Wêje de Rola Saziyan"**.

Di nuwîsa Brz. **Cemîl GÜNDOĞAN**'î de (vate-4. 51) **"...Gruba yewine, gruba negatîf (olumsuz) a..."** Peyva **"negatîf"**, kurmancî de bena **"neyînî"** (olumsuz) û ya pozîtîf zî, bena **"erênî"** (olumlu). Kak **Cemîl**, eşkayne wina binûso: **"...Koma yewine, koma neyîniya..."** Hewêna, kak Cemîl'î herûnda peyva **"wina"** ke herûnda peyva **"wiha"** yan zî **"wisa"** ya kurmancî gêrena, yê **"nîya"** yan zî **"nîyanên"** nûsnawa. Gor gramerê Kurmancî, ger tîpa **"î"** bikû varnî tîpa **"y"** a game, tîpa **"î"** cay xo dana tîpa **"i"**. Yanê, ger merdim peyva **'Osmaniyan'** pê wa no ganî, na peyve wuna binusiyo: **OSMANI+YAN=OSMANIYAN**.

Nuwîsa kak **Lerzan JANDİL**'î (Vate 4. r. 22) de serniwîsa ci wina wa: "Sedsera 19ine de halê Împaratorîya Osmanîyan û Vurîyenê Nê Demî". Peyva **"Vurîyenê"** çewt nusiya û wateyê serniwîs vurênawo. Ganî, **"Vurîyenê"** **"Vuriyayenê"** binusiyayêne. Çiyêke bîn zî, serê min dejneno ke şima yenê tê het meylê xo eşkera kenê û biryaran gênê. Nêwero, ayseno ke şima ya xo ra nêwê war. Meylê kombiyayîşê şima de ayseno ke daçekên **"Ebi"** û **"Edi"** go tîya ra pey **"bi"** û **"di"** binusiyê. Labelê, ayseno nika ra kera ke şima bi destanê xo nanê ro, cayê xo nêgêrena.

Nuwîsa kak **Haydar DLJEN**'î (Vate 4 r. 19) de **"Ziwandê Kurdkî û Lehçeyandê Ci..."** Rayêk, **"Kurdkî"** niya, **"Kurdiya"** Xora tayên jêrê nuwîse de kak **Heyderî** na peyve, kerda rast. Labelê, **"Zuwandê"**

û **'Lehçeyandê'** de bikarardişê tîpa **"d"** nehewce wa. Ganî, hevoke wuna bêne: **"Zuwanê Kurdî û Lehçeyên Ci"**

Xora, kemanîyên ke hetê redaksiyonî ra biyê, qet hed û hesawê yînan nêbeno. Ê zaf çewtiyê bînî estê ke merdim, binûso a game, kovara Vate qîmê yewî nêkena

Serok vano: *Rexne, rastkerdişo*. Ez hêvîdara ke zerê tu embazî mara nêmano. Labelê ganî merdim çewtiyan û xeletîyan rê çîmanê xo nêgêro. Rastî zî, sey fekê esterî tuj a. Ger wayirê rastî bibo, teqez rastî bi ser kuna.

Kitabêdo newe:

WEXTÊK DÎYARBEKIR

MALMÎSANIJ

”Bir zamanlar Diyarbekir: Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar” yanî ”Wextêk Dîyarbekir: Zemanî, Mekanî, Merdimî” nameyê kitabê yo ke emserr Istanbul de metbea ro ginayo (çap bîyo) û 199 ripelî yo. Amadekerdox (hazirkerdox) û edîtorê kitabî M. Şefîk Korkusuz o.

Korkusuz nuseno ke ey panc serran mîyan de no kitab amade kerdo û no cildê yewin o, cildê dîyine zî do dim a vejîyo.

”Bir zamanlar Diyarbekir: Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar” albumêk fotografan o û seke nameyê ey ra zî fam beno, qismê nuşteyê xo bi tirkî yo. Tede (tey) fotografê şaristanê (bajarê) Dîyarebekirî -ke kurdî paytextê Kurdistanî hesabnenê- û fotografê dîyarbekirijan ca gênê. Kitab bi pêşkêşî (sunu) dest pêkeno, bi vateyê vernî (önsöz) û destpêkî (giriş) dewam keno. Dim a qismê fotografan ke esasê nê kitabî yo yeno. Fotografê kitabî di qismî yê:

1) Qismê yewine (r. 1-120): Zemanî û Mekanî

Nê qismî de fotografê bedenê (kelaya) Dîyarbekir, fotografê beran (keyberan, çêberan), kuçeyan, keyan (çêyan), xanan, boranxaneyan (banê ke boranî tede weye benî), hênîyan (eynîyan), camîyan, minareyan û pirdanê Dîyarbekir estê.

2) Qismê dîyine (r. 121-198): Merdimî û Heyato Cematkî (sosyal hayat)

Tîya de fotografê merdiman û rewşê înan estê. Kincê (cile) dîyarbekirijan, gedeyê (domane) înan, telebeyî, îdarekerdoxê şaristanî, xebata viraştişê elbisimî elbisimî (îbrişimî) û muzîkî (muzîkê tirkî yê bajarîyan) fotografan de asenê.

Numreyê her fotografi esto û peynîya albumî de yew liste esta ke tede nusîyayo ke kam fotograf kamî ra yan zî kura (kotî, ça) ra gîrîyayo.

Ebadê kitabî gird o (A 4), her ripelî de yew yan zî di fotografi estê; heme pêsero 218 fotografê sîya-sipî yê. Zafaneyê (vêşaneyê) nê fotografan net ê, weş ancîyayê. Mîyan de fotografê zaf erjîyayeyî û keyenî

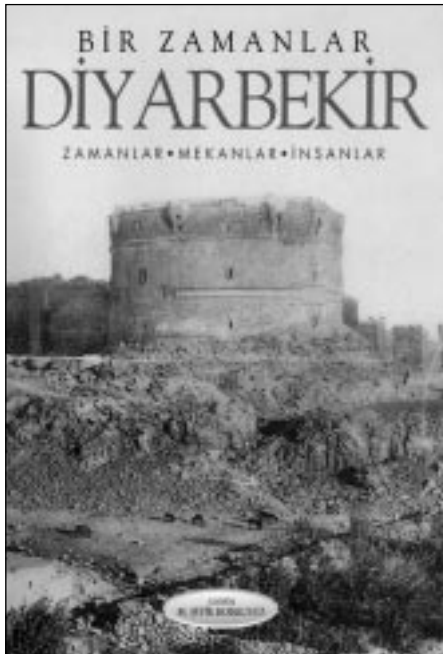
estê. Mesela fotografê Muftî Subhî Efendîyê ke 1909 de serekê şubeyê Dîyarbekir ê "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" bi esto.

Fotografê nê albumî beyntarê (mabênê) serranê 1873-1977î de ancîyayî. Nînan ra tay serra 1900 ra ver ancîyayî. Ma vajî çend fotografi yê kurdanê Palîyî, Cizîre, Mêrdînî û yê xiristîyananê Dîyarbekir ê ke serranê 1873 û 1881 ra mendê. Kehanbîyayîşê fotografanê enasarênan înan hîna erjaye keno.

Bi kilmîye, M. Şefik Korkusuzî bi nê albumî heskerdoxanê tarîxî rê, heskerdoxanê Dîyarebekir rê û yê fotografan rê xizmetêdo erjaye kerdo. Bi nê fotografan tayê çîyê tarîxî yê kurdan û yê Dîyarbekir vînbîyayîş ra xelisîyayî.

Kemaneyê nê kitabî çin o? Esto. Kemaneyo tewr muhîm o yo ke herçiqas ke tede behsê kurdan biko û kurdan înkâr nêko zî M. Şefik Korkusuz kurdbîyayîşî rê eşkera wayîr nêvejîyayo. Bêguman Dîyarbekir rê wayîr vejîyayîş bes nîyo, ganî merdim kurdbîyayîşê Dîyarbekir û şarê Dîyarbekir rê wayîr vejîyo!

Ma tîya de nê albumî ra çend fotografan neql kenî.

*M. Şefik Korkusuz (edîtor),
Bir zamanlar Diyarbekir:
Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar,
İstanbul, 1999, 199 ripelî*

Kostümlerimiz

1-Yerli Müslüman

Onu, hemşehrisi Hırsıyan'dan bağlık formu ayırıyor. Kırmızı fesinin üstüne sarık sarmış. Bu ve sakala, silinnet i seniye'dedir. Oysa Hırsıyan komşusu, boşına kırmızı bir dolama sarmış. Gür saçları da onun İnançlarıyla ilgili.

2-Yerli Hristiyan

Genel çizgileriyle yerli bir müslümanınkinden farklı olmayan Hırsıyan giyiminde; yeşil ya da mavi çubadan bir cübbe, bunun altında da sırası ile yelek, entari, en içte nohut rengi bir minton; pamuk-ipek karışım okşayıcı kırmızı üstüne desenli bir dokuma kuşak, başlıca parçalardır.

3-Palulu Kürd

Sık sık yinelenen yerel ayaklanmalar yüzünden Palulular, savaşa eğilimli olurlarını. Bir elinde kalkanı, ötekiyle kalsının kalzasını kavramış bu orta yaşlı milis; beyaz muslinden muğlahı, keçe kalpağı, kırmızı marokenden geniş botları, ama daha önemlisi korku uyandıranı çetresi ile bölgenin o zamanaki yaşam koşullarını düşündürüyor.

123 • (1878)

3- Patuk Kını kadını 1- Dıyarbekirli İbren kadını 2- Dıyarbekirli İsmayil kadını

1-Diyarbakırlı Müslüman Hanım

Evlerinde uzun entari ve geniş şalvar giyerler.

Bağlarına takınları -Holoz- ise kalın ve sert kumaştan olup, üzerine de kenar desenli ve boncuklu ipek bir şal öterler.

Dışında ise koyu renkli iki parçadan oluşan çarşaf giyerler, kumaşın bordürü beyaz bir çizgi ile çevrilidir.

Çarşafın biri manto gibi omuzun üzerine atılır. Bu öne doğru, papuca kadar uzanır. Papuç ise sarı renkli makosenden yapılır.

Nahn; ağaçtan yapılmış bir çeşit ayakabıdır. Çamur, vesaire buluşmaması için uzun topuklu imal edilir. Papucun üzerine burada çok sık kullanılır. Nahn aynı zamanda bamaamlarda kızgın taşların ayağı yakmaması için kullanılır. Sedef kakma ve gümüş süslenelidir.

Çarşafın ikinci kısmını ise Diyarbakırlı hanım, -Holoz-un üzerine atarak vücudun üst bölümünü yüz dahil öterler. Yalnızca gözler açıkta kalır.

2-Diyarbakırlı Hıristiyan Hanım

Öncelikle bir entariden oluşur, entari boyunda sıkıca bağlıdır. Üzerine genellikle ikinci bir gömlek geçirilir. Koyu renkli tek parçadan oluşan bir etek giyerler. Etek sadedir herhangi bir nakış veya süs bulunmaz. Etek bele oturur ve ayağa kadar uzundur. Beyaz çorap giyerler.

Papuçlar sarı renkli ve uçları kırılır.

İpek önlük giyerler. Kırmızı, siyah, yeşil, beyaz ve sarı çizgili, yandan uzun yırtmaçlı ve göğüsleri vurgulanacak biçimde beldeki kısıyası geçirilerek eteğin 20 cm. yukarısına kadar uzanır. Kolları son derece uzun ve geniştir. Kollar eteğin kumaşının ayarısıyla dikilir.

Kemerin üzerine çok güzel bir mendil sarılır. İnce nakış süslü ve çok renkli bir ipektendir.

Elbisenin yanında çok zarif bir kolye bağlanmıştır. Bu kıyafetin en güzel çarpan bölümü

-holoz-dur. Bu silindirik bir gümüş başlıktır. Etrafına kalın beyaz pamuk peritler sarılır.

Aına düşen püskülleri var ve her püskülden ince bir altın para sarkanaktadır.

Başlığın üstüne siyah bir kumaş sarılır. Arka tarafına ise birkaç uzun ve düğümlü mendil tutturulmuştur. Bunlar ise yapma çiçek ve yapraklarla süsüdür.

3-Palulu Kürt Hanım

Bu kıyafet aslında sade olup görüntüsü ise karmaşıktır. Üst; kırmızı Kutnu-Dan, kolları bileğe kadar, manşet ucu kesik ve kenarı dantellidir. Uzun, beyaz kırmızı renkli ipek entarileri vardır. Entariyi uzun kollu mıntanın üzerine giyerler. Mıntanın da üstüne uzun önlük giyerler. Beldi ipek ve pamuklu, kırmızı ve sarı çizgili kuşak vardır. Önlük, pamuktan ve öküz kana renginde ayrıca beyaz noktalardan oluşan garip figür desenlidir. Bu figürler üçgenler oluşturacak şekilde gruplanmıştır. Her beyaz üçgenin içinde bir yıldız motifi bulunur.

Önlüğün orta kısmındaki üçgenin ortasında beş yıldızdan oluşan bir çarpı işareti bulunur.

Geniye kalan boş kısımda iki büyük güneş ve yıldız motifleri bulunur. Önlüğün etrafı ise bir çizgi ile çevrelenmiştir.

Önlüğün üzerine Pike ve dokulu kumaştan bir hıtkı giyerler.

Bir çeşit keçe başlık giyerler. Etrafına birbirine kaynalmış iki yemeni sarılır. Bu yemenide dört altın iğne bulunur ve iğnelerle zincir bağlanmıştır.

Bütün bu kıyafetin üzerine baştan aşağıya kadar uzanan pamuklu bir örtü giyerler.

Ayaklarına sağlam makosen kırmızı çizme giyerler.

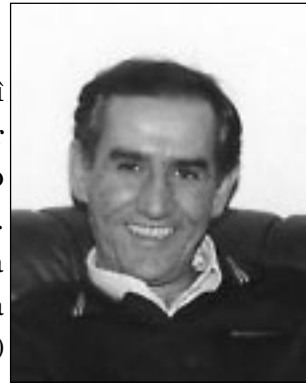
476 • İşkolde'ye bir çeşme'den su alanlar (1927)

169 • Bir köy dugunu (1955)

DERHEQÊ "BOYA WELATÎ" DE

Demeyo ke hûmara hewtine ya kovara Vateyî çapxane de bîy, redaksîyonê ma rê Dîyarbekir ra bi nameyê "Boya Welatî" nuştayêk ame. No nuşte yê wendoxê kovara ma Roşan Lezgînî bi. Wendoxî nê nuştayî de hem derheqê kovara Vateyî de û hem zî derheqê kombîyayîşanê ma de fikrê xo nuştbi, tayê nuştayî rexne (krîtîk) kerdbî. Redaksîyonî no nuşte, na hûmare de sey nuştîşê nuşttoxî neşr kerd. Herçiqas ke vêşaneyê

J. Îhsan ESPAR

çîyanê ke Roşan Lezgînî îddîa kerdbî rast nêbî zî ez bi xo gelekî şa bîya ke ey fikrê xo nuştî û wazeno nê meseleyî munaqêşe bibî. Cuwe ra nê nuştayî de ez verê wazena tayê îddîayanê Roşan Lezgînî ser o vindera dim a zî tayê şaşîyê rastnuştîşî û gramerî ke nuştayî ey de estî munaqêşe bikera.

Verê verkan ganî ez vaja ke metodê rexnekerdişê (krîtîkkerdişê) Roşan Lezgînî mi rê tikê (tay, biney) xam bi. Mi wina fam kerd ke o bê ke zaf bifikîrîyo çî nuseno, zerra ey çî waştî o nuştî û goreyê zerrwaştîşê xo tayê çîyî îddîa kerdî. Wina aseno ke nêameyo ey vîrî ke nê îddîayanê xo rê binkeyêko (bingehêko) maqul peyda bikero. Semedo ke ez zî sey Roşan Lezgînî nêkera, ez nuştayî ey ra çend nimûneyan dana:

1) "...bi rastî zî min tu nuwîs û heta vacêne to hevoka ke ez te de li çewtî û xeletîyan narqilî, çînê bî. Qey Homayî, seba çî hendêk zaf çewtî?" Gama ke mi nê di cumleyê wendî, ez yew hewayo matmende rêzanê bînênanê nuştayê ey ra ewnîyaya (mi nîyada). Mi bawer kerd ke nika

nuştox nimûneyanê cumleyanê ”çewtan” pê dim a yew bi yew rêz keno. Çi heyf ke tena yew nimûne zî çinê bi. Xora nimûneyî bibîynî zî mesela nêqedîyaynî. Çimkî o nuseno ke heme cumleyî ”çewt” î, o wext ganî vajo çirê û senê (çitur, seyin) ”çewt” î; goreyê kam şîweye yan zî lehçeye ”çewt” î û merdim nê cumleyan çitur rast nuseno. Ey raya (rayîro) asane vijînaya (weçînaya). Kam nêşîno (nêşkeno) wina vajo!

2) ” *Tirkî ne te de, hadê ma vacin, ma fek erebî û farisî ra zî vera bidin. Nê ma Soranî ra zî fek vera bidin. Nê embazî bi Kurmancî zî nêzanê.*” Baş o, Roşan Lezgîn kotî (ça, kura) ra zano ke nê embazî kurmanckî nêzanî? O nê kesan nas keno? Inan pîya mazî û gezi çinay? O senê ende rehet vano ”*nê embazî kurmancî zî nêzanê*”. Bêguman eke nuştox tikê wayîrê tecrubeyî bibîynî bi îddîayanê enasarênan (winasînan, nîyanênan) xo neheq nêkerdî. Zaf eşkera yo ke çiyê ke Roşan Lezgînî nuştî bincaran şaş î. Hetanî nika semedo ke îcab nêkerdo, ma derheqê zanayîşê embazanê xo de çiyê nênuşt. Helbet zanayîşê embazan sey pê nîyo, tayê embazî ziwani ser o zaf gurîyay tayê tay labelê heme embazê ke yenî nê kombîyayîşan goreyê xo tayê ziwanan zani û înan ra tayê her roj bi yew hewa xebata ziwani mîyan de yî. Embazê ma yê ke fariskî, erebkî, tirkî, swêdkî, almankî, franskî û îngilîzkî zani estî. Mesalaya kurdkî de zî zanayîşê embazan xirab nîyo. Eke ez lehçeyanê kurdkî yew bi yew ser o vîndera ez şîna (eşkera, bese kena) tesnîfêko enasarên bikera: hema hema heme şîweyê gird ê kirmanckî (şîweya Motkî û Hewêlî ra teber) nê kombîyayîşan de yenî temsîlkerdiş. Embazêk sorankî û qismen hewramkî zano, çend embazê bîni zî sorankî fam kenî. Mesalaya kurmanckî de rewşê (wezîyetê) embazan hîna baş o. Heme embazî kurmanckî zani. Ez zana ke çend embazan bi kurmanckî kitabî nuştî yan zî tadayî. Inan ra tayênan kitabê dersî zî nuştî. Hîrê embazî mamosteyê (melimê) kurmanckî yî, înan ra yew Unîversîteya Uppsala de dersê edebîyatê kurmanckî day. Bi kilmîye ”*makê çewtî, xeletî û şaşîyan*” kurmanckî nêzanayîş nîya. Eke Roşan Lezgîn hema zî bawer keno ke ma şaşîyan kenî ganî nê şaşîyanê ma rê yewna sebebo maqul peyda bikero.

3) *"Kemaniyêka bine zî na wa; Nûştoxê kovara Vate seba ke zaf weş bi tirkî zanê û her tim bi tirkî qisey kenê, di nuwîsanê yînan ra seranser boya tirkî yena. Yanê mantiq û raman bi tirkiya, nuwis bi kurdiya."* Nika ez vaja ke nuştayî Roşan Lezgînî ra boya îspanyolkî virsikiyêna çend rast o, na îddîaya ey zî ende rast a. Madem ke "seranser boya tirkî yena" ti ka xeyrê xo çend nimûneyan binusî ke ma zî ewro pey bi "mantiq"ê tirkî nênuşî. Demeyo ke îddîa bê îspat biba, ma rê zaf havila aye çin a. Heta bîne ra no wendoxê ma çi zano ke ma "her tim bi tirkî qisey" kenî? Fam beno ke ey qerar dayo, vato "nê embazî kurdkî nêzanî" la reyna zî tikê bi ihtiyat bibîynî ka hîna baş bibo. Beno ke ma xo rê almankî, swêdkî yan zî bi yewna ziwani qisey kenî. Çirê illehîm tirkî? Zanî, Ewropa de qiseykerdişê tirkî mecburî nîyo! No embazê mayo delal ganî bizano ke semedo ke ma kurdkî qisey kerd û waşt kurdkî qisey bikerî no da-vîst serrî yo ma welatanê xerîban de yî. Ê nika ra pey zî qet nîyetê ma çin o ke ma newe ra dest pê bikerî "her tim tirkî qisey biki".

4) *"Belê, bi vinayinê min pêwîsto ma xo rê giramerê Kurmancî bingeh bigêrin û demêko kurt de ma na zarava waro mendî biresnin her di zaravanê (Sorani ve Kurmancî) aver şiyayan..."* Sey her kurdî ez wazena nika, na game, çi ferq beyntarê lehçeyanê kurdkî de nêmano. Labelê ne ez ne Roşano delal ne zî çi keso bîn nêşîno gramerê kurmanckî biko binkeyê (bingehê) gramerê kirmanckî. Eke merdim nê her di lehçeyan weş bizano û haya merdimî tikê xebata ziwani ra biba, bêîmkanîya na mesela hîna weş fam keno. Belê, her di lehçeyî zî yê ziwani kurdkî yî labelê ma ganî rastîya ziwani xo fam bikerî; ferqê nê her di lehçeyan heta strukturê ziwani ra vêşî yo û kes nêşîno gramerê yew lehçeye ya bîne rê bikero binke. Eke wina bibîynî na mesela zaf asan bîynî. Ma ka gramerê yew lehçeye bigîrî û xêze ê bînan ser ra biancî, sereyê xo asan bikerî. Ez sey nameyê xo zana ke eke ma hewayo ke Roşan teklîf keno bikerî, ma tena qandê (semedê) çend kesan rê "ziwanêk" virazenî. Heta bîne ra ez nêwazena bawer bikera ke Roşan Lezgîn nêzano gramer çi yo la beno ke wina bo zî. Çimkî yewna cayê nuştayê xo de vano "Nê embazên delal û erjîyayey ke hayê kom benê û keranê hîmê rêziwanê

kirmanckî nanê ro, "embazên ke wazenê giramerê zarava Kirmanckî saz bikerê". Eke manaya gramerî weş bizano, ganî bizano ke "ma keranê hîmê rêziwanê kirmanckî" nênanê ro, ma gramerî nêvirazenî. Sey heme ziwanan gramerê ziwane ma esto û bi milyonan kurdî goreyê nê gramerî qisey kenî. Hetanî nika ma gramerî ser o zaf nêxebitîyay la eke ma bixebitî zî ma qaîdeyanê gramerî tesbît kenî û eke ma ra bêro ma gramerî îzeh kenî.

Bêguman semedê nezdîpêkerdişê lehçeyanê kurdî ra, semedo ke ma yewbînan ra weş fam bikerî çî ma ra bêro ganî ma teksîr nêkerî. Xora amacanê xebata ma ra yew zî na ya. Ma ganî meselaya rastnuştişî (îmla) de qaîdeyanê muşterekan peyda bikerî, formanê gramatîkanê muşterekan tesbît bikerî û bigurênî. Ma ganî termînolojîyê muşterekî tesbît bikerî û s n. Helbet na xebate rê wext, zanayîş, sebir û îmkanî lazim î. Na xebate tena wezîfeyê kurdanê kirmanckî qisekerdoxan zî nîya. Kurdê ke lehçeyanê bînan qisey kenî zî ganî heme lehçeyanê kurdî ser o vinderî û qe nêbo kesê ke ziwani ser o gurîyênî ganî lehçeyanê bînan bimusî (bander bibî).

5) *"Kemaniyêka bîne; Min nuwîsa kak J. Ihsan ESPAR'î ya sernuwîsa xo 'Beyi Se Bena?' (Vate-humar 3.û 4, çar-panc ray zî wende, labelê, min tu çiyêk te ra fam nêkird. (belkî, kemîzîrekî min ra bo zî!)."* Ez herunda Roşanî de bibîynî ez hinî tîya de vindertnî. Nuştayo ke ez çar-panc reyî biwana û tira (cira) çiyêk fam nêkera, ez ganî derheqê ey nuştayî de çiyêna nêvaja. Çi heyf ke Roşan nêvinderto, vato: "Labelê, min te de nêvet ke, ka na nuwîse estanika, çîroka, raman an zî pexşana, çî ya?" Na rey keso ke fam nêkeno ez a. Nê ke ez manaya nê çekuyan (kelîmeyan) nêzana la ez nêzana o wazeno se vajo. "Estanike" û "çîrok" her di eynî çî yî ferqê înan yew kirmanckî, a bine kurmanckî ya û bi tirkî manaya înan "masal" a. "Raman", kurmanckî yo, bi tirkî "fikir/düşünce" yo. "Nesir" an zî "düz yazı" ya tirkî ra sorankî vanî "pexşan". Ma "estanike" û "çîroke" ca verdî la "raman" yanî fikir şîno heme tewir nuştayan de bibo. Yew babetê nuştayan nîyo. Meselaya "pexşan"î zî yewna mesela ya. No çeku têkiliyê ey bi şeklê nuştayî esto. Seke yeno zanayîş nuştayêk ya bi şeklê menzumî de yan zî se nuştayêko duz (nesr)

nusîyêno. Semedo ke kes bizano nuştêyêk "pexşan" o yan nê, şert nîyo ke kes ziwano ke o nuşte pey nusîyayo bizano. Eke çimê merdimî biveynî û merdim bizano manaya "pexşan"î çî ya, merdim ca de fam keno ke no nuşte "pexşan" o yan nê. Nika ez "Beyi Se Bena?" yew ugandayîjî zî binawna (bimusna) zano ke no nuşte "pexşan" o. Ez vana qey heqê mi esto ez Roşan Lezgînî ra bipersa û vaja çekuyo ke ti mana ey nêzanî ti çirê şixulnenî?

6) Roşan Lezgîn nuseno ke mi herunda şexsê zemîrî yê yewinî de çirê "mi" nuştî û "min" nênuştî. Rojo ke mi dest bi nuştişî kerdo mi no zemîr se "mi" nuştî. Labelê ma Kombîyayîşê Diyine de no çeku munaqêşe kerd. Vêşaneyê şîweyanê kirmanckî de no çeku se "min" nê la se "mi" vajîyêno. Coka meylê kombîyayîşî o bi ke ma ewro ra pey nê çekuyî se "mi" binusî. Labelê kirmancê Licê¹ û Hewêlî (Baykanî)² nê çekuyî se "min" vanî.

Mi tayê çekuyanê sey "se'et"î, sey "me'na" û s n. de yew apostrof nuştî. Roşan vano no vengê erebkî yo ti çirê ey pawenî? Ez veng-mengî nêpawena! Veng xora esto, ez apostrofi nêusa zî o veng vînî nêbeno. Dim a ma kombîyayîşêk de qerar da ke ma nê apostrofi nênusî. Labelê goreyê fikrê mi bibîynî wendoxî rê faydeyê ey bi.

Çekuyanê "ya" û "aye" ser o ez wazena ney vaja: gama ke ma Kombîyayîşê Diyine de zemîranê şexsî ser o vindertî ma dî ke zemîrê şexsê hîrine yê yewhûmare de hem qandê makî hem qandî nêrî problemêko gird esto. Goreyê tesbîtkerdişê ma, tena semedê şexsê hîrine yê yewhûmare -qandê makî- nê heşt telafuzê cîyay estî: "aye", "yê", "ya", "yay", "aya", "ay", "a", "jay". Ma ganî înan ra yew bivîjnaynî (biweçînaynî). Qerarê kombîyayîşî "aye" ser o bi. Aw semed ra ez "aye" nusena.

Meselaya "asnawer"î zî meselaya etîmolojî nîya. Hewayo ke mi şîyaya

1. "Wele bay **min**, **min** bido nêdo, zerra **min** to rê esta." (Biewnîre Arêkerdax: Serdar Roşan, "To Ma Serferaz Kerdî", Vate: kovara kulturî, nr. 6, 1998, Stockholm, r. 59)
2. "**Min** vazda", "**Min** vereşna". (Biewnîre Malmîsanij, "Kirmanckîya (Zazakîya) Motkî û Hewêlî ra", Vate: kovara kulturî, nr. 6, 1998, Stockholm, r. 26)

tesbît bikera no çeku bi çend hewayî yeno vatiş: Dêrsim de "aznekerdox"³ û "aznaber"⁴, Pîran de "esnawber", "esnawer" û "asnawer", Pali de "asnawer", Sêwregi de "asnawber". Kurmanckî de herunda nê çekuyî de nê çend çekuyê cîyay estî: ajneber, ajneker, avjen, melevan⁵. Beno ke sewbî formê bînî zî bibî. Tîya de aseno ke çekuyo ke bi suffiksê "-ber"^î qedîyêno zaf cayan de esto. Labelê ganî Roşan ma rê qalê xebata xo ya etîmolojîke bikero ke ma zî bizanî veynî no çekuyê "asnaber"^î çirê rast o. Ma ganî bizanî ke ziwane kurdî de xebata etîmolojî asan nîya. Materyalo nuştekiyo kan (keyen) hema vaje çin o. Nêzana Roşan Lezgîn zano, 1850 ra ver tena yew rêza kirmanckî zî ma dest de çin a. Kadroyê nê karî çin î yan zî zaf kemî yî. Çi kirmanckî çi kurmanckî, wa ferheng uca (weyra) mano yew ferhengekê (luxatçeyê) etîmolojî zî çin o. Beyntarê Pîranî û Licê 50 kîlometre yo û Roşan kirmanckîya mi ra "çiyêk" fam nêkeno! Ez nêzana şîweyanê kirmanckîyan ê bînan çend fam keno la gelekî bi cesaret qalê etîmolojî keno. Şîretê mi Roşan Lezgînî rê no yo ke nê meselan de tikêna (bineyna) bi ihtîyat qisey bikero.

Roşan Lezgîn çekuyanê "herb (ceng)"^î rê îtiraz keno, vano çirê herunda nê çekuyan de Mehmet Uzunî "lej" nênuşt o çimkî "*lej peyvêka orîjînal bi kurdî ya*". "Lej" çekuyêko kurdî nîyo. Kokê çekuyê "lej"^î "lec" o. "Lec" bi xo çekuyêko erebkî yo. No çeku, kirmanckîya tayê cayan de bi "C" tayê cayan de bi "Z" tayê cayan de bi "J" vajîyêno. Yanî se "lec", "lej", "lez". Sewbî çekuyê enasarênî zî zaf î: lacek, lajek, lazek; ercan, erjan, erzan û s n. Xora "lec" kurdî bibo zî manaya "herb"^î nêdano. Ez di ferhengan ra manayê nê çekuyî nusena: "lez: çelişki, sürtüşme"⁶. "Lec: kavga, münakaşa, tartişma"⁷ Tayê kurdî zî nê çekuyî herunda musabeqa (yarışma) de şixulnenî⁸. Kurdî de bi nameyê

3. Munzur Çem, Ferheng Kurdi-Tirki (Zazaki), 1994, Stokholm, r.20

4. Mesut Özcan, Zazaca-Türkçe Sözlük, Kaynak Yayınları, 1997, Istanbul, r. 26

5. D. Izoli, Ferheng Kurdi-Tirki Tirki-Kurdi, Deng Yayınları, 1992, Istanbul, r. 850

6. Munzur Çem, Ferheng Kurdi-Tirki (Zazaki), 1994, Stokholm, r. 257

7. D. Izoli, Ferheng Kurdi-Tirki Tirki-Kurdi, Deng Yayınları, 1992, Istanbul, r. 253

8. Roja Nû: kovara huneri çandi û edebi, "Leca Helbest û Kurteçirokan", nr. 97, 1998, Stokholm

"lejkir"î çekuyêk çin o. "Leşker" zî fariskî yo. Beno ke kokê çekuyê "şer" (şerr) zî erebkî bo⁹. Çekuyê "ceng"î hem fariskî de hem zî kurdkî de esto. Cuwe ra eke Roşan Lezgîn wazeno ma îllehîm kurdkî binusî çekuyê cengî hemînî ra munasibêr o.

Vera çekuyanê xerîban zî ganî ma zaf wişk nêbî. Heme ziwanan de çekuyê xerîbî estî. Mesela goreyê Michael Chyetî, se ra şeştî yê çekuyanê îngilîzkîya ewroyine fransî û latînkî ra yenî. Naye re teber gelekî çekuyê yunankî zî îngilîzkî de estî¹⁰. Qey ziwane ma de zî tayê çekuyê xerîbî bibî se beno? Çîyo ke ma ganî ziwane xo tira bipawî, xo hete viraştîşê çekuyan o. Ziwane ma şîno çekuyanê viraştan ra zirar biveyno. Zaf reyî kesê ke çekuyan virazenî zî haya înan ne îlmê ziwani ra û ne zî kirmanckî bi xo ra esta. Roşan Lezgîn vano çirê Cemîl Gundogan herunda "pozîtîf û negatîf"î de "erênî û "neyînî" nênuseno. Verê verkan "erênî" nîyo "erînî" yo. Wa xatirê Roşanî nêmano labelê ez zî biba ez sey Cemîl Gundoganî nusena. Çimkî Roşan çiyêdo şaş teklîf keno. Ez ferhengê Celadet Bedîrxanî yo ke ma kovara Vateyî de neşr kenî ra ewnîyaya (mi nîyada) çekuyê "neyînî" tede (tey) çin o¹¹. Ferhengoka Kovara Kurmancî¹² de zî nê çekuyî tena se termê gramerî estî. Ferhengê D. Izolî de zî abiasan. Bi kilmîye ti nêşînî vajî "no merdimêko neyînî yan zî erînî yo".

Roşan dewam keno, vano çirê Cemîl Gundogan herunda "wina"y de "nîya" yan zî "nîyanên" nuseno. Verê ez wazena vaja beyntarê "nîya" û nîyanên de yew ferq esto. Çekuyê "nîyanên", "inasarên", "enasarên" û "winasînî" çekuyî hemmana (eşanlamlı) yî û bi tirkî manaya "böylesine" danê. Çekuyê "inasar", "enasar" û "anasar" zî bi tirkî manaya "böylesi" danî. Çekuyê "wina", "nîya", "ona", "ana", "ena", "ina" zî çekuyê hem-

9. Şerr: A. [Arapça] 1. Kötülük. 2. Kavga, gürültü. (Biewnîre, Mustafa Nihat Özön, Osamnîca Türkçe Sözlük, Inkılap Kitabevi, 1987, İstanbul, r. 785)
10. Haci Kardoxi, "Hevpeyvîn, Michael Chyet", Roja Nû: kovara huneri çandî û edebî, nr. 101, 1999, Stockholm, r. 37
11. Celadet Alî Bedîrxan, "Dictionnaire Kurde (Kurmandji)-Français-III/ Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-III", Vate: kovara kulturî, nr. 3, 1998, Stockholm
12. Kurmancî: rojnama taybetî ya Enstîtuya kurdî ya Parisê li ser pirsên zaravê kurmancî, Apec Tryck & Förlag, nr. 1-20, 1999, Stockholm, r. 311

mana yî û bi tirkî manaya "böyle" danî. Dim a zî mi weş fam nêkerd Roşan Lezgîn, Cemîl Gundoganî ra çî wazeno. Eke vajo ti çirê çekuyê "nîya" nusenî, neheq o. Çimkî kurmanckî de zî herunda "wina"yê ma de zaf çekuyê hemmanayî estî: "weha", "welê", "wisan", "wilo", "holê", "wa", "wer", "wergî", "werkîno", "weng", "watov", "ahanî", "hanî", "ahakî", "hakî"¹³. Nînan ra teber ganî ma "wisa", "wusa", "usa", "husa" zî xo vîr a nêkerî. Û embazê ma yê kurmanckî nê hemînî zî şixulnenî. Zafbîyayîşê çekuyanê hemmanayan yew ziwani rê kemane nîyo, pêtiya (dewlemendiya) ziwani nawneno (musneno).

Rast a goreyê rastnuştişê (îmlaya) kurmanckî eke herfa "y" ra ver herfa "î" bêra "i" nusîyêna. Ma zî ganî wina bikerdini. Na mesela Kombîyayîşê Kirmanckî de munaqeşe bîy, vêşaneyê embazan nuştişê "î" ser o qerar da. Ma zî ge-ge qeraranê şaşan danî. Fikrê mi gore no zî înan ra yew o. Labelê semedo ke kombîyayîşê ma wina tesbît kerdo, embazê wayîrê prensîban nê tetbîq kenî.

Labelê gama ke Roşan Lezgîn vano "*Rayêk 'Kurdkî' niya 'Kurdiya'*", o bi xo şaş vano. Beno ke çend dewê Licê vajî "kurdî" la sewbî heme şîweyanê kirmanckî de -hewayo ke Haydar Diljenî nuştö-, vanî "kurdkî". Bi suffiksê "-kî" tena nameyê ziwanan û lehçeyan nê sewbî gelekî çekuyê bîni zî virazîyênî¹⁴.

Çend şaşiyê rastnuştişî û gramerî

Sey heme ziwanan ziwane ma de zî tayê qaîdeyê nuştişî estî. Merdim ganî tayê çîyan pîya tayê çîyan cîya binuso. Se nimûne, nuştişê ziwane kurdkî de kes nêşîno karî (fîlî) û nameyî, karî û sifetî yan zî karî û zemîrî pîya (tê reyra) binuso. Prepozîsyon yan zî postpozîsyonan zî abiasan. Sewbî gelekî qaîdeyê bîni zî estî. Roşan Lezgînî wareyê pîya yan zî cîyanuştişî de nê şaşiyê cêrênî kerdî.

şaş	rast
erjîyayerê.....	erjîyaye rê
tîyara	tîya ra

13. Svensk kurdiskt lexikon/ferhenga swêdî kurdî, SIL, 1989, Stokholm, r. 245

14. Malmîsanij, "Kirmanckî (Kirdkî) di Suffiksî", Vate: kovara kulturî, nr. 1, 1997, Stokholm, r. 86

nûstîş nê bi qismet.....	nûstîş nêbi qismet
di serde	di ser de
nustîş mecburîyeta	nustîş mecburîyet a
Yan zî, adir wekerdişo,	Yan zî adir wekerdiş o,
yew tîpa “V” viraştişo	yew tîpa “V” viraştiş o ¹⁵
no serê sedserano	no serê sedserran o
yew bînan	yewbînan
çinêbo	çinê bo
Tewre fekwawo	Tewre fekra wo
dikan dekerdewo	dikan dekerde wo
pênûs li manane.....	pênûs li manan e
ver bi çiman bena na yewa ke	ver bi çiman bena na yew a ke
pêwîsto.....	pêwîst o
paşt a xo bişano zarava ya	paşt a xo bişano zaravaya
nizdî Kirmanckîya zarava Kurmanckîya	nizdî Kirmanckîya zarava Kurmanckî ya
tênizdî yewbînanê.	tênizdî yewbînan ê.
serêyê xo bi dejnin.	sereyê xo bidejnin.
Kemanî ya pile na yewa;	Kemanîya pile na yew a;
ez bawera	ez bawer a
kurdan ke bi sedserano	kurdan ke bi sedserran o
wina qebul vîna wo	wina qebul vînawo
di ya zarava de çiniya.	di ya zarava de çinî ya.
Ganî a zarava wa	Ganî a zaravawa
raman bi tirkîya, nuwis bi kurdiya.	raman bi tirkî ya, nuwis bi kurdî ya.
estanika, çiroka, raman an zî pexşana	estanik a, çirok a, raman an zî pexşan a
gelemşe û teşqelewî	gelemşe û teşqele wo.
se’et anzî	se’et an zî
orîjînal bi kurdîya	orîjînal bi kurdî ya
nizdî yewbînanê?	nizdî yewbînan ê?
rastî na yewa.	rastî na yew a.
No çi înatî?.....	No çi înat o?
Koma yewine, koma neyîniya	Koma yewine, koma neyînî ya
Rayêk, “Kurdî” niya “Kurdiya”.	Rayêk, “Kurdî” niya “Kurdî” ya
Rexne rastkerdişo.	Rexne rastkerdiş o.
Ez hêvidara ke zerê tu embazî mara	Ez hêvidar a ke zerrê tu embazî ma ra

Çekuyê ke bi çend babetan nusîyayî

Roşan Lezgînî eynî çeku ge-ge di ge-ge zî hîrê hewayî (tewirî) nuştî.

15. Na cumleya Roşanî goreyê tirkî awan bîya. Na cumle ganî wina binusîya: “viraştişê yew tîpa ”V” yo.”

Ge-ge eynî çeku bi herfa hurdîye (werdîye) ge-ge zî bi herfa girde nušta.
Ez çend nimûneyan dana

a) Çekuyê ke di hewayî nusîyayî

mabend	mabeyn
ez bişkî	ez beşkî
kovare	kovar
beşrawî	bieşrawî
rengin	rengîn
tiya	tîya
miyan	mîyan
Kirmanckî	kirmanckî
Kurmancî	kurmancî
ziwan	zuwan
etîmolojî	etomliji
meyl	mêl
gelemşe	gelemçe
homa!	Homa
nuwis	nuwîs
sernuwîs	serniwîs
bibayne	bibayane
Kurd	kurd
Kurdî	kurdî
gramer	giramer
kerd	kird
mecbur	mecbûr
Heyder	Haydar

b) Çekuyê ke hîrê hewayî nusîyayî

nûstîş	nustîş	nûştîş
standarttkirdn	standartkirdin	sitandartkirdin
rêziman	reziwan	rêziwan

Çekuyê viraşteyî

"Mabendê rojnama A. Welat de raya verine kovara Vate min ew ca de vîna." *"Embazanê mabendê..."* Mi gama ke nê cumleyî wendî ez fikirîyaya mi va gelo no çekuyê "mabend"î Roşan Lezgînî kotî (ça, kura) ra veto. Hewayo ke ez zana kirmanckî de yew çekuyê enasarên çin o. Labelê çekuyêk nezdiyê ney esto: mabeyn/mabên/mabîn/mawên (nê heme telafuzê cîya yî). Manaya nê çekuyî bi tirkî: "orta", "ara" ya. Kokê nê çekuyî erebkî yo. Di çekuyanê erebkîyan ra "ma"+"beyn" virazîyayo¹⁶. Cumleya verêne ra merdim naye fam keno: Roşan Lezgînî reya verêne kovara Vateyî mabênê ripelanê rojnameya A. Welatî de dîya. Labelê cumleya diyine ra merdim fam keno ke ey yan zî yewnay nê çekuyî ra çekuyêk bîn virašto û yew manaya newa daya nê çekuyî. Na manaya newa zî "merkez" a. Baş o, no çekuyê newe senê virašto? Kotî ra îlham girewto? Sorankî de manaya "merkez"î de çekuyê "nawend"î esto. Embazanê ma yê kurmancan na tikê vurînaya kerda "navend". Roşan Lezgînî yan zî yewnay çekuyê "mabên"î verê kerdo "maben", dim a zî "nawend"î ra "d" ardo "maben" ra dusnayo (zeleqnayo) û bi no hewa (şekl) "mabend" virašto. Yanî bi no "ûsulo îlmî" "mabeyn"ê erebkî (grûba Samî) bîyo "mabend"ê kirmanckî (grûba Hîndo-Ewropî). Hûmay mela (boka) ziwane ma xezeba nê çekuviraštoxanê aliman ra bipawo!

"...rewşa awerte ya welatî ke ma hayê te de jîyenê." Na cumle de îtirazê mi çekuyê peyenî rê yo. Ne kurmanckî de ne zî kirmanckî de no formo ke Roşanî nušto, "jîyenê", çin o. Yanî no çeku zî yew camêrdî xo ver de virašto. Nê babegîtî no çeku bi çî mentiqî virašto ez fam nêkena. Qe nêbo ka rasterast "dijîn" binuso. Derdê serê derdan muqabilê "yaşamak"ê tirkî kirmanckî de zî çekuyêko mayo delal bi nameyê "ciwîyayene"¹⁷ esto. Şîretê mi Roşanê delalî ro no yo: nê çekuyî xo vîr a

16. Mabeyn, A. [Arapça] [Ma-beyn] 1. Ara. Aradaki şey. (Biewnîre, Mustafa Nihat Özön, Osamnıca Türkçe Sözlük, İnkılap Kitabevi, 1987, İstanbul, r. 469)

17. "Derheqê kirmanckî de kombiyayîşê pancine", Vate: kovara kulturî, nr. 5, 1998 Stockholm, r. 5

bike, reyna şaş menuse!

Çekuyo bîno ke merdim ganî xo vîr a bikero çekuyê "nuwîs" o. Kurdkî de bi nê formî yew çeku çin o. Mesderê karê (fîlê) "yazmak"ê tirkî kirmanckî de "nuştîş" o. Ehmedê Xasî se serre ra ver wina nuşt: "Be'dê kullê nuştîşê eşyan kû kerd/Xaliqê cebbarî fermanîke kerd"¹⁸ Kokê nê karî "nuşt" o û "-iş" zî suffiksê mesderî yo. Bi suffiksê "-e" û kokê karî ra yew name virazîyayo (nuşt+e=nuşte). No çeku nerî yo. Kirmanckî de sewbîna gelekî çekuyê nêrî ke bi no hewa virazîyayî estî. Ez çend nimûneyan dana: kewte, kişte, mende, merde, nimite, pîşte, rakerde, rakewte, ronîşte, vate, vîjnaye, weçînaye, wende, zanaye, zirraye.¹⁹ Baş o no "nuwîs" kotî ra ameyo? Yew camêrdî çekuyê "nivîs"ê ke ewro tayê kurmancî şixulnenî goreyê keyfê xo vurînayo kerdo "nuwîs". Çekuyê "nivîs"î ferhengê Kurmancî-Fransîyê Celadet Alî Bedirxanî de çin o, "nivîsar" esto. Sorankî de zî herunde ney de "nûsraw/nûsrawe" esto.

Peynî de ez wazena vaja ke mi tîya tayê îddîayan ser o fikrê xo nuşt. Seke embazê ma Roşan zî vano "*ganî merdim çewtiyan û xeletiyar rê çimanê xo nêgêro*". Ma kurdî zî ganî sey şarî fikrê xo yewbînan rê vajî û dim a zî bê ke hêrs bibî pîya bişîyê bixebitî. Ez bawer kena ke eke ma sewîyeyêka baş de meseleyanê xo munaqeşe bikerî ma hemînî rê baş beno. Ziwan yê ma hemînî yo, ganî her kes goreyê zanayîş û îmkananê xo bikewo na xebate mîyan. Ez zerra safî ra vana ke ez bi xo gelekî şa bîya ke embazê ma Roşan Lezgîn kurdî ra hes keno û şertanê gelekî dijwaran mîyan de kurdî nuseno. Keyfê mi zaf ame ke o wazeno Dîyarbekir ra Vateyî rê binuso. Ma wazenî ke "boya welatê" mayê şêrînî rîpelanê Vateyî ra bêra. Embazo delal, ma pawibê (pabeyê) nuşteyanê to yî!

18. Ehmedê Xasî, "Mewlidê Nebî", Hêvî: kovara çandîya giştî, nr. 4, 1985, Parîs, r. 83.

19. Malmîsanij, "Kirmanckî (Kirdkî) di Suffiksi", Çira: kovara kulturî, nr. 6, 1996, Stokholm, r. 53.

RIPELÊ FIQRAYAN:

XORTO ŞOREŞGER

Arêkerdox: **Firat ÇELKER**

Demê Cunta (12. 10. 1980) ra raverî yew (jû) dewa Gimgimî de xortê beno. Xort şoreşgerêde (dewrîmcîyêde) zaf adirin beno. Timûtim şono dewan, dewijan rê propaganda keno. Qe çiyê ra çiman nêkuno. Dewijî tersenê, vanê:

-Xorto delal, çiyê ke ti vana, rind vana hama dewlete esta, esker esto; ma tersenîme.

Xort vano:

-Esker çik o? Ma naye ra dime eskerî ra nêtersenîme!

Xêlê dem derbaz beno, cunta êna, esker operasyonan keno. Esker hertim erzeno dewan ser. Rojê êno esker erzeno dewa xortê ma kî ser. Camêrdan kenê top. Werte ra xortan kenê cîya, bi rêze danê xortan ro. Xortê mayê şoreşgerî rê kî yewê (jûyê) sey (zê) dêvî kuno. Eskero dêv pîne (paşkil) dano bi piştîya xortê ma ra, xort hama rû ser şono re hard. Hard de kî xêlê kuyene (kutiş) weno.

Beno mixurbê şandî, esker şono. Dewijî ênê lewê xortê ma, vanê xorto, to naye ra ravêrî nîya nîya vatêne. Yew (jû) eskerî pînê dê to ro, ti şîya vilêşorîyê hardî bîya!

Xortê mayo şoreşger vano:

-Gelê apan (datan), ez nêzana çutman berzêrî!

WENDOXAN RA

Stuttgart (Almanya), 27. 3. 1999

Xebatkar û nuştoxê Vateyî, birayê hêcayî!

Kovara kulturê mawa ke şima arda werte zaf balê mi oncena. Dewrê daimê dinya de tim teyrî, heywanî û însanî bi (ebi) zonê (ziwanê) xo xo temsîl kenê. Çiqa heyf o ke ewro hona zonê mawo ke dayîkanê ma ra ma rê mendo, wertê însan û medenîyetê dinya de ma rê bi zor û zulm qedexe bîyo. Tabî no çiyêde rind niyo. Ewro şima tam na nuqta de wazîfêde rind anê ca. Ez xebatê şima ebe germîye selam kena û wazena ke no karê şimano delal dewamin (dewamlî) bone.

Ez bi xo na fikr der a ke bi zorîye ne însan hardê xo ra, zonê xo ra û kulturê xo ra ne dare koka xo ra, ne kî teyr refê xo ra bibo. Çimke peynîya nîna têdîne de vînbîyene esta, merdene esta, tamaşîyene esta. O ke ma wazeme, însan bi zonê xo zelal, bi fikrê xo delal, bi îcreetê xo berxudar bo.

Ewro şima dest kerdo re îcreetêde rinde. No îcreetê şima şarê ma rê xêrlî bo. Inşalah bingê cêno (gêno), şarê ma kî bi na xeta ke şima eşta ci, beno taqîbcîyê şima.

Bimanê xêr û silametîye de. Ez zaf zaf silaman kena û jû şîra xo (Hey Welat, Welat!) ruşnena.

Mazlum Can

HEY WELAT, WELAT!

Hey welat, welat
Ti çiq a rind a, çiq a delal a, çika kî şîrîn a
O ke ez to de nêmena
Ma na hesreta to qey zerrîya mi de menda?
Roje esta mi veşnena
Dolim-dolim helênena
Şodir, şan de girênena.
Ma qey ez nêzana?
Bê to qurbetîye mi rê kul û bîrîn a, derd û zîbîn a
Ma qey ez nêzana?
Ti mi rê zaf zaf şîrîn a.
To de mendo ruhê mi
Bi roj kuna fikrê mi
Bi şewe kuna hewnê mi
Hewn nêkuno çimê mi
Welatê pî û kalikê mi.
Hey welat, welat!
Indî bes o, ez bêkes o
Jan mede na canê mi
Mazlum Can o, namê mi
Pêrîşan o halê mi.

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -VIII

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VIII

Celadet Alî BEDIRXAN

*Abréviations

- cf.** (confér.): comparez
- etc.** : et caetera (et cetera)
- f.** : féminin
- intr.** : intransitif
- m.** : masculin
- pl.** : pluriel
- tr.** : transitif

Suffixes

- ce** : suffixe féminin (ex. doux, douce)
- che** : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
- e** : suffixe féminin (ex. court, courte)
- eille** : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
- ère** : suffixe féminin (ex. prisonnier, prison-nière)
- euse** : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
- ève** : suffixe féminin (ex. bref, brève)
- le** : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
- ne** : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
- se** : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
- sse** : suffixe féminin (ex. roux, rousse)
- te** : suffixe féminin (ex. muet, muette)
- trice** : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)
- ve** : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

S

sileh, f. : arme, f.
silehçêker : armurier, m.
silfato, f. : quinine, f.
silikîn (bisilike) : cf. **sil bûn**
silisat, f. : réunion, f.
silk, m. : betterave, f.
silkesor, m. : betterave rouge
silkespî, f. : betterave blanche
silopî, f. : pâtisserie kurde
silpezik¹ :
silq, m. : cf. **silk**
silsile, f. : chaîne, f.
silsilik, f. : grêle légère
siltan, m. : sultan, m.
silûk, m. : conduite, f.; façon d'agir, comportement, m.
sim, m. : 1) sabot, m.
 2) **simê çiyê** : le sommet de la montagne
simaq, f. : sumac, m.
simaqpalan, f. : tamis de cuivre
simawer, f. : samovar, m.
simbêl, f. : moustache, f.
simbil, m. : épi, m.
simbîlek, m. : poisson
similmil, m. : étourneau, m.
simitandîn (bisimitîne) : percer
simitîn (bisimite) : se percer
simitmit, m. : cf. **similmil**
simîn (bisime) : cf. **simitîn**
simîne, f.² :
simkak³ :
simker, m. : percerette, f.

simkot⁴ :

simore, m. : cf. **siforî**
simsiyark, m. : oiseau
simt, m. : sommet, m.
simt, m. : blé cassé bouilli
simtikor, f. : tunnel, m.
simtin (bisime) : cf. **simitîn**
simtî : percé, -e; troué, -e
çiyayê simtî : volcan, m.
simtiraş, m. : instrument servant à couper la corne du sabot du cheval
sin, m. : pointe d'un rocher
sin : séparé, -e; détaché, -e
sin bûn : se séparer
sin kirin : séparer
sinbêl, f. : cf. **simbêl**
sinbil, f. : jacinthe, f.
sincêrî, m. : variété de raisin
sincirandin (bisincirîne) : chauffer à blanc
sincirîn (bisincire) : être chauffé à blanc
sincî, f. : arbre
sincoq⁵ :
sinçî, f. : naturel, m.; caractère, m.
sind, m. : blé frais cassé
sindan, f. : cf. **sidan**
sindif, m. : entrave, f.
sindik, m. : cf. **sind**
sindiyan, f. : cf. **sidan**
sindûq, f. : cf. **sandûq**
sinet, f. : 1) sunna, f. 2) circoncision, f.
sinet kirin : circonscrire
sinêrek, m. : végétal
sing, m. : 1) piquet, m. 2) aiguille à tricoter

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşta.
2. Biewnîre (nîyade) notê 1.
3. Biewnîre (nîyade) notê 1.

4. Biewnîre (nîyade) notê 1.
5. Biewnîre (nîyade) notê 1.

singê çiyê : ligne de faîte; crête, f.
sing, f. : poitrine, f.
singa odê : plafond, m.
singik, f. : chaville, f.
singjar : poitrinaire, tuberculeux, -se
singjarî, f. : tuberculose, f.
singnivîsî, m. : amulette, f.
singrêz, m. : ligne de piquets
singrêz kirin : piqueter
singule, m. : taureau de deux ans
sinhet, f. : art, m.; métier, m.; profession, f.
sinhetkar, m. : artiste, m.
sinhetkarî, f. : art, m.
sinî : sunnite
sinîter⁶ :
sinober, m. : pignon, m.
sinoberî, f. : pin, m.
sinor, f. : cf. **sinûr**
sinsil, f. : colonne vertébrale
sintir : abandonné, -e; solitaire
sinûr, m. : frontière, f.; limite, f.; confin, m.
sipartin (bispêre) : livrer, confier
sipêr, f. : abri, m.
sipih, m. : cf. **sipî**
sipil, f. : rate, f.
sipî, m. : pou, m.
siqilk, f. : cheville, f.
sir, f. : secret, m.; mystère, m.
sir, m. : zéphyr, m.
sirbênok, f. : rebord, m.
sirbênok, f. : cf. **sirbênek**
sirme, f. : fil doré
sirmekirî : brodé d'or
sironde, f. : cf. **sirbênek**
sirperî : belle
sirt : dur, -e; raide
sirûm, m. : partie supérieure du versant d'une

montagne, crête, f.
sirûm : qui a les oreille rapprochées (chèvre)
sisê, m. : trois
sist : mou, molle; faible; paresseux, -se
sist bûn : s'affaiblir, s'amolir
sist kirin : amolir, détendre, négliger
sistî, f. : molesse, f.; faiblesse, f.; paresse, f.
sisyang, m. : oiseau
sisyarik, m. : oiseau
sitar, m. : voile, m.; protecteur, m.
sitirandin (bisitirîne) : couvrir, protéger
sitirîn (bisitire) : se couvrir
sitî : madame
siûd, f. : chance, f.
sivde, f. : auvent
sivik : léger, -ère; facile; rapide
sivik dîtin : mépriser
sivik kirin : alléger, faciliter
sivik, f. : baguette, f.
sivikahî, f. : légèreté, f.; rapidité, f.
bi sivikahî : facilement
sivikbar : légèrement chargé; sans souci
sivikî, f. : cf. **sivikahî**
sivî, f. : tégument, m.; membrane, f.
sivî, m. : hotte, f.
sivîk, f. : plafond
sivînek, f. : auvent, m.
sivnik, m. : balai, m.
sivnik kirin : balayer
sivok, f. : sumac, m.
sivûrî, m. : écureuil, m.
sivsivilk, m. : oiseau
sivyank, f. : moineau, m.
sivyanik, f. : cf. **sivyank**
siwar, m. : cavalier, m.
siwar bûn : se mettre en selle, monter
lê siwar bûn : monter, tr.; monter sur ou

6. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- dans
- li hev siwar bûn** : convenir, concorder
- siwar kirin** : faire monter
- li hev siwar kirin** : monter (une machine)
- li ser ... siwar kirin** : régler sur ...
- siwarî**, f. : équitation, f.; le fait d'être à cheval
- bi siwarî** : à cheval
- siwarxe** ⁷:
- siwûk**, f. : nord, m.
- siwûrî**, m. : cf. **siwûrî**
- sixêf**, f. : insulte, f.; injure, f.
- sixim**, m. : 1) tendoir, m. 2) rejet, m.
- sixme**, f. : piquet, m.; échalas, m.
- sixre**, f. : corvée, f.
- siyane**, f. : charnière, f.
- siyare**, f. ⁸ :
- siyaset**, f. : politique, f.
- siyasi** : politique
- sî**, m. : trente, m.
- sîk** : froid, -e (temps)
- sîlahî**, f. : étui, m.
- sîle** ⁹ :
- sîle kirin** : remplir à ras bord
- sîlebend**, f. : poitrine, f.
- sîlewan**, f. : sable, m.
- sîlsalik** : faucon blanc
- sîm**, m. : cf. **sirme**
- sîmamitik**, m. : oiseau
- sîman**, m. : physiologie, f.
- sîmax**, m. : porc-épic, m.
- sîmermer**, m. : oiseau
- sîmerx**, m. : cf. **sîmir**
- sîmir**, m. : simorg, m.
- sînc**, f. : grille, f.; clôture, f.
- sînc kirin** : clore
- sînebend**, f. : cf. **sîlebend**
- sînewl**, f. : cf. **sînor**
- sîng**, m. : cf. **sing**
- sîngabend**, f. : cf. **sîlebend**
- sîngzirh**, f. : cuirasse, f.
- sînî**, f. : plateau, m.
- sînor**, f. : cf. **sinor**
- sînordas** : voisin, -e; limitrophe
- sîpan** : endroit où le vent accumule la neige
- sîpe**, m. : adolescent, m.
- sîpel**, m. : grosse vague
- sîpik**, f. : porche, m.
- sîqal** ¹⁰ :
- sîqosir**, f. : bascule, f.
- sîr**, m. : ail, m.
- sîran**, f. : cf. **seyran**
- sîrangeh**, f. : cf. **seyrangeh**
- sîrdim**, f. : végétal
- sîrebend**, f. : cf. **sîlebend**
- sîremok**, f. : végétal
- sîrik**, m. : végétal
- sîrim**, f. : végétal
- sîrke**, f. : cf. **sihik**
- sîrkut**, m. : pilon, m.
- sîrmok**, f. : végétal
- sîrxwîn** : impatient, -e; vif, -ve
- sîs** ¹¹ :
- sîsalik**, m. : cf. **sisyarik**
- sîsalkê gurî** : oiseau
- sîsarik**, f. : cf. **sîsalik**
- sîsarika keçel** ¹² :
- sîsik**, f. : pépin, m.
- sîsirik**, m. : vert-luisant, m.
- sîsirnok**, f. : grêle légère
- sîtîl**, f. : seau, m.
7. Biewnîre (nîyade) notê 1.
8. Biewnîre (nîyade) notê 1.
9. Biewnîre (nîyade) notê 1.
10. Biewnîre (nîyade) notê 1.
11. Biewnîre (nîyade) notê 1.
12. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- sîtilok**, f. : petit seau
sîv, m. : aliment, m.
sîvanok, f. : cf. **sîvok**
sîvik, f. : cf. **sîvok**
sîvil : civil, -e
sîvle¹³ :
sîvok, f. : épiphyse, f.
sîwan, f. : rebord, m.
sîwax : retroussé, -e
 sîwax kirin : retrousser
sîx, m. : broche, f.
sîxur, m. : porc-épic, m.
skenderî, m. : variété de blé
so, f. : végétal
soba, m. : nageur
sobayî, f. : nage, f.
 sobayî kirin : nager
sobe, f. : poêle, m.
sober, f. : cf. **soba**
soberî, f. : cf. **sobayî**
sohrik, f. : trachée-artère, f.
soîr : cf. **sohrik**
sokirandin (bisokirîne) : assurer
sol, f. : semelle, f.; soulier, m.
 sola hespî : fer à cheval
 sol li pê kirin : se chausser
solbend, m. : maréchal ferrant
soldirû, m. : savetier, m.
soleh, f. : chaume, m.
solik, f. : cf. **sol**
solîn, f. : pré fleuri
solker, m. : cordonnier, m.
solkerî, f. : cordonnerie, f.
somik, m. : cf. **sewmik**
sope, f. : cf. **sobe**
soqî, m. : 1) poulain, m. 2) mortier, m.
sor : rouge, roux, -sse
 sorê difsê : ocre
 sorê mîranî : variété de raisin
 sorê qehweyê : brun rouge
 Sora berda Mema : jeu kurde
sorahî, f. : rougeur, f.
sorane, m. : variété de poire
soravek, f. : sarcelle, f.
soravik, f. : rouge, m. (fard)
soraw, m. : raisin
sorboz : rouan, -ne
sore : rougeâtre
sorebî, f. : saule rouge
soredar, f. : arbre
sorevêlk, f. : oiseau
sorevîçik, m. : oiseau
sorevîlk, m. : cf. **sorevîçik**
sorge, f. : poêle, f.
sorgul, m. : variété de blé
sorgul, f. : rose, f.
sorheşîn : mauve
sorik, f. : rougeole, f.
sorik, m. : millet, m.
soring, m. : végétal
soring, m. : minium, m.
sorok, f. : gril, m.
sorsorik, f. : oesophage, m.
sorspîk, f. : végétal
sorve : rougeâtre
soryaz, m. : végétal
soryazik, m. : cf. **soryaz**
sorzer : roux, -sse
sorzendel : orange (couleur)
sosin, f. : narcisse, m.
sosret : extraordinaire, étonnant, -e
sote : libertin, -e
soten, m. : combustible, m.
sotik, m. : cf. **sersot**

13. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sozin (bisoje) : cuire, brûler
sov, f. : famine, f.
soxîn : enfin
soz, f. : mot, m.; parole, f.
 soz dan : promettre
 soz û qerar dan : promettre
 soza xwe şkênandin : manquer à sa parole
sozda : cf. **sozkar**
soziret : extraordinaire
sozkar : celui à qui l'on a donné parole
spartin (bispêre) : cf. **sipartin**
spas : remerciement, m.; merci, m.
 spas kirin : remercier
spehî : beau, belle; joli, -e
 spehî bûn : embellir
 spehî kirin : embellir, tr.
spehîtî, f. : beauté, f.
spelêk, m. : punaise des bois
spenax, m. : épinard, m.
spenge, f. : tabouret, m.
spêde, f. : aube, f.
spêne, f. : cf. **spêde**
spêr, f. : embuscade, f.
spih, f. : pou, m.
spihik, f. : cf. **spih**
spindik, m. : végétal
sping, m. : cf. **spindik**
spir, m. : faucon, m.
spiyav, f. : lait de chaux
spiyoke, m. : variété de blé
spî : blanc, -che; brillant, -e
 spî bûn : blanchir, pâler
 spî kirin : blanchir, tr.
spî, m. : blanc, m.
spîçelok : cf. **spîçerok**

spîçerok : pâle
spîçik, f. : le blanc de l'oeuf
spîçolik : blanc sale
spîk, f. : blancheur, f.
 spîka çav : cornée, f.
spîker, m. : étameur, m.
spîle, f. : vague écumeuse
spîndar, f. : peuplier, m.
spîroj : nuageux, -se
spîtî, f. : blancheur, f.; éclat, m.; pureté, f.
spîtabî, f. : cf. **spîtî**
stan¹⁴ :
standin (bistîne) : prendre, saisir
ste, m. : briquet, m.
 ste û bereste : le briquet et son silex
stegan, f. : verre à thé
stehf¹⁵ :
stekan, f. : cf. **stegan**
stesyon, f. : gare, f.; station, f.
stevil, f.¹⁶ :
stewiyan (bistewe) : mûrir
stewr : stérile; en friches
stêlih : digne; adroit, -e
stêm¹⁷ :
stêr, f. : étoile, f.
stêrik, f. : caisse servant à conserver le grain
stêrîn : étoilé, -e
stêvlok, f. : taupe, f.
stikir, f. : col, m.
stîng, f. : guêpe, f.
stiran (bistire) : chanter
stiran, f. : chanson, f.
stirandin (bistirîne) : chanter
stirih, m. : 1) cf. **stiro** 2) cf. **stirî**
stirik, f. : gommier, m.
stirî, m. : épine, f.

14. Biewnîre (nîyade) notê 1.

15. Biewnîre (nîyade) notê 1.

16. Biewnîre (nîyade) notê 1.

17. Biewnîre (nîyade) notê 1.

stiriyê masî : arrête, f.
stirîbelok, m. : végétal
stirîbirik, f. : vouge, m.
stirîn (bistire) : cf. **stiran**
stirîmişk, f. : végétal
stiro, m. : corne, f.
stirotêzik, f. : corne servant de poudrière
stirû, m. : cf. **stiro**
sto, m. : cou, m.
ser stoyê min : volontiers
stoben, m. : collier, m.
stokur, f. : cou, m.
stoparêz, f. : cache-nez
stran, f. : chanson, f.; les différents genres de chansons kurdes sont les suivants:
belîte, beste, dîlan, dîlok : chansons de danse
berdolabî : fileuse
lavij, lavijok : chansons religieuses
lawik : chansons d'amour
lorî : berceuse
pehîzok : chant d'automne
serêle : chant de printemps
ser : chansons de guerre
stranbêj, m. : chanteur, m.
strandin (bisitrîne) : cf. **stirandin**
stranvan, m. : cf. **stranbêj**
strî, m. : cf. **stirî**
strîbirk : cf. **stirîbirik**
strîngeh, f. : port, m.
stro, m. : cf. **stiro**
strotêzk¹⁸ :
stukur, m. : nuque, f.
stuxwar, m. : variété de blé
stûn, f. : colonne, f.; mât, m.; poteau, m.
stûr : fort, -e; violent, -e
stûrî, f. : force, f.; violence, f.

18. Biewnîre (nîyade) notê 1.

stûrî lê kirin : violenter
stûvden, f. : serment, m.
sukre, f. : casserole, f.
sulh, f. : paix, f.
sund, f. : serment, m.
sunda vir : faux serment
sund xwarin : jurer
sundxwarî, m. : allié juré
sunger, f. : éponge, f.
sur, f. : brise, f.
suw, f. : bruit, m.; son, m.
suwa bê : le bruit du vent
suxme, m. : cf. **sixme**
suxre, f. : corvée, f.
suxte, m. : élève, m.; étudiant de la théologie
sû, f. : colère, f.
bi sû hatin : se fâcher
lê bi sû bûn : être fâché avec
sû, m. : cf. **sextiyan**
sûç, m. : faute, f.; péché, m.; culpabilité, f.
sûf, m. : laine, f.
sûf : mauve
sûk, f. : souk, m.
sûke, f. : flambeau, m.
sûlav, f. : 1) cascade, f. 2) robinet
sûle, m. : tige de tabac
sûme, f. : fortin, m.
sûp¹⁹ :
sûr : cf. **şor**
sûrav, f. : cf. **sûlav**
sûre, m. : sourate du Coran
sûret, m. : visage, m.
sûrim, f. : végétal
Sûriye, f. : Syrie, f.
sûrî : fâché, -e
sûrî bûn : se fâcher
sûrî : syrien, -ne

19. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sûs, m. : réglisse, f.
kewê sûs : sorte de perdrix
betê sûs : sorte d'outarde
sûsik, m. : oiseau
sûsin, f. : jacinthe, f.
sûsûk, f. : sifflet, m.
sût, m. : piège, m.
sûtal : cf. **sakûl**
sûtar : cf. **sûtal**
sûtarî, f. : pitrerie, f.
sûtin (bisû) : aiguiser
sûxar²⁰ :
sûyar, m. : bouffon, m.
sûyî²¹ :
sûzen : méfiant, -e; soupçonneux, -se
tê ... de sûzen bûn : se méfier de
sûzenî, f. : méfiance, f.; soupçon, m.
swind, f. : cf. **sund**

Ş

şa : joyeux, -se; content, -e
şa bûn : se réjouir, s'amuser
şa kirin : réjouir
şabaş, f. : don, m.; pourboire, m.
şabîk, f. : boucle de cheveux tombant sur la front
şabilxan, f. : végétal
şabî, f. : joie, réjouissance, f.
şabûnî, f. : joie, f.; réjouissance, f.
şafir, f. : fourré, m.; gîte, m.
şagirt, m. : élève, m.; apprenti, m.
şah, m. : roi, m.
şahê kewa : perdrix qui a les yeux, les pattes et le bec jaune

20. Biewnîre (nîyade) notê 1.

21. Biewnîre (nîyade) notê 1.

şahid, m. : témoin, m.
şahir, m. : poète, m.
şahiyanet, f. : réjouissance, f.
şahiyanetek danîn : organiser des réjouissances
şahî, f. : joie, f.; réjouissance, f.
şahîk : glissant, -e; lisse
şahîk kirin : polir
şahîn, m. : faucon, m.
şahîne, f. : cf. **şahiyanet**
şahînet, f. : cf. **şahiyanet**
şahînî, f. : indépendance, f.
şak : habile
şak, f. : châle, m.
şakol, m. : crosse, f.
şal, m. : pantalon kurde
şal û şapik : costume kurde
şalixî, f. : cf. **şahiyanet**
şalî, m. : tourteau de betteraves
şalol, m. : cf. **şalûr**
şalşapik, m. : costume kurde. Les différentes étoffes servant à la confection du "şalşapik" sont cités suivant leurs couleurs et leurs motifs²²:
bazanî :
bekirbegî :
binefşî : violet
bîrkehî :
çarmekûk :
digur :
êzdînşerî :
gula şaxê :
madanî :
mirişkî :
osmanbegî :
pêncmekûk :

22. Celadet Bedirxanî kelîmeyanê cêrînan ra tena "binefşî", "rêncberî" û "saya" îzeh kerdê ê bînî nêkerdê.

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gingim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışıq
Î î	îsot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tırkiya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı